

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**VAAZLARIN NİTELİĞİ VE KATILIMI ETKİLEYEN
FAKTÖRLER (KADINLARA YÖNELİK CAMİ
VAAZLARI-ANKARA-YENİMAHALLE ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Habibe YAVAŞ

Çorum 2019

**VAAZLARIN NİTELİĞİ VE KATILIMI ETKİLEYEN
FAKTÖRLER (KADINLARA YÖNELİK CAMİ VAAZLARI-
ANKARA-YENİMAHALLE ÖRNEĞİ)**

Habibe YAVAŞ

**Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi İrfan SEVİNÇ**

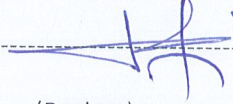
ÇORUM-2019

KABUL VE ONAY

Habibe YAVAŞ tarafından hazırlanan "Vaazların Niteliği ve Katılımı Etkileyen Faktörler (Kadınlara Yönelik Cami Vaazları-Ankara-Yeni Mahalle Örneği)" başlıklı bu çalışma, 02/09/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / ~~oyçokluğu~~ ile başarılı bulunarak yüksek lisans / ~~doktora / sanatta yeterlilik~~ tezi olarak kabul edilmiştir.

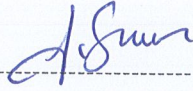
İmza

Doç. Dr. Macid YILMAZ

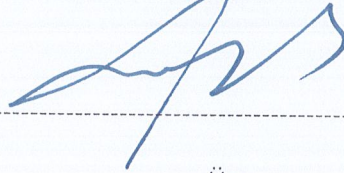
(Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi İrfan SEVİNÇ

(Danışman)

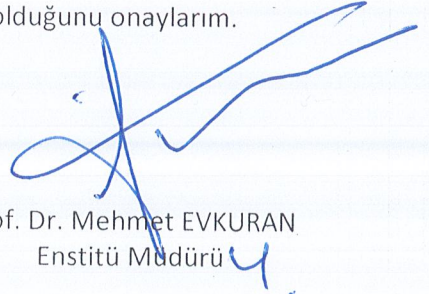
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AYAS

Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN
Enstitü Müdürü

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim.
(02/09/2019)

Habibe Yavaş

ÖZET

YAVAŞ, Habibe. *Vaazların Niteliği ve Katılımı Etkileyen Faktörler (Kadınlara Yönelik Cami Vaazları-Ankara-Yenimahalle Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

Yaygın din eğitimi faaliyetlerinden olan vaaz, nasihat etmek, öğüt vermek, birinin kalbini yumuşatacak şeyler söylemek manalarına gelmektedir. İnsanları din konusunda aydınlatmayı, iyilik ve güzelliğe teşvik etmeyi, ibadetlerini doğru şekilde yapabilmelerine rehberlik etmeyi ve doğru davranışlara yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu gayeye hizmet eden vaazın konusu, planı, hazırlık ve sunum aşaması, vaazın niteliği açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışma, vaazların niteliği ve kadınların cami vaazlarına ilgisini, kadınların din eğitimlerinin davranış değişikliğine etkilerini ölçmeyi amaçlayan bir yüksek lisans tezidir. Çalışmada öncelikle cami merkezli din eğitiminin önemi, vaizliğin tarihsel süreci, bu süreçte kadınların cami vaazlarına katılımı, günümüzde cemaatin vaazlardan beklentileri, vaizlerin hedef kitlenin ilgi ve ihtiyacına yönelik görüş ve düşünceleri, nitel yöntemle değerlendirilmiştir. Nitel yöntem kapsamında, vaizlerden ve vaazlara katılan bayanlardan, vaazların bireysel ve toplumsal etkileri ile ilgili betimsel tarama yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Yenimahalle müftülüğünde görev yapan 20 vaiz'e 15 açık uçlu soru sorularak, vaazların niteliği ve cemaatin ilgisi vaiz bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Aynı zamanda, Yenimahalle bölgesinde vaazlara katılan 20 bayan cemaate de 15 açık uçlu soru yöneltilmiş, cemaatin vaazlardan beklentileri ve katılımı etkileyen faktörler araştırılmıştır. Yapılan mülakatlar neticesinde, ulaşılan bilgiler, eğitim yöntemleri ve daha önce çalışılmış akademik çalışmalar ışığında analiz edilmiştir.

Elde edilen verilerle, vaazların etkisini ve kadınların cami vaazlarına katılımı arttırmak için din eğitimi noktasında ilgi ve ihtiyaçları tespit edilmiştir. Bulgular neticesinde, camilerin fiziki şartlarının kadınların rahat gelebilecekleri şekilde iyileştirilmesi, kadınların vaaz için camiye gelmeleri, cami cemaati içindeki yerlerini tekrar almaları noktasında, müftülük, din görevlileri ve cami cemaatini işbirliği içinde olunması gerektiğine dair, vaizler ve cemaatin çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Yaygın Din Eğitimi, Cami, Vaaz, Kadın Eğitimi

ABSTRACT

YAVAŞ, Habibe. *In The Scope of The Widespread Religious Education Activities Carried out By The Presidency of Religious Affairs, The Mosque Sermons Are Given To Women. The example of Ankara-Yenimahalle*, (Master Thesis), Çorum, 2019.

Sermon is one of the common religious education activities, it's mean that, recommend, advice, say something to soften one's heart. It aims to enlighten people about religion, to encourage goodness and beauty, to guide them to perform their prayers correctly and to direct them to the right behaviors. Therefore, the subject of the sermon, the plan, the preparation and the presentation phase are very important in terms of the quality of the sermon.

This study is a master thesis aiming to measure the quality of sermons and women's interest in mosque sermons and to measure the effects of women's religious education on behavior change. In this study, the subjects evaluated primarily, the importance of mosque-centered religious education, the historical process of the ministry, the participation of women in the sermons of the mosque, the expectations of the community from the sermons, the opinions and thoughts of the preachers towards the interest and needs of the target audience were evaluated with qualitative method. Within the scope of the qualitative method, descriptive screening was conducted on the individual and social effects of the sermons from the sermons and the women who participated in the sermons. For this purpose, 15 open-ended questions were asked to 20 preachers in Yenimahalle Mufti Office and the quality of the sermons and the interest of the community were evaluated from the preacher's point of view. At the same time, 15 open-ended questions were asked to 20 women congregations who participated in the sermons in Yenimahalle region, and the expectations of the community from the sermons and the factors affecting the participation were investigated. As a result of the interviews, the information obtained was analyzed in the light of educational methods and previously studied academic studies.

With the data obtained, the interests and needs of women in religious education were determined in order to increase the influence of the sermons and the participation of women in mosque sermons. As a result of the findings, improving the physical conditions of mosques in a way that women can go comfortably, provision of facilities necessary for

women to go to the mosque for preaching, women in the mosque community to take their place again, Preachers and solution suggestions of the mufti, religious officials and mosque community should be cooperated.

Key Words: Non-Formal Religious Education, Mosque, Preaching, Women's Education

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
ÖN SÖZ	xi
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	3
3. BU ALANDA YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALAR.....	4
4. YÖNTEM.....	7
4.1. Araştırmanın Yöntemi	7
4.2. Araştırmanın Modeli	8
4.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	9
4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	9
4.5. Verilerin Toplanması ve Analizi	10
4.5.1. Veri Toplama Araçlarının Hazırlanması	10
4.5.2. Verilerin Toplanması.....	10
4.5.3. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi	11

BİRİNİ BÖLÜM

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DİN	12
1.2. EĞİTİM	13
1.3. DİN EĞİTİMİ	14
1.4. YETİŞKİN EĞİTİMİ	15
1.5. YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ.....	16
1.6. YAYGIN DİN EĞİTİMİ	19

1.7. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ YENİ YAPISI VE YAYGIN DİN EĞİTİMİ FAALİYETLERİ	21
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

YAYGIN DİN EĞİTİMİ FAALİYETİ OLARAK VAAZ

2.1. VAAZ VE VAİZLİK	25
2.2. VAİZLİĞİN TARİHSEL SÜRECİ	26
2.2.1. Vaizlerin Görevleri.....	29
2.3. VAAZIN HAZIRLANMASI VE SUNUMU	30
2.3.1. Vaazın Hazırlık Aşamaları	31
2.3.1.1. Amaç ve Kazanımları Değerlendirme	31
2.3.1.2. Konu Seçimi	31
2.3.1.3. Amaçların Belirlenmesi.....	32
2.3.1.4. Vaazın Planı	32
2.3.1.5. Vaazda Zaman- Mekân ve Cemaat	33
2.3.1.6. Vaazın Süresi.....	34
2.3.1.7. Vaaz Hazırlanırken Yararlanılacak Kaynaklar.....	34
2.3.2. Vaaz Sunma Yöntemleri	34
2.4. VAAZ VE İRŞAD KONUSUNDA KUR'AN'DAN VE SÜNNETTEN REFERANSLAR	36
2.5. D.İ.B.'DA VAAZ VE İRŞAD HİZMETLERİ	38
2.5.1. Cami Vaazlarının Tebliğ ve İrşad Özelliği.....	39
2.5.1.1. Tebliğ.....	39
2.5.1.2. İrşad	39
2.6. KADINLARIN EĞİTİMİNDE VAAZ	40
2.6.1. Hz. Peygamber Döneminde Kadınlar ve Cami Eğitimi.....	40
2.6.2. Diyanet İşleri Başkanlığının, Kadınlara Yönelik Faaliyetleri ve Vaaz Programları	45
2.6.2.1. Bayanlara Yönelik Cami İçi Din Hizmetleri	45
2.6.2.2. Bayanlara Yönelik Cami Dışı Din Hizmetleri	46
2.7. GÜNÜMÜZDE KADINLARIN CAMİ VAAZLARINA İLGİSİ	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. VAİZLERDE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER VE VAAZLARIN ETKİN OLMASINA YÖNELİK BULGULAR	49
3.1.1. Vaiz Olarak Görev Yapan Katılımcıların Eğitim Durumları	49
3.1.2. Vaiz Olarak Görev Yapan Katılımcıların Meslekteki Görev Süresi Durumları	49
3.1.3. Katılımcıların Vaazda Konu Seçiminin Önemi ile İlgili Durumları	50
3.1.4. Katılımcıların Vaazlarda Yararlandığı Kaynaklar ile İlgili Durumları	52
3.1.5. Katılımcıların Vaazların Sunumunda Kullandıkları Yöntemler ile İlgili Bulgular	54
3.1.6. Katılımcıların Vaazların Etkili Olması Yönündeki Çalışmaları ile İlgili Durumları.....	56
3.1.7. Vaizlerin Cemaatin İlgiyle Dinlediği Konuları Tespitleri ile İlgili Durumları	60
3.1.8. Vaizlerin Cami Vaazını Tercih Sebepleri ile İlgili Durumları	62
3.1.9. Vaazlara Katılımı Etkileyen Faktörler.....	64
3.1.10. Camilerin Fiziki Şartlarının Vaazlara Katılıma Etkisi	67
3.1.11. Cemaatin Eğitim Düzeyinin Etkileri ile İlgili Durumlar	70
3.1.12. Cami Vaazlarına Talebi Arttırmak Konusundaki Öneriler İle İlgili Durumlar.....	72
3.2. BAYAN CEMAATİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ VE VAAZLARI DEĞERLENDİRMELERİNE YÖNELİK BULGULAR	76
3.2.1. Örneklem Grubumuzdaki Bayan Cemaatin Eğitim Seviyeleri ile İlgili Durumlar.....	76
3.2.2. Örneklem Grubumuzdaki Bayan Cemaatin Yaşları ile İlgili Durumları	77
3.2.3. Örneklem Grubumuzdaki Bayan Cemaatin Meslekleri ile İlgili Durumları.....	77
3.2.4. Katılımcıların Günlük Hayatında Vaazlara Verdikleri Önem ile İlgili Durumları.....	78

3.2.5. Katılımcıların Vaazlardaki Kazanımları İle İlgili Durumları	81
3.2.6. Katılımcıların Vaazların Günümüzde Yaşanan Sorunların Çözümüne Katkıları ile İlgili Görüşleri	84
3.2.7. Katılımcıların Vaazların Aile İçi Sorunların Çözümüne Katkıları ile İlgili Değerlendirmeleri	87
3.2.8. Katılımcıların Vaazlarda Tercih Ettikleri Konular ile İlgili Durumları	90
3.2.9. Katılımcıların Vaazların Sunumunda Tercih Ettikleri Yöntemler İle İlgili Bulgular	92
3.2.10. Katılımcıların Camilerde Sınıf Ortamı Şeklinde Sohbet odası Talepleri ile İlgili Değerlendirmeleri	93
3.2.11. Katılımcıların Camilerin Fiziki Şartlarının Vaazlara Katılıma Etkileri İle İlgili Değerlendirmeleri	95
3.2.12. Katılımcıların, Camiye Giriş ve Çıkışların Erkek Cemaatle Aynı Kapıdan Olması İle İlgili Değerlendirmeleri	96
3.2.13. Katılımcıların, Vaazlara Katılımın Az Olmasının Sebepleri İle İlgili Değerlendirmeleri	98
3.2.14. Katılımcıların Vaazlara Katılımı Artırma Konusundaki Değerlendirmeleri	102
SONUÇ VE ÖNERİLER	105
KAYNAKÇA	113
EKLER	118
EK 1. GÖRÜŞME FORMU	118
EK 2. YÜKSEK LİSANS TEZİ İÇİN MÜLAKAT İZİNİ	128

KISALTMALAR

çev.	: Çeviren
c.	: Cilt
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
S.A.V.	: Sallahu Aleyhi ve Sellem
S.	: Sayfa
Sy.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Yay.	: Yayınevi
y.y.	: Yayınevi yok

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 3.1.1: Vaizlerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	49
Tablo 3.1.2: Meslekteki Görev Süresi Durumlarına Göre Dağılımı	50
Tablo 3.1.3: Vaazda Konu Seçiminin Önemi İle İlgili Dağılımı.....	50
Tablo 3.1.4: Vaazlarda Yararlandıkları Kaynaklar İle İlgili Dağılımı	52
Tablo 3.1.5: Vaazları Sunumunda Kullandıkları Yöntem ve Teknikler İle İlgili Dağılımı.....	54
Tablo 3.1.6: Vaazların Etkili Olması Yönündeki Çalışmaları İle İlgili Dağılımı	56
Tablo 3.1.7: Vaizlerin Cemaatin İlgili Dinlediği Konuları Tespitleri ile İlgili Dağılımı.....	60
Tablo 3.1.8: Vaizlerin Cami Vaazını Tercih Etme Sebepleri ile İlgili Dağılımı.....	62
Tablo 3.1.9: Dinleyicilerin Vaazlara İlgisini Etkileyen Faktörler ile İlgili Dağılımı.....	64
Tablo 3.1.10: Camilerin Fiziki Şartlarının Vaazlara Etkisi İle İlgili Dağılımı.....	67
Tablo 3.1.11: Cemaatin Eğitim Düzeyinin Etkileri İle İlgili Dağılımı.....	70
Tablo 3.1.12: Cami Vaazlarına Talebi Arttırmak Konusundaki Öneriler İle İlgili Dağılımı	75
Tablo 3.2.13: Eğitim Durumlarına Göre Kadınların Dağılımı	77
Tablo 3.2.14: Yaşlarına Göre Kadınların Dağılımı	77
Tablo 3.2.15: Mesleki Durumlarına Göre Kadınların Dağılımı	78
Tablo 3.2.16: Katılımcıların Günlük Hayatında Vaazlara Verdikleri Önem İle İlgili Dağılımı.....	78
Tablo 3.2.17: Katılımcıların Vaazlardaki Kazanımları İle İlgili Dağılımı	81
Tablo 3.2.18: Katılımcıların Vaazların Günümüzde Yaşanan Sorunların Çözümüne Değerlendirmeleri İle İlgili Dağılımı.....	84
Tablo 3.2.19: Katılımcıların Vaazların Aile İçi Sorunların Çözümüne Katkılarının Değerlendirmeleri İle İlgili Dağılımı.....	87
Tablo 3.2.20: Katılımcıların Vaazlarda Tercih Ettikleri Konular İle İlgili Dağılımı.....	90

Tablo 3.2.21: Katılımcıların Vaazların Sunumunda Tercih Ettikleri Yöntemler İle İlgili Dağılımı.....	92
Tablo 3.2.22: Katılımcıların Camilerde Sınıf Ortamı Şeklinde Sohbet Odası Talepleri İle İlgili Dağılımı	100
Tablo 3.2.23: Katılımcıların Camilerin Fiziki Şartlarının Vaazlar Üzerindeki Etkilerini Değerlendirmeleri İle İlgili Dağılımı	95
Tablo 3.2.24: Katılımcıların Camiye Giriş ve Çıkışların Erkek Cemaatle Aynı Kapıdan Olması Değerlendirmelerinin Dağılımı	97
Tablo 3.2.25: Katılımcıların Vaazlara Katılımın Az Olmasının Sebeplerini Değerlendirmeleri ile İlgili Dağılımı	106
Tablo 3.2.26: Katılımcıların Vaazlara Katılımı Arttırma Konusundaki Değerlendirmelerinin Dağılımı	102

ÖN SÖZ

Camiler, İslam'ın başlangıcından bu yana, ibadetlerin usulünce öğrenilip yerine getirildiği, her yaşta insanın hiçbir şarta bağlı kalmaksızın hayat boyu bilgilendikleri, eğitim-öğretim kurumlarıdır. Toplumun her kesimini bir araya getiren cami eğitimlerinden, Hz. Peygamber döneminde kadınlar, erkekler, çocuklar aynı anda faydalanıyordu. Eğitsel faaliyetlerle insanlar, iyiliğe sevk ediliyor, kötülüklerden sakındırılmaya çalışılıyordu. Camiler eğitimin merkezinde bir konuma sahipti.

Camiler, geçmişte olduğu gibi, günümüzde de yaygın din eğitiminin merkezi olarak, bütün Müslümanlara dini eğitim ve din hizmeti vermektedir. Mescidin kapıları kadın-erkek bütün Müslümanlara açık olmakla beraber, cami eğitimlerine kadınların çok az devam ettikleri görülmektedir. Hz. Peygamber zamanında kadınlar mescide; Allah'tan gelen vahiyleri öğrenmek, günlük hayatlarında yaşadıkları ile ilgili sorular sormak, sıkıntılı zamanlarında bir sığınak niyetleriyle gitmekteydiler. Kadınların mescitle bağımlı yeniden kuvvetlendirmek için; Hz. Peygamber'in 'Allah'ın kadın kullarını Allah'ın evlerinden alıkoymayın' çağrısı ve uyarısının dikkate alınması gerekmektedir.

Toplumun din konusunda aydınlatılması görevi, Diyanet İşleri Başkanlığının uhdesine verilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığınca bu çerçevede çeşitli alanlarda faaliyetler yürütülmekle birlikte camiler her devirde bu hizmetlerin merkezini teşkil etmiştir. Bu itibarla; doğru dini bilgiyi sağlam kaynaktan almaları, hem kendileri hem de gelecek nesiller ile ilgili sorumlulukları açısından bugün kadınların cami hizmetlerinden daha fazla yararlanmaları konusunda çalışmalar yapılması önem arz etmektedir.

Araştırmamız giriş kısmından sonra üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın problemi, amacı, yöntemi, modeli, evren ve örnekleme, sınırlılıkları, verilerin toplanması, analiz ve değerlendirilmesi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde araştırmamızın konusu ile ilgili kavramlar din eğitimi kapsamında tanımlanarak açıklanmıştır. İkinci bölümde vaaz ve vaizliğin tarihsel süreci, çalışmalarımıza ışık tutması noktasında alt başlıklar halinde açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise, vaiz olarak görev yapan personelin, vaazlara hazırlıkları, cemaatin katılımları, ilgi düzeyleri, tercih ettikleri konular, vaazların etkisinin artırılması ve daha fazla kadın cemaate, doğru dini bilgi aktarımının nasıl yapılabileceği ile ilgili görüş ve önerileri ile camilerde vaazlara katılan hanımların, vaazlarla ilgili düşünceleri, beklentileri, kendi yaşantı ve

deneyimlerinde vaazların katkıları ile ilgili görüş ve önerileri ortaya konmuştur. Sonuç kısmında ise vaizler ve vaazlara katılan cemaat ile yapılan mülakatlar sonucu elde edilen bulgular analiz edilmiş, sonuçlar değerlendirilerek önerilerde bulunulmuştur.

Bu araştırmada vaazların niteliği, kadınların camiden uzaklaşmasına yol açan sebepler, cami vaazlarına katılmaya engel durumların belirlenmesi amacıyla, Yenimahalle müftülüğünde görevli vaizler ve vaaza katılan cemaat ile çalışma yürütülmüştür. Ulaşılan sonuçlar doğrultusunda, kadınların camiye ve vaazlara ilgilerini arttırmak için çözüm önerileri sunulmuştur. Tez konusu seçmede, bu konuyla ilgili araştırmalarımnda beni yönlendiren, desteklerini esirgemeyen kıymetli danışman hocam, Dr. Öğr. Üyesi İrfan Sevinç'e, çalışmamı okuyan ve katkı sağlayan Doç. Dr. Macid Yılmaz'a, jüri üyesi Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ayas'a, araştırmam sırasında manevi destekleri ile her zaman yanımda olan değerli eşim Muhammed Yavaş'a ve oğullarım Abdullah ve Lütfullah Yavaş'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Habibe YAVAŞ

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş ve görevleri, 22.6.1965 tarih ve 633 sayılı kanunun birinci maddesiyle şu şekilde belirlenmiştir; "İslam Dini'nin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere, Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığınca 'Toplumun din konusunda aydınlatma' görevi kapsamında cami ve mescitlerde vaaz hizmeti sunmak, halkımıza usulüne uygun ve sahih kaynaklardan beslenerek din hizmeti vermek, camilerde yürütülen hizmetlerin, toplumun bütün kesimlerine ulaşmasını ve her ferdin istifade etmesini sağlamaya çalışmak Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, İrşat Dairesi Başkanlığı'nın sorumluluğundadır.

'Yaygın din eğitimi, insanlık tarihi kadar eskiye dayanan bir eğitimidir. İlk insan aynı zamanda ilk peygamberdir. Dolayısıyla yaygın din eğitimi, ilk insanla başlar. Hz. Muhammed (S.A.V.)'in İslam dinini tebliği de bir yaygın eğitim faaliyeti olarak başlamıştır. Hz. Muhammed (S.A.V.) Allah'tan aldığı vahiyleri, kendisine inananlara yaygın eğitim yoluyla aktarmıştır'.¹ Başlangıçtan günümüze kadar gelen uygulamayı dikkate alarak, yaygın din eğitim faaliyetleri kapsamında yürütülen vaaz; İnsanlara dini ve ahlaki konuları anlatmak, kalplerini dine ısındıracak ve imanlarını kuvvetlendirecek sözler söylemek, ahirette karşılaşılabilecek mükâfat ve azaba ilişkin bilgi vererek teşvik ve uyarıda bulunmaktır.'² Yani emr-i bil ma'ruf nehy-i anil münker görevidir.

Hz. Peygamber döneminde başlayıp bugüne kadar devam eden, eğitim ve öğretimin verildiği yerlerin başında camiler ve mescitler gelmektedir. Camilerde çeşitli vesilelerle icra edilen vaaz ve hutbeler, bu eğitimin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu gelenek Müslümanlara Resulullah'tan (S.A.V.) miras kalmıştır. Hz. Peygamber (S.A.V.) çevresinde bulunan Müslümanlara genellikle Cuma ve bayram günlerinde çeşitli dini bilgiler vermiştir. O günün şartlarında mescitler, öğretimin merkezi konumunda olduklarından, buralarda hem erkekler hem de kadınlar eğitim görmüştür. Kadınların daha çok mescitlerdeki vaaz ve hutbelere istifa edmelerinden dolayı, Resulullah

¹ Recai Doğan. "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", *Din Eğitimi El Kitabı*, Ed. Recai Doğan, Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yay, 2012), 267- 282.

² Hasan Cirit. "Vaaz Maddesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 42. (Ankara: TDV Yayınları), 405.

(S.A.V.) kadınlara mescide gitmek istemeleri durumunda mutlaka izin verilmesini emir buyurmuştur.³ Söz konusu dönemde, eğitim ve öğretim yapılan, özellikle de Resulullah'a bildirilen ilahi hakikatlerin öğrenilebileceği yegâne yer mescitler olduğundan, kadınların da bu mekânlara sıklıkla geldikleri ve burada öğretilen⁴;okuma-yazma, sağlık eğitimi, ekonomi eğitimi, ticaret eğitimi, ev hanımlarına yönelik eğitim, mesleki eğitim, dini eğitim, sosyal aktivitelerden faydalandıkları hadis kaynaklarında belirtilmektedir.⁵

Ancak, Hz. Peygamberin vefatından bir müddet sonra dîni ilgilendiren pek çok konuda ortaya çıkan farklı anlayışlardan biri de kadınların ibadet hürriyetleri ile ilgili ve dinin özüne uymayan uygulamalar olmuştur. Ancak, dinin aslına dönüldüğünde kadınlara ait bu hakları bulmak mümkündür. Çünkü bugün her ne kadar uyulmasa ve bilinmese de, Hz. Peygamber zamanında kadınlar ibadet mahallinde yerlerini almaktaydılar. Bu bilgiler kaybolmamıştır ve sağlam kaynaklarda mevcuttur.⁶ Hayatın değişik alanlarında kadınların etkinliği normal görünürken, hangi nedenle olursa olsun, onların ilim ve ibadet mekânları olan camilerden uzak durmaları İslam toplumları için önemli bir eksikliktir.⁷

Günümüzde kadınların cami vaazlarına katılımının az olması ile ilgili sorunları öğrenmek, bu mesleği yapan vaizler ve cemaatin beklentileri açısından, bu sorunların çözümü için gereklidir. Bu araştırmada vaazların niteliği ve vaazlara katılımı etkileyen faktörler araştırılmıştır. Çünkü bu konuda kadınların cami vaazlarından uzak kalmalarının kendileri, aileleri ve toplumun din eğitiminin eksikliğinde etkisi olduğu kabul edilmektedir.⁸ Bu bakımdan vaazların niteliği ve vaazlara katılım ile ilgili sorunların tespitinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu bağlamda kadınların cami vaazlarına katılımını etkileyen faktörler nelerdir? Sorusu araştırmamızın temel problemini oluşturmaktadır.

Bu temel problemler çerçevesinde şu alt problemler belirlenmiştir:

³ İmam Buhari. *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, çev. Kamil Miras c. 2 (Ankara: Emel Matbaacılık, 1983), 313.

⁴ Şakir Gözütok. "Resulullah Döneminde Kadın ve Kadın Eğitimi", *Dini Araştırmalar, Kadın Özel sayısı*, (2016):175-196.

⁵ Hadislerle İslam. Cilt.4 (Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, 2013),230-240; Selçuk Coşkun. "Yetişkin Eğitimi Bağlamında Hz. Peygamber'in Kadınları Eğitim Siyaseti, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy: 26 (Erzurum2006): 75-93.

⁶ Salih Karacabey. " Hadislerin Metin Tenkidinde Fiili Sünnete Müracaatın Önemi Bağlamında Kadınların ve Çocukların Camiye Gitmeleri ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi" *Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.9 sy:9 (2000):253-276.

⁷ Hüseyin Yılmaz. *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*, (İstanbul:dem Yay, 2005), 80.

⁸ Salih Karacabey. " Hadislerin Metin Tenkidinde Fiili Sünnete Müracaatın Önemi Bağlamında Kadınların ve Çocukların Camiye Gitmeleri ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi" *Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.9 sy:9 (2000):253-276.

Alt Problemler

Kadınların cami vaazına ilgilerinin az olması sebebiyle, vaazların niteliğini artırmak için neler yapılmalıdır?

Vaazların konu seçimi, hedef kitlenin ihtiyacı vb. hazırlık aşamasında planlama nasıl olmalıdır?

Vaazların etkinliğini arttırmada hangi yöntem ve teknikler tercih edilmelidir?

Vaazlar güncel dini problemlere ne düzeyde çözüm sunmaktadır?

Vaazlar davranış değişikliğine ne düzeyde katkı sağlıyor?

Vaazların, doğru dini bilgiye ulaşmada fonksiyonu nedir?

Vaazlara katılımın artması için neler yapılabilir?

Kadınlara yönelik cami vaazlarında hangi konulara ağırlık verilmelidir?

Cami vaazlarının etkinliğinin artırılması için neler yapılmalıdır?

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Yaygın din eğitimi faaliyetlerinin önemli bir kolu olan “din hizmetleri”, camilerde gerçekleştirilmekte ve ibadetlerin usulüne uygun, düzenli bir şekilde yerine getirilmesine rehberlik edilmektedir. Bu şekilde, camilerdeki ibadetlere katılan insanlar, hem din hizmeti almakta hem de kendi aralarında, dini bilgilenme konusunda etkileşim içinde olmaktadır. Ancak günümüzde, erkek cemaatin ibadet ve eğitim amaçlı olarak camiye ilgisi devam etmekle birlikte, kadınların daha az katıldıklarına önceki başlıkta değinilmişti. Oysa Hz. Peygamber dönemindeki uygulamalara bakıldığında, mescide gitmeleri konusunda kadınların, kimi durumlarda serbest bırakıldığı, kimi zaman da, örneğin bayram namazlarında olduğu gibi, katılımın mecburi hale getirildiği görülmektedir.⁹

Araştırmanın amacı, vaazların kadın cemaat üzerindeki yeri ve etkilerini tespit etmek için, cami vaazlarına katılımın az olmasının sebepleri araştırılıp, ulaşılan sonuçlar ışığında da vaazlarda verimliliğin ve etkileşimin artmasına, kadınları cami merkezli bir eğitimde buluşturmaya yönelik çözüm önerileri sunmaktır. Bu çalışmanın, vaazların kadın cemaat üzerindeki etkileri bakımından din eğitimi alanına ve Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülen din hizmetlerinden olan vaazların niteliğinin gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

⁹ Ahmed Davudoğlu. *Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi* (İstanbul: 2017), c. 5, Bab 1/10.

3. BU ALANDA YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Literatürde, yaygın din eğitimi faaliyetlerinden cami vaazları ve kadınların din eğitimi ile ilgili olarak; Kadınların dini eğitimine cami vaazlarının etkisi, vaazlardan cemaatin beklentileri, camilerin sosyo-kültürel hayata etkileri, yaygın din eğitimi hizmetlerinden olan vaazın zihniyet değişimindeki rolü, Hz. Peygamber döneminden günümüze kadar kadınlar ve cami eğitimi konularında yüksek lisans ve doktora tezi çalışmaları yapılmış, makaleler yazılmış olup, burada konu ile ilgili referans olarak kullanılan araştırmalardan bahsedilecektir.

Akyürek (2013). ‘Türkiye’de Din Hizmetini Yürütenlerin Sorunları ve Çözümleri (Vaizlik Örneği), konulu çalışmasında, Türkiye’de din hizmetini yürüten vaizlerin gözüyle vaizlik mesleğinin sorunları ve vaizlerin bu sorunlara çözümlerini ele almıştır. Vaizlik mesleğinin sorunlarının cinsiyet, görev yeri, görev yapılan bölgeye göre değişip değişmediği; “Yüz yüze Vaaz Edebilecek Personele Yönelik Rehber Vaiz Yetiştirme Programına” 2011 yılında Tekirdağ’da, 2012 yılında Rize’de, 2013 yılında Antalya/Manavgat’da, katılan erkek ve bayan 390 vaizle, açık uçlu anket ve görüşmeler yapılarak, elde edilen verilere yönelik çözüm önerileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.¹⁰

Bulut (1997). ‘Diyanet İşleri Başkanlığının Yaygın Din Eğitimindeki Yeri’ konulu doktora tezinde, Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimi faaliyetlerini incelemiş, Türkiye’de yaygın din eğitimine olan ihtiyacının doğru kaynaktan alınmasının önemini, halkın sığ bir din bilgisine sahip olduğu, yeterli düzeyde olabilmesi noktasında, Diyanet İşleri başkanlığının faaliyetlerini yeniden ele almasının yararlı bir yapıya kavuşturmasının gerektiğini ifade etmiştir.¹¹

Gün (2011). ‘Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadının Eğitimi’ konulu doktora tezinde, yaygın din eğitimi bağlamında kadınların dini eğitimlerini değerlendirmiş, dini tutum ve davranışlarını yaygın din eğitimi ile ilgili sorunlarını ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmek ile ilgili çalıştığı görülmüştür.¹²

Yalnız (2015). ‘Bir Yaygın Eğitim Türü Olarak, Vaazlardan Cemaatin Beklentileri (Bursa Örneği) konulu yüksek lisans tez çalışmasında, vaazların verimliliğinin

¹⁰ Süleyman Akyürek. *Türkiye’de Din Hizmetini Yürütenlerin Sorunları ve Çözümleri (Vaizlik Örneği)*, (Kayseri:2013).

¹¹ Mehmet Bulut. “*Diyanet İşleri Başkanlığının Yaygın Din Eğitimindeki Yeri*” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi,1997).

¹² Ayşegül Gün, “Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadının Eğitimi” (Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2011).

arttırılmasına hizmet etmek için, dinleyicilerin vaazlarla ilgili görüş ve beklentilerini ve çözüm önerilerini sunarken, kadın cemaatin vaazlardan ve cami hizmetlerinden yaygın bir şekilde istifade edemediğini, deneklerinin çok azının bayan katılımcı olduğunu ve cemaatin vaizlere güven duyduğunu belirttiği görülmüştür.¹³

Çiftçi (2016). ‘Okul Çağı Çocuklarına Yönelik Yaygın Din Eğitimi Etkinlikleri (Çocuk Vaazları)’ konulu yüksek lisans çalışmasında, camilerde veya farklı mekânlarda, yetişkinlerden oluşan hedef kitlesi ile buluşan vaazlara, genç ve çocukların dini mekânlardan uzak kalmasını araştırmış, çocuklara yönelik bir eğitim programı ortaya konulabileceği konusunda öneriler sunmuştur.¹⁴

Yılmaz (2007). ‘Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi’ konulu makalesinde, Hz. Peygamber döneminden itibaren kadınların camilerle ilgisini incelemiş, günümüzde kadınların camilerde sunulan imkânlardan yeterince yararlanmamasının önündeki fikri engelleri değerlendirdikten sonra, kadınların yeniden cami eğitimine kazandırılmasına yönelik önerilerini sunmuştur.¹⁵

Coşkun (2006). ‘Yetişkin Eğitimi Bağlamında Hz. Peygamber’in Kadınları Eğitim Siyaseti’ konulu makalesinde, Hz. Peygamber’in kadınlara yönelik faaliyetlerini; Kadınları öğrenmeye teşvik etmek, kadınlara yönelik eğitim faaliyetleri düzenlemek ve kadınların fitratına uygun eğitim verilmesi konusundaki uygulamalarını çalıştığı görülmüştür.¹⁶

Şenat (2018). ‘Ramazan Misafirliğinden Düzenli Devama; Camide Kadın Cemaat’ konulu makalesinde, kadının mabetlerdeki ibadete katılımının, vahiy tarihi boyunca en üst seviyede, Hz. Peygamber döneminde görüldüğünü, Hz. Peygamber’in vefatından sonra, camiye devam eden kadın sayısında hızlı bir düşüş olduğunu, bunun sebebinin de kadının sosyal hayatta görünür hale gelmesinden kaynaklandığını ve camilerin kadınlar için ayrılan bölümlerinin fiziki şartlarının iyileştirilmesini gerekliliği konusunda önerilerde bulunmaktadır.¹⁷

¹³ Abdurrahman Yalınz, “Bir Yaygın Eğitim Türü Olarak, Vaazlardan Cemaatin Beklentileri (Bursa Örneği)” (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2015).

¹⁴ Gülbahar Çiftçi, “Okul Çağı Çocuklarına Yönelik Yaygın Din Eğitimi Etkinlikleri (Çocuk Vaazları)” (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2016).

¹⁵ Hüseyin Yılmaz, “Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi” *Değerler Eğitimi Dergisi*, (2007):107-130.

¹⁶ Selçuk Coşkun, “Yetişkin Eğitimi Bağlamında Hz. Peygamber’in Kadınları Eğitim Siyaseti” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy:26 (Erzurum, 2006): 75-93.

¹⁷ Fatma Asiye Şenat, “Ramazan Misafirliğinden Düzenli Devama; Camide Kadın Cemaat”, *Diyanet İlmî Dergi*, (2017):181-189.

Gözütok (2016). ‘Rasulullah Döneminde Kadın ve Kadın Eğitimi’ konulu makalesinde, Rasulullah döneminde kadınların toplumun her alanında kendine yer bulduğunu, eğitim-öğretim alanında da ayırım olmadan Rasulullah’ın eğitimlerinden istifade ettiklerini, Rasulullah’ın kadınlar için özel alanlar ve zaman tahsis ettiğini ve eğitim alan kadınlara sosyal görevler verdiğini çalıştığı görülmüştür.¹⁸

Karacabey (2000). ‘Hadislerin Metin Tenkidinde Fiili Sünnete Müracaatın Önemi Bağlamında Kadınların ve Çocukların Camiye Gitmeleri ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi’ konulu makalesinde bu konudaki hadisleri değerlendirmiş, Hz. Peygamber dönemindeki uygulamaları örneklerle ortaya koymuş, kadınların camiye gitmemeleri ile ilgili Allah ve Resulü tarafından herhangi bir yasak olmadığını sahih kaynaklardaki hadisleri delil göstererek çalıştığı görülmektedir.¹⁹

Tosun (1997). ‘İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi’ konulu makalesinde, İslam eğitiminde vaaz ve vaizliğin önemini, eğitim yöntemleri ışığında vaazların yönteminin nasıl olması gerektiğini ve ilahiyat fakültelerinde vaizlik eğitimi konularını çalıştığı görülmüştür.²⁰

Doğan (1999). ‘Yaygın Din Eğitimi Açısından İkinci Meşrutiyet Dönemine Kadar Vaaz ve Vaizliğin Gelişimine Tarihi bir Bakış’ konulu makalesinde, Vaizliğin yaygın din eğitiminin en önemli vasıtalarından olması itibarıyla, tarihi gelişimini genel olarak değerlendirmiş, din eğitimi biliminin metodolojisi ile birçok yönlerden incelenmeyi beklediğini ortaya koymaya çalışmıştır.²¹

Turgut, ‘Etkin Bir İletişim Aracı Olarak Vaaz’ konulu makalesinde, Topluma dinin mesajlarını iletmenin en etkin yollarından birinin vaaz olduğu, Hz. Peygamber’in insanlarla vaaz ederek iletişim kurduğu, bugün de vaizlerin Hz. Peygamber’in varisleri olduğu konusunu anlattıktan sonra, Diyanet İşleri Başkanlığının sesi olan vaizlerin toplumun her kesimine, çeşitli vasıtalarla dinin gerçeklerini duyurmaya çalıştığını,

¹⁸ Şakir Gözütok, “Resulullah Döneminde Kadın ve Kadın Eğitimi”, *Dini Araştırmalar, Kadın Özel sayısı*, (2016):175-196.

¹⁹ Salih Karacabey, “Hadislerin Metin Tenkidinde Fiili Sünnete Müracaatın Önemi Bağlamında Kadınların ve Çocukların Camiye Gitmeleri ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi”, *Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy:9(2000):253-276.

²⁰ Cemal Tosun, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi” Ankara Üniversitesi”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1997):179-221.

²¹ Recai Doğan, “Yaygın Din Eğitimi Açısından İkinci Meşrutiyet Dönemine Kadar Vaaz ve Vaizliğin Gelişimine Tarihi bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dini Araştırmalar Dergisi*,(1999):257-270.

vaazların faydalı olması için de vaazların planının iyi yapılması gerektiği ile ilgili görüş, düşüncelerini sunmuştur.²²

Yukarıda adı geçen tez ve makaleler doğrultusunda sahada bu konu ile alakalı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmayı önemli kılan nokta ise, çalışmanın yalnız kadın cemaat ile yapılması, kadınlara vaaz etmekle görevli vaiz ve vaizelerin görüşlerinin alınması ve mekân olarak cami ile sınırlandırılmasıdır. Ayrıca verilerinin de güncel olmasıdır. Dolayısıyla alanda var olan boşluğu dolduracağı ve din eğitimi alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, bir amaca ve bir sorunu çözmeye yönelik, kullanılabilir ve kanıtlanabilir nitelikteki bilgilere ulaşmak için, belirli aşamalar içerisinde ve bir düzen dâhilinde yapılan çalışmalardır.²³ Bilimsel araştırmalarda kullanılan yöntem, genel anlamda geçerli ve güvenilir bilimsel bilgiye ulaşmak için izlenmesi gereken yolu ifade etmektedir. Başka bir deyişle, bilimsel bilgiye hangi kuramsal bakış açısı ile ulaşılabileceğini, doğal, toplumsal olgu ve olayların nasıl ele alınacağını, elde edilen verilerin nasıl çözümleneceğini ve yorumlanacağını belirleyen bilimsel kurallar bütünü yöntem olarak tanımlanmaktadır.²⁴

Sosyal bilimlerde kullanılan araştırma yöntemleri temel olarak ikiye ayrılmaktadır. Birincisi; Sosyal bilimlerde doğa bilimlerinde kullanılan araştırma yönteminin kullanılması gerektiğini savunan, Pozitivist yaklaşıma dayanan, toplumsal olgular arasındaki nedensellik ilişkisini açıklamayı amaçlayan, hipotez sınamaya yönelik olan, toplumsal olguların bütünü hakkında bilgi elde etmek için bu olguyu parçalara ayırıp parçaları inceleyen, verileri sayısallaştırarak çözümlenebilir ve bulgularını genelleme eğiliminde olan nicel araştırma yöntemidir. İkincisi ise; Sosyal bilimlerin doğa bilimlerinde kullanılan yöntemden ayrı, kendine özgü bir yöntemi olması gerektiğini

²² Turgut, Bahattin. *Etkin Bir İletişim Aracı Olarak Vaaz* (Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi) 67-85.

²³ Mesut Bütün. *Araştırma Yaklaşımının Seçimi*, (Çeviri Ed; Selçuk Beşir Demir, John W. Creswell,) (Araştırma Deseni, Ankara 2017), 4.

²⁴ Ayşin Koçak Turhanoğlu. *Bilim, Yöntem ve Toplumsal Araştırma* (Ed; Temmuz Gönc Şavran,) Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açık öğretim Fakültesi Yay. No;2641, 1. Baskı. 2012), 6.

savunan, yorumlayıcı yaklaşıma dayanan, toplumsal olguları parçalarına ayırmadan, kendi bağlamları içerisinde bir bütün olarak anlamayı ve derinlemesine bir kavrayışa ulaşmayı amaçlayan, verileri sayısal göstergelere indirgemeyen, bulgularını genelleme eğilimi taşımayan nitel araştırma yöntemidir.²⁵ Probleme bireylerin attığı anlamları keşfetmeye ve anlamaya yönelik bir yaklaşım²⁶ olan nitel araştırma yöntemi, derinlemesine gidilerek yüzeyin altındaki çıkarılmayı esas alan²⁷ bir yöntemdir.

Bu araştırmada vaazların niteliği ve vaazlara katılımı etkileyen faktörler, Ankara-Yenimahalle örneğinde ortaya konmuştur. Araştırma verilerine kolay ulaşılması katılımcılarla birebir iletişim kurularak verilerin toplanması, katılımcıların kendi bakış açılarını yansıtmasına imkân verdiği için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın nitel aşamasında, araştırmamıza katılan vaizlerin ve bayan cemaatin düşüncelerini herhangi bir sınırlama olmaksızın serbestçe ifade edebilmelerine imkân sağladığı için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.²⁸

4.2. Araştırmanın Modeli

Araştırma modeli, araştırma amacına uygun ve ekonomik olarak, verilerin toplanması ve çözümlenmesi için gerekli koşulların düzenlenmesidir. Bu koşulların düzenlenmesinde iki temel yaklaşım vardır. Bunlar; tarama ve deneme'dir.

Tarama modelleri, geçmişte ya da var olan bir durumu, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası göstermeden, uygun bir şekilde gözlemleyip, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Bunlar da; genel tarama modelleri ve örnek olay taramalarıdır. Genel tarama modelleri ile tekil (betimsel) ve ilişkisel taramalar yapılabilir. Değişkenlerin tek tek oluşumlarının belirlenmesi amacıyla yapılan araştırma modellerine, ilgilenilen bireylere ait ayrı betimlenme çalışması yapılması sebebiyle, tekil araştırma modelleri denir. İki ve daha çok sayıdaki değişken

²⁵ Temmuz Gönç. Şavran, *Nitel ve Nicel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri* (Ed; Temmuz Gönç Şavran) Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yay. No;2641, 1. Baskı, 2012), 65.

²⁶ John W Creswell., *Araştırma Desenleri, Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, (Ankara:2017) Çeviri; Selçuk Beşir Demir, 4.

²⁷ Elif Kuş. *Nitel- Nicel Araştırma Teknikleri*, (Ankara: Anı Yay, 2003), 107.

²⁸ Temmuz Gönç Şavran, *Nitel ve Nicel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri* (Ed; Temmuz Gönç Şavran,) Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açık öğretim Fakültesi Yay. No;2641, 1. Baskı 2012), 87-93.

arasında birlikte değişim varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modellerine de ilişkisel tarama denir.²⁹

Araştırmamızda; vaazların tarihsel süreci, vaazların niteliği, katılımı etkileyen faktörler hakkında genel bir bakış açısı kazandırmasına olanak sağladığı için betimsel tarama modeli kullanılmıştır.

4.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Ankara il müftülüğü 57 ve metropol ilçe müftülükleri ile birlikte toplam 165 vaizden,³⁰ Yenimahalle müftülüğüne bağlı görev yapan 23 vaiz ile Yenimahalle ilçe sınırları içinde ikamet eden 340.018 bayandan³¹ oluşmaktadır. Ankara'nın üçüncü büyük ilçesi olan Yenimahalle ilçesi, 632.286 nüfusu³² ile tüm önemli kurum ve kuruluşları, her kesimden insanı, 54 mahallesinde barındırması, sosyal ve ekonomik yönden de evreni en iyi şekilde yansıtmaları sebebiyle örneklem olarak seçilmiştir. Araştırmada evrenin tümüne ulaşmak mümkün olmadığı için, evrenin içinden evrenin özelliklerini en iyi şekilde yansıtmaları ve araştırma hakkında bilgi edinme imkânını sağlamaları sebebiyle örneklem metodu kullanılmıştır. Örneklem, araştırmanın yapıldığı süreçte, yurtdışında ve doğum izninde olanlar hariç 20 vaiz ve Yenimahalle ilçesinde vaaz edilen farklı camilerde vaazlara her hafta düzenli ve ara sıra katılan 20 bayandan, yaş, eğitim ve sosyo-ekonomik, çalışan, ev hanımı durumları gibi farklı özellikleri dikkate alınarak seçilmiştir.

4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada, Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütölen, Yaygın Din Eğitimi faaliyetlerinden, kadınlara yönelik cami içi din hizmetlerinden olan vaazların niteliği ve katılımı etkileyen faktörler kısmı ele alınmış, Ankara-Yenimahalle örneği olması ile sınırlandırılmıştır. Yalnızca Yenimahalle müftülüğünde vaaz eden vaizler ve Yenimahalle'de bulunan camilerde vaaza katılan cemaat ile görüşme yapılmış, Ankara genelindeki vaizler ve o vaazlara katılan cemaat araştırma dışında bırakılmıştır.

²⁹ Niyazi Karasar. *Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, (Nobel Yay. 27.Basım), 76-81.

³⁰ Ankara Müftülüğü, Din Hizmetleri ve Eğitimi Şube Müdürlüğü Arşiv.

³¹ biruni.tuik.gov.tr

³² www.ankararehber.com

4.5. Verilerin Toplanması ve Analizi

4.5.1. Veri Toplama Araçlarının Hazırlanması

Verilerin toplanabilmesi için, Yenimahalle Müftülüğüne dilekçe ile başvurulup Yenimahalle kaymakamlığından izin alınmıştır. Mülakat için; Yenimahalle Müftülüğünde görev yapan vaizlere araştırmacı tarafından, mülakat öncesi mülakat süreci ile ilgili bilgilendirme yapılmış, daha sonra mülakat soruları yüz yüze ve telefon görüşmesi ile kendilerine yöneltilmiştir. Yine Yenimahalle bölgesindeki vaazlara katılan cemaate de mülakat öncesi bilgilendirme yapılmıştır. Mülakatlar yazılı olarak kayıt veya ses kaydı ile kaydedilerek gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat görüşmesi için, mülakat soruları hazırlanırken, konu ile ilgili yayın ve araştırmalar incelenmiş ve bu alandaki uzman kişilerin görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmada mülakat soruları araştırmanın amacına yönelik, katılımcıların görüş ve fikirlerini ortaya çıkarma amaçlı, araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Yaygın din eğitimi alanında cami vaazlarının etkin bir şekilde yürütülmesine yönelik; vaizlere 15, bayan cemaate 15, olmak üzere toplam 30 açık uçlu soru hazırlanmıştır.

4.5.2. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması aşamasında, vaizlerle ve bayan cemaatle; telefonla, yüz yüze ve ses kaydı ile ve not olarak mülakatlar yapılmıştır. Ses kaydından sonra ilk aşama olarak, ses kayıtları çözümlenerek yazılı hale dönüştürülmüştür. İkinci aşamada yazılı haldeki mülakatlar bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Üçüncü aşamada katılımcılar ile ilgili kodlama işlemi yapılmıştır. Örneğin vaizlerden birinci katılımcıya K-1, ikinci katılımcıya K-2, şeklinde kodlar verilmiştir. Bayan katılımcıları ise, araştırmamızda yaş durumlarının vaaza katılma oranı ile ilgili de tespitleri yapıldığından, kodlarken yaş durumları verilerek “K1-68, K15-56” şeklinde kodlanmıştır. Bu şekilde verdikleri bilgiler kayıt altına alınmıştır. Dördüncü aşamada ise, bilgisayar ortamında her soruya verilen cevaplar alt alta, katılımcıların kodlarıyla yazılmıştır. Verilen cevaplara göre tablolar oluşturulmuş ve son olarak da tüm veriler analiz etmeye hazır hale getirilmiştir.

4.5.3. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Mülakatlar, 20 vaiz ve 20 bayan cemaat ile yapıldıktan sonra tek tek incelenmiş, bilgisayar ortamında aynı sorulara verilen cevaplar; yaş, eğitim, kültür ve sosyo-ekonomik açıdan karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar, tablolarda katılımcı sayıları ve verilen cevapların yüzdelerle dilimleri ile gösterildikten sonra, derinlemesine gözlemle, eğitim-öğretim yöntem ve tekniklerin ışığında yorumlanarak analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DİN

Dinin, ilim adamları, din psikologları, sosyologlar, felsefe ve tasavvuf alanındakiler tarafından birbirinden farklı tanımları yapılmaktadır. Din, insanın hem sosyal ve kültürel varlığı ile hem de psikolojik varlığı ile bir bütündür,³³ bütün duygularımızla hareketlerimize ve bütün varlığımıza sindirilmesi gerekli bir kültürdür, bir aşıdır, damarlarımızda dolaşan ve insanlarla temasımızda kendini gösteren bir cevherdir. Psikoloji ile başlayıp ve yine psikoloji ile nihayetlenen, mukadderatımızın metafiziğidir.³⁴

Konumuz din eğitimi ile ilgili olduğundan, ‘din’ kavramını, din eğitimi açısından ele almak gerekmektedir. Son dönem İslâm âlimlerinden M. Hamdi Yazır, Dini; “*akıl sahiplerini hüsn-i ihtiyarlarıyla bizzat hayır ve nimete sevk eden bir vaz’-ı ilâhî, şeriat ve millet, beşerin ihtiyarî fiillerinin hayır ve saadet gayesine doğru cereyanını temin eden bir yol, bir kanun, bir âmil-i manevî*”³⁵ şeklinde tanımlamıştır.

Günümüzde yapılan tanımlarda; *insanın kayıtsız şartsız var olan Mutlak varlığa yönelişi ve O’nun tarafından kuşatılması*’ şeklinde tanımlanabilen din, inanılan, mensup olunan ve eğitimi yapılan³⁶ bir olgudur. Allah’ın varlık âlemini bir düzen içerisinde yaratıp, varlıkların birbirleriyle ilişkilerini de belli esaslara bağlaması ve insanın da düşünme ve muhakeme etme özelliği ile sergilediği tutum ve davranışlardır.

Din, İnsanlara bir yaşam tarzı sunarken aynı zamanda belirli bir dünya görüşü içerisinde toplamaktadır. Bir yaratıcıya bağlanma ve ona uygun iradi faaliyetlerde bulunma arzusuyla, mutlak üstün varlıkla insan arasındaki ilişkiden doğan deneyim ve bu deneyimin insan hayatındaki etkileri olarak ortaya çıkmaktadır.³⁷

³³ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, (Ankara: Diyanet Vakfı Yay. 2018), 71.

³⁴ Nurettin Topçu, *Türkiye’nin Maarif Davası*, (İstanbul, Dergâh Yay. 2011), 180.

³⁵ Günay Tümer, *Din Md. DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 314-315.

³⁶ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, (Ankara: Gün Yay. 2001), 4.

³⁷ Nurullah Altaş ve İsmail Arıcı, *Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci* (Ed; Mustafa Köylü, Nurullah Altaş) *Din Eğitimi* (İstanbul: Ensar Yay, 2017), 62-63.

1.2. EĞİTİM

Eğitim, toplumun bireylerini kendi yaşantılarına ve aktarılan değerler ile bilgilere dayalı olarak, önceden belirlenen doğrultuda değiştirme ve dönüştürme faaliyeti demektir.³⁸ Arapçada bu kavramın karşılığı ‘Terbiye’ sözcüğü ile ifade edilmektedir. Sözlükte, “Korumak, ıslah etmek, gözetmek, yükseltmek” anlamındaki rabv kökünden türeyen terbiye kelimesine “çocuğu veya ekini besleyip büyütmek, geliştirmek” mânası verilir.³⁹

Eğitim bilimleri açısından tanımı ise; Eğitim, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.⁴⁰ Ertürk’e ait bu tanıma bakıldığında en önemli nokta, davranış değişikliği, yani öğrendiklerinden hareketle bireyde bir değişim ve dönüşüm meydana getirmesidir. Eğitimin yaşantı yoluyla elde edilmesi, yaşam boyunca öğrenme yolu ile mümkündür. Eğitimin istendik yönde olması, öğrenen ve öğretenin bir plan ve program çerçevesinde, neyi öğreneceğini amaçlaması ile mümkündür. Bu da sonuçta bireysel farklılıklara göre bir sürecin sonunda ortaya çıkmakta ve bireye karşılaşılabilecek problemleri çözebilecek düzeyde bilişsel, duyuşsal ve devinişsel özellikler kazanmasını sağlamaktadır.⁴¹

Eğitim; doğaya, topluma, insana, kültüre, tüm varlık, bilgi ve değerler alanına yönelik öğretim, tanıtım, tecrübe, eylem ve her türlü eğitsel etkinlik ve durumu ifade etmek üzere kullanılan zengin bir kavramdır. O yüzden günlük hayatta eğitim olgusu ile herkes bir şekilde bağlantı içerisindedir. Eğitim kavramının; süreç anlamı ele alındığında ‘davranış kazandırma’, niyet anlamı ele alındığında ‘inançlı insanlar yetiştirmek’, davranış anlamı ele alındığında ‘hedef kitleyi herhangi bir açıdan daha iyi, daha becerikli ve mükemmel yapmayı amaç edinen davranışların kastedildiği olay ve olgular öne çıkar.⁴²

Eğitim planlı ve sistemli yapılabilmemesine durumuna göre iki bölümde incelenir. Bireyin doğduğu andan itibaren başlayan sosyalleşme sürecine informal eğitim adı verilir. İnfomal eğitim, bir planlama dâhilinde olmadan kişinin, evde, okulda, sokakta geçirdiği

³⁸ Ahmet Cevizci. *Eğitim Sözlüğü* (Ankara: 2010), 165.

³⁹ Ziya Kazıcı ve Halis Ayhan. “Talim ve Terbiye Maddesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.39 (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 515.

⁴⁰ Ahmet Eskicumalı. Eğitimin Temel Kavramları, (Ed; Yüksel Özden, Selahattin Turan), *Eğitim Bilimine Giriş* (Pegem Akademi,2011), 2-4.

⁴¹ Metin Yaşar. Ölçme ve Değerlendirmenin Önemi, (Ed; Satılmış Tekindal,) *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, (Ankara: Pegem Akademi, 2010), 2-3.

⁴² Altaş ve Arıcı. *Din Eğitimi*, 49-50.

yaşantısındaki öğrenim sürecidir. Planlı, programlı, örgütlü ve kontrollü olarak yürütülen eğitim- öğretim faaliyetlerine de formal eğitim denir. Formal eğitim, bireye birtakım bilgi ve beceriler belli amaçlar doğrultusunda kasıtlı ve belirli bir zaman kesiti içinde kazandırılmaya çalışma sürecidir.⁴³

Formal eğitim; toplumlar gelişmeye başladıkça planlı, programlı, amaca ve olumluya götürme sürecini; örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki bölümde alır. Örgün eğitim; genellikle belli bir yaş kademesindeki bireylere, Milli Eğitimin amaçlarına göre hazırlanmış eğitim programlarıyla okul çatısı altında düzenli olarak verilen eğitimdir. Örgün eğitim sistemine belli bir sıra söz konusudur. Bir Eğitim basamağını başarı ile tamamlayan birey, bir sonraki eğitim basamağına başlayabilir. Yaygın eğitim; Örgün eğitim sistemine hiç girmemiş veya bu sistemin herhangi bir kademesinde bulunan ya da bu kademelerin birinden ayrılmış kişilere ilgi ve gereksinim duydukları alanlarda yapılan eğitimdir.⁴⁴ Yaygın eğitim, insanlık tarihi kadar eskiye dayanması ve insanların ihtiyaç duydukları her alanda eğitim imkânı sunması bakımından hedef kitlesi en geniş eğitim faaliyetidir.

1.3. DİN EĞİTİMİ

Din eğitiminin, bireyin fitratında bulunan inanma duygu ve ihtiyacı çerçevesinde din olgusunu kavramasına rehberlik etme ve kabul ettiği dinin önerdiği yaşam biçimini öğrenmesine yardımcı olma süreci⁴⁵ olarak tanımlanması yanında farklı tanımları da yapılmıştır.

“...din eğitimi bir bakıma çocuklar ve gençlerin, büyüklerin başta dini olmak üzere kültürel ve sosyal dünyalarına uyumlu bir şekilde katılmaları ve oraya uyum sağlamaları ile meşgul olan bir bilimdir.”... Din eğitimi, yetişkinlerle çocuklar ve gençler arasındaki din ve ahlâkî bağların kurulmasını temin eden eğitim faaliyetlerini yürüten bir ilimdir.” “Kısacası din eğitimi insanı ve hayatı olduğu kadar dinin hayat ile ilişkilerini ve onlarla ilişkili soruları ve meseleleri kucaklayan bir bilimdir.” ‘İnsanın doğuşla beraberinde getirdiği dini istidat ve kabiliyetlerini işleyip geliştirmek üzere, başta Allah’ı ve ilahi kelamı

⁴³ Ahmet Eskicumalı. Eğitimin Temel Kavramları, (Ed; Yüksel Özden, Selahattin Turan), *Eğitim Bilimine Giriş* (Pegem Akademi,2011), 1.Baskı, s.2-4.

⁴⁴ Altaş ve Arıcı. *Din Eğitimi*, 54.

⁴⁵ Muhittin Okumuşlar ve Fatih Genç. Din Eğitimi'nin Bilimselleşmesi/Neliği (Ed; Recai Doğan, Remziye Ege) *Din Eğitimi El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yay, 2012)53-76.

*öğrenip kabul ederek, ilahi kelam içinde mevcut bilgiler ve talepler doğrultusunda yaşayışını düzenleyebilmesidir”.*⁴⁶

Yani insanın fitratına uygun olarak ve kabul ettiği dinin yaşantısını öğrenmesine yardımcı olmasıdır. Bunun için de İnsanın din eğitimi konusunda ihtiyaçlarını tespit etmesi, eğitim sürecini hedeflenen sonuca ulaşacak şekilde planlaması gereklidir.⁴⁷

Bu açıdan bakıldığında dinlerin bireye yönelik hedeflerinin gerçekleşmesi ancak eğitimle olacağı açıktır. Çünkü dinler bireylerden neredeyse bütün hayatını kendisine göre şekillendirmesi gerektiği beklentisi içindedirler. Ayrıca hayatın her anında dinlerin bireylerden yapmasını beklediği değerlerin olması ve bunu da ancak bu değerlerin ruhen özümsemesi ile mümkün olacağı açıktır. Din eğitimi bireyi dinin hedeflerine göre şekillendirip hayatının her anında buna uygun hareket etmesini sağlar.⁴⁸ Kendi kararlarını eğitimini aldığı din çerçevesinde uygular, başka fikirlerden etkilenmesinin önüne geçilir, başkalarına göre değil, özgür iradesine göre karar verme bilincini kazandırır.⁴⁹

1.4. YETİŞKİN EĞİTİMİ

Bilgi toplumunda eğitim sistemi denildiğinde; okullarla sınırlı olmaması, bitmiş bir eğitim olarak düşünülmemesi, ileri düzeyde eğitim görmüş kişilerin bile eğitimlerine devam edebildikleri bir eğitim sistemi olgusu anlaşılmalıdır. Hayat boyu süreklilik gösteren öğrenme ihtiyacının giderilmesi için artık toplumlar her kesime ulaşmaya çalışmakta ve halka bilgiyi aktarmanın yollarını aramaktadır. Yetişkin eğitiminin, eskiden beri çevreyi tanımak, deneyim ve bilgilerini çevrelerine aktarmak, sürekli olarak öğrenme ve öğretme yaşantısında olmakla ilgilenen, köklü bir yapısı vardır. Bu süreç belirli bir gruptan zamanla toplumun geneline yayılmış,⁵⁰ örgün eğitimlerini, hangi nedenle olursa olsun tamamlayamayanlara, eğitim fırsat ve olanaklarından yararlanamayanlara, eğitimini sürdürmek isteyenlere eğitim imkânı sağlamıştır.⁵¹

UNESCO'nun tanımına göre; Yetişkin Eğitimi, içeriği, düzeyi ve yöntemi ne olursa olsun ister örgün, ister yaygın, içinde yaşadıkları toplumda yetişkin sayılan

⁴⁶ Kerim Yavuz. “Günümüzde Din Eğitimi” *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları*, (Adana 1998): 50.

⁴⁷ Abdurrahman Dodurgalı. *Din Eğitiminde İlkeler ve Yöntemler* (İstanbul: Marmara Üniversitesi. İlahiyat Fak. Yay. 1999), 285.

⁴⁸ Dodurgalı, *Din Eğitiminde İlkeler ve Yöntemler*, 27.

⁴⁹ Yurdagül Mehmedoğlu. *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi*, (İstanbul: Rağbet Yay.2001), 91.

⁵⁰ Gülşah Peynirci, “*Yetişkin Eğitimi Kurslarının Yetişkin Eğitimi Ve Yetişkin Öğrenen İlke ve Özelliklerine Göre İncelenmesi*” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2014), 9.

⁵¹ Fatma Varış. *Eğitim Bilimine Giriş*, (Alkım Yay.y.y.1981), 196.

bireylerin bilgilerini genişletmek, mesleki ve teknik becerilerini ilerletmek, ya da becerilerine yeni bir yön vermek, bir yandan kişisel gelişmelerini gerçekleştirmek, bir yandan da dengeli ve bağımsız bir şekilde sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeye katılmak için tutum ve davranışlarında değişiklikler yaratmak üzere, yararlandıkları düzenli eğitim süreçlerinin tümü anlamına gelmektedir.⁵²

Ülkemizde halk eğitimi ya da hayat boyu (yaşam boyu) eğitim kavramları, yetişkin eğitimi kavramıyla eş anlamlı tutulmaktadır. Halk eğitimi, yetişkinlerin eğitimi için gereken programların, araç-gereçlerin, yolların, yöntemlerin geliştirilmesini konu edinen,⁵³ öğretim hedefleri ve içeriğinin önceden belirlendiği kasıtlı ve planlı eğitim faaliyetleridir.⁵⁴

Yaşam boyu öğrenme, örgün eğitimin alternatifi olmaktan çok zorunlu eğitimle eksik kalanların ya da yetersizliklerin yetişkin tarafından daha sonraları istekli biçimde elde edilmeye çalışılması olarak ifade edilebilir.⁵⁵

Bilgilerin, yeteneklerin hemen eskidiği ve eksik kaldığı dünyada hangi düzeyde olursa olsun herkesin yetişkin eğitimi hizmetlerinden devamlı olarak yararlanmasına ve kendisini geliştirmesine ihtiyaç vardır. Bu sebeple yetişkin eğitimi giderek insanların ve toplumların geleceği için en önemli unsurlardan biri olmaktadır. Yetişkin eğitimin temel amacı, ülkenin yani toplumun problemlerinin çözümü için yetişkinleri eğitmektir.⁵⁶

1.5. YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ

Genel olarak yetişkin din eğitimi yetişkinlere ve okul dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da din eğitimi ihtiyacında olanlara, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca yetişkinlerin dini bilgilerini artırmak, dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı ve amaçlı din eğitimi şeklinde tarif edilmektedir.⁵⁷

Yetişkin din eğitiminin alanı, yetişkin bireylerin eğitim alanı kadar geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Çünkü bu eğitim, günlük hayatın her aşamasına ve her

⁵² Cemal Tosun. *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Pegem A Yay. 2012), 176.

⁵³ İbrahim Ethem Başaran. *Türkiye Eğitim Sistemi* (Ankara: Yargıcı Matbaası, 1996), 10.

⁵⁴ Mehmet Kaya Uysal. *Türkiye Adalet Akademisi Eğiticilerin Eğitimi Temel Eğitim Programı Ders Notları*. (Ankara: A.Ü. Sürekli Eğitim Merkezi, 2004), 25.

⁵⁵ Ayla Oktay. *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitimi Sistemi* (İstanbul: Serdar Yayıncılık, 2001), 20.

⁵⁶ Rıfat Miser. "Küreselleşen dünyada yetişkin eğitimi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, sy:1 (2002):56, Cilt: 35.

⁵⁷ Tosun. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 156.

kesimden insana hitap etmektedir. “Hayat boyu” ya da “yaşam boyu” olarak adlandırılan eğitim felsefesi çerçevesinde şunu söylemek yetişkin din eğitimi için doğru ve tutarlı bir yaklaşım olacaktır: “Yetişkin din eğitimi, hayatın din ile ilişkili olan ve yetişkinleri ilgilendiren her konuyu ilgi, araştırma ve uygulama alanı olarak görür.”⁵⁸

Yetişkin eğitimi ve din eğitiminin bir arada düşünülmesini gerekli kılan yetişkin din eğitiminin alanının içerdiği özellikleri şöyle belirtebiliriz:⁵⁹

- Yetişkin din eğitimi, dini ve mesleki gelişime imkân tanımaktadır. Din eğitimi alanında hizmet veren kimselerin mesleki formasyonlarının geliştirilmesine, plan ve program çerçevesinde yardım eder.
- Bireye edindiği hayat rollerinde ya da kimliklerinde karşılaştığı problemlere çözümler üretir.
- Bireye ebeveyn olma, meslek ve arkadaşlık gibi yeni roller üstlenmesinde yardım eder.
- Yetişkin din eğitimi, dini hayatın sosyal alana uzanan kısımlarında bireye dini meselelerle baş edebilme gücü kazandırır.

Yetişkin din eğitiminin amacı, “hayat boyu eğitim” felsefesi çerçevesinde, yetişkinlere ve özellikle de ihtiyaç bildirenlere dini bilgiler, duygular ve beceriler kazandırarak hayatın dini boyutuyla başa çıkabilmelerinde yardımcı olmak ve bu boyutlarda bilimsel araştırmalar yapmaktır. Bir başka açıdan ifade etmek gerekirse, yetişkin din eğitimi, örgün eğitimin ulaşamadığı kitlelere iletişim vasıtalarını kullanarak ulaşmak ve onlara dini ahlaki yardımda bulunmaktır. Dolayısıyla yetişkin din eğitiminin amacını sadece dini bilgi vermek ve cemaat toplamak olarak değerlendirmek eksik olacaktır. Yani yetişkin din eğitimini daha geniş boyutlu düşünmek gerekmektedir.⁶⁰

Yetişkin din eğitiminde herkesin aynı inanç seviyesinde ve basamağında olmaması dikkat edilmesi gereken önemli bir hususiyettir. Bu itibarla uygulanacak din eğitiminde, metot ve müfredatın geliştirilmesinde seviye ve basamak farklılıklarının dikkate alınması önemlidir.⁶¹

Yetişkin Din Eğitiminin bir başka tanımı da şöyledir; ‘Yetişkin Din Eğitimi; yetişkinlere ve okul dışındakilere dini bilgiler kazandırmak ve dini anlayışlarını

⁵⁸ Doğan Cüceloğlu. *İnsan ve Davranışı*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 13. Baskı, 2004), 364.

⁵⁹ Yurdagül Mehmedoğlu. *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001), 74.

⁶⁰ Tosun. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 158.

⁶¹ Mustafa Köylü. *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2004), 141.

geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla yürütülen, planlı, programlı ve örgütlü bir din eğitimi çabası olarak da tanımlanır.⁶² Bu tanım özellikle camilerde yetişkin din eğitimi için oldukça uygun görünmektedir. Cami ve cami ile bağlantılı din eğitimi ile sınırlıdır.

Yetişkin din eğitiminin konusunun, toplumsal hayatta ortaya çıkan dini-ahlaki nitelikli ferdi ve toplumsal ihtiyaç ve problemler⁶³ olarak görülmesi itibarıyla, konu seçiminde yetişkinlerin günlük ihtiyaçları, ilgi, istek, ihtiyaç ve problemleri birinci derecede rol oynamaktadır. Konuların işlenişinde dini muhteva ön plana çıkmaktadır.⁶⁴

Yetişkin din eğitiminin hedef kitlesi olan yetişkinlerin eğitime katılım amaçları, bir önceki paragrafta zikredilen konular sebebiyle farklılık göstermektedir. Bu amaçlar, belirli bir hedefe, bir ihtiyaca yönelik olarak katılanlar, sosyal ilişkileri ve kendi ihtiyaçları doğrultusunda öğrenmeye değer veren, faaliyet merkezli katılanlar, bilgiye değer veren, araştıran, gerçekten öğrenmek maksadıyla, öğrenme merkezli katılanlar şeklinde sıralanabilmektedir. Aynı zamanda yetişkin eğitimi genel olarak problem merkezlidir. Yetişkinler, mevcut hayatta karşılaştıkları problemlerine bir çözüm bulmak için eğitime katılır ve öğrendiğini hemen uygulamak isterler.⁶⁵

Yetişkin eğitiminin metodu belirlenirken, öğrencilerin çeşitliliği, fiziki şartlar, konu seçimi ve verilen eğitimin hedefleri dikkate alınmalıdır. Eğitimsel ihtiyaç ve isteklerdeki farklılıkları, öğrenme şekilleri, öğrenmeden beklentileri, hayat tecrübeleri, farklı bireysel özelliklere sahip ve sorumluluklarının farkında olmaları sebebiyle kendi kendilerine öğrenmeyi tercih etmektedirler. Yetişkinlerin tercih ettiği bir diğer metot ise, eğitimcinin yeteneğine bağlı olmak kaydıyla, anlatma metodudur. Eğitimde ve öğretimde diğer önemli bir metot da etkili soru sorma metodudur ki, öğrenci için de hoca için de hedefe ulaşılabilmeyi ölçen bir değerlendirme vasıtasıdır. Kitle iletişim araçları da bugün, bilgiye ulaşmayı kolaylaştırdığı için, çok tercih edilen bir metot olarak kullanılmaktadır.⁶⁶

Yetişkinlik dönemi, tutum ve değerlerin geliştirildiği ve kuvvetlendirildiği bir dönemdir. Bu açıdan İslam inancına göre eğitim; 'Beşikten mezara kadar' devam eden bir süreç olarak değerlendirilir. Din, bireylerin dünya ve ahiret dengesini sağlamada

⁶² Cemal Tosun. *Din ve Kimlik*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.5. Baskı,2010), 56.

⁶³ Tosun. *Din ve Kimlik*, 58.

⁶⁴ Tosun. *Din ve Kimlik*, 59.

⁶⁵ Köylü. *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, 189.

⁶⁶ Köylü. *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, 204-228

yardımcı olduğu için, sorunlar karşısında destek, teselli ve uzlaşma fırsatı verir. Hayat boyu eğitim anlayışında, bireylerin her gelişim aşamasında din eğitimi gereklidir.⁶⁷

1.6. YAYGIN DİN EĞİTİMİ

Yaygın din eğitimi; örgün eğitim sistemi dışında ya da yanında planlı, programlı ve sistemli olarak yürütülen, süreklilik arz eden, düzenlenen bütün din eğitimi faaliyetlerinde, yetişkin din eğitiminin özelliklerinin dikkate alındığı, ilgi ve ihtiyaçlarına göre programların hazırlandığı, öğretim yöntemlerinde ve uygulamalarında esnekliklerin olduğu faaliyetlerdir.⁶⁸ Yaygın din eğitimi, halkı din konusundaki bilgilendirmede çok önemli bir işleve sahiptir. Topluma, dini inancın ve ibadetlerin sağlıklı kanalize edilmesinde, dini sapmaların önüne geçilmesinde yaygın din eğitiminin önemli bir fonksiyonu vardır. Dinin teori ve pratiğini birlikte yürütme imkânına sahip olan yaygın din eğitimi, dini ibadetlerin yerine getirilmesinde gerekli olan dini bilgiler yanında topluma genel kültür verme işlevini de üstlenmektedir.⁶⁹

Günümüzde, yaygın din eğitimi faaliyetlerini gerçekleştirmek, DİB'nin görevleri arasında yer almaktadır. DİB, İslam Dini'nin inanç ve ibadetleriyle ilgili işlerini yürütmek, dini kurumları ve ibadet yerlerini yönetmek amacıyla, 3 Mart 1924'te kurulmuştur. 1960'lı yıllara kadar çok dar bir alanda hizmet sunan DİB, bu dönemden sonra çıkartılan kanunlar yoluyla hizmet alanını genişletme imkânı bulmuştur. Bu hizmet alanlarını iki ana başlık altında toplarsak, bunlardan biri toplumu din konusunda aydınlatmak, diğeri ise ibadet yerlerini yönetmektir. Buna göre, başta camiler olmak üzere çeşitli ortamlarda ve belli kurallar dâhilinde halkı aydınlatma görevi yasal olarak, DİB'ne aittir. Başkanlığa verilen halkı aydınlatma görevi, bir diğer ifadeyle "yaygın din eğitimi" faaliyeti olarak tanımlanmaktadır.⁷⁰

"Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi"nde, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevlerinden birkaçı şöyle açıklanmaktadır:

⁶⁷ Mehmet Ruhi Kalem, "Yaşlıların eğitim ve öğretimi açısından Problem ve Beklentileri", (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2006),43-99.

⁶⁸ Recai Doğan. "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", *Din Eğitimi El Kitabı*, Ed. Recai Doğan, Remziye Ege (Ankara: Grafiker yay. 2012), 267- 282.

⁶⁹ Recai Doğan, "Yaygın Din Eğitimi Açısından İkinci Meşrutiyet Dönemine Kadar Vaaz ve Vaizliğin Gelişimine Tarihi bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dini Araştırmalar Dergisi*,(1999):257-270.

⁷⁰ Mehmet Bulut. "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi", *Diyanet İlmî Dergi*, sy.35/ 4, Ekim-Kasım-Aralık (1999):113-128.

‘Camilerde ve mescitlerde gerçekleştirilecek olan irşat hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak, cami ve mescit dışındaki yerlerde panel, konferans, seminer, sempozyum ve benzeri dini programlar ile ilmi toplantılar düzenlemek, Müftülüklerce radyo, televizyon ve diğer yayın kuruluşları vasıtasıyla toplumu din konusunda aydınlatmak amacıyla etkinlikler hazırlamak.’⁷¹

Buna göre, DİB’nin, yaygın din eğitimi hizmetleri, genel olarak, cami içi din hizmetleri ve cami dışı din hizmetleri şeklinde, iki alanda gerçekleştirilmektedir. Gerek cami içinde gerekse cami dışında yürütülen yaygın din eğitimi faaliyetleri herkesime olduğu gibi yetişkinlere de yöneliktir ve yetişkin eğitiminde, cinslere yönelik eğitimin verilmesinin gerekli olduğu konular ve şartlar mevcuttur. Bunun için de, her anlamda iyi yetişmiş din görevlileri aracılığıyla verilecek tutarlı bir din eğitimi, oldukça önemli bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaygın din eğitimi, her yaş ve eğitim düzeyindeki bireyi, din konusunda aydınlatmayı, bilgi sahibi, kılmayı, dini pratikleri usulüne uygun olarak yerine getirilmesini öğretmeyi, bilgi eksikliklerini gidermeyi, yeni bilgilerle takviye etmeyi, değişik mekânlarda, değişik kişilerle, İslam’ın öngördüğü vasıflarla insan yetiştirmeyi kendine konu edinmektedir.⁷²

Yaygın Din Eğitiminin amaçlarının da şöyle sıralanması mümkündür.⁷³

Yaygın din eğitiminin amacı; süreklilik ve işlevsellik ilkesine uygun olarak hayat boyu eğitim felsefesi çerçevesinde, yetişkinlere ve özellikle de ihtiyaç bildirenlere –ki bu gönüllülük esasıyla, uygun metotları ve iletişim imkânlarını kullanmak suretiyle;

- İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları konusunda aydınlatmak,
- İslam dininin değerlerini, insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark ettirmek,
- Dini bilgiler, duygular ve beceriler kazandırarak hayatın dini boyutuyla başa çıkabilmelerine yardımcı olmak,
- Batıl inanç ve hurafelerden arındırarak onların, inanç, ibadet ve yaşantılarının sağlıklı bir şekilde yapılandırılmalarına yardımcı olmak,
- İbadetleri usulüne uygun olarak yerine getirmelerine yardımcı olmak,

⁷¹ Ayşegül Gün Yiğit, *Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadının Eğitimi* (Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2011),25.

⁷² Recai Doğan. Cumhuriyet öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler, sy:11 (1999):494. c.39.

⁷³ Doğan, *Din Eğitimi El Kitabı*, 267-282.

- Dini ve ahlaki problemlerin çözümünde yardımda bulunmak, rehberlik ve dini danışmanlık yapmak ve öğrendiği değerlerden yardım alarak kendi çözümlerini üretebilmelerini sağlamak,
- İslam dininin temel kaynağı, Kur'an'ı doğru ve usulüne uygun öğrenebilmelerini sağlamak,
- Kur'an'ı mealinden okuma alışkanlığı kazanabilmelerini sağlamak,
- Kültürlerarası etkileşimin hızlandığı günümüzde, barış kültürünün geliştirilmesi ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında İslam Dini'nin değerlerini yorumlayarak katkıda bulunmalarına yardımcı olmaktır.

Yaygın din eğitimi, yöntem olarak genelde sunuş yoluyla öğretmeyi tercih edilmekle birlikte, istivcap dediğimiz soru-cevap tekniği de vaaz cemaatinin ilgi ve katılımı noktasında çok etkin olmaktadır. Özellikle grup çalışmalarında, tefsir ve hadis konulu takrir derslerine ilgi daha iyi gözlemlenmektedir. Vaaz bitiminde özel görüşme talepleri olan bayan cemaate ise daha çok bireysel olarak manevi danışmanlık yapılmaktadır.

1.7. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ YENİ YAPISI VE YAYGIN DİN EĞİTİMİ FAALİYETLERİ

Diyanet İşleri Başkanlığının mevcut teşkilat yapısı, 633 sayılı Kanun'da çok kapsamlı değişiklikler yapan 01.07.2010 tarihli ve 6002 sayılı Kanun ile belirlenmiştir. Söz konusu Kanun Başkanlığa çok önemli kazanımlar sağlamıştır. Başkanlık, hiyerarşik olarak genel müdürlük seviyesinden müsteşarlık seviyesine yükseltilmiş, iki sürekli kurula ilaveten dokuz adedi genel müdürlük seviyesinde olmak üzere on dört hizmet birimi oluşturulmuştur. Başkanın görev süresi 5 yıl ile sınırlandırılmış, bir kişinin en fazla iki kez bu göreve getirilebileceği hükme bağlanmıştır. Başkan yardımcılarının sayısı üçe düşürülmüştür. Din İşleri Yüksek Kurulu için üye seçimini yapacak heyetin kapsamı genişletilmiş, teşkilatın her kademesinden temsilcilerin katılımı sağlanmıştır. Gerek Din İşleri Yüksek Kurulu gerekse diğer birimlere verilen yeni birçok görevle uluslararası alanda etkin bir din hizmeti sunmanın yasal alt yapısı oluşturulmuştur.

Bu bağlamda, çağımızda din hizmeti sunmanın bir gereği olarak cami dışı din hizmetlerinin önü açılmış, Başkanlık personelinin hizmet içi eğitimleri için gerekli alt yapı hazırlanmış, radyo ve televizyon kurulması Başkanlığa bir görev olarak verilmiştir. Başkanlık, toplumu din konusunda aydınlatma noktasında her türlü imkândan

yararlanmaya memur edilmiştir. Modern yönetimin bir gereği olarak insan kaynakları yönetim sistemi benimsenmiş ve personelin kariyer sistemine göre alınarak yetiştirilmesi sağlanmıştır. Başkanlığın ihtiyaç duyduğu kadrolar ihdas edilerek personelin yıllardır mağdur durumda bulunduğu özlük hakları istenildiği gibi olmasa da iyileştirilmiştir. Özetle, söz konusu Kanun din hizmetlerinin önünü açmış, engel görülebilecek bazı hususları bertaraf etmiş, personelin uygun bir ortamda hizmet etmesini sağlamıştır.⁷⁴

17.06.2014 Tarih ve 29033 sayılı Resmi gazetede;

Diyanet İşleri Başkanlığı Görev Ve Çalışma Yönetmeliğinde İrşat hizmetleri, yönetmeliğin beşinci bölümündeki hizmet birimlerinden, aşağıda ismi geçen genel müdürlüklerin uhdesinde gerçekleştirilmektedir Hizmet Birimlerinin Görevleri şöyle sıralanmaktadır:

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü

MADDE 12 – Din Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevleri yaygın din eğitime katkıları yönüyle şöyle sıralanabilir;

- Cami ve mescitlerdeki irşat hizmetlerinin yönetmelik çerçevesinde etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak.
- Cami ve mescitlerin dışında kalan faaliyetleri; panel, konferans, seminer, sempozyum ve benzeri dini programları radyo ve televizyonlardan da yararlanarak düzenlemek.
- İlgili kurumlarla yapılan protokoller çerçevesinde; sevgi evleri, yetiştirme yurtları, kadın konuk evleri gibi sosyal hizmet kurumlarında din hizmeti sunulmasını sağlamak.
- Ailenin korunması ve güçlendirilmesi amacıyla dini, sosyal ve kültürel içerikli etkinlikler düzenlemek, aile sorunlarının çözümüne yönelik dini danışmanlık hizmeti sunmak.

Din hizmetleri genel müdürlüğünün görev ve sorumluluklarına baktığımızda, toplumun din konusunda aydınlatılması hususunda yapılan irşat hizmetlerini; cami içi ve cami dışı faaliyetlerle, Başkanlığın uygun gördüğü yerlere vaaz ve irşat ekipleri göndermek, aile, kadın, gençlik ve çocukla ilgili konularda çalışmalar yapmak, ailenin güçlenmesi ile ilgili sosyal ve kültürel içerikli etkinlikler düzenlemek, toplumun milli ve manevi değerlerinin canlı tutulması için etkinlikler yapmak, dini bayramlardan Ramazan ayında sosyal ve kültürel içerikli faaliyetler yapmak, din hizmetlerinin yaygınlaştırılması

⁷⁴ <https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/1>.

ve verimliliğinin artması noktasında, toplumun her kesimine ulaştırmayı hedeflediklerini görmekteyiz.

2019 yılı Mayıs ayı verilerinde; Hizmete açık cami sayısı 89,415 olup, bu camilerimizden 35,509'unda haftalık cami çalışma programı uygulanmaktadır. Yine bu camilerimizden 8.218'inde, haftalık sabah namazı buluşması programı yapılmaktadır. Vaiz ve üst unvandaki personel tarafından 2,772 camide Hadis dersleri verilmektedir. 2019 Yılı Ramazan ayında gençlere yönelik yaygın din eğitimi kapsamında; iftar, sahur ve sabah namazı buluşmalarıyla 2000 civarında öğrenci ile bir araya gelinmiştir.⁷⁵

Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü

MADDE 13 – Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevleri yaygın din eğitimine katkıları yönüyle şöyle sıralanabilir;

- Kur'an-ı Kerimin okunması, anlamının öğrenilmesi, isteyen öğrencilere hafızlık yaptırılması ve din eğitimi almak isteyenler için kurslar açarak, eğitim-öğretim hizmetlerini düzenlemek.

- Yatılı öğrenciler için yurt, pansiyon ve Kur'an kursları açmak, buralarda kalan öğrencilerin iâşe ve ibate giderlerini karşılamak.

Eğitim hizmetleri genel müdürlüğü, yaygın din eğitimi kapsamında personelin ve toplumun ihtiyaçlarına yönelik olarak her türlü din eğitimini vermekte, yaygın din eğitiminde etkinlik ve verimliliğın artmasına yönelik projeler geliştirerek, personelin yetişmesi için hizmet içi eğitim seminerleri ve bunlarla ilgili ders kitapları ve yardımcı materyaller düzenlemekte, eğitim merkezlerinde düzenlenecek olan eğitimlerle ilgili olarak yapılacak kursların plan ve programlarını yapmakta ve Kur'an'ın öğrenilmesi ve anlaşılmasına yönelik görev alanındaki çalışmaları yürütmektedir.

Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü

MADDE 14 – Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevlerine, yaygın din eğitimine katkıları yönüyle bakıldığında, yaygın din eğitimi kapsamında, Hac ve umre ile ilgili ibadetlerin planlanmasında, yürütülmesinde rehberlik ederek, yurtiçi ve yurtdışından hac ve umreye gidecek personel ve vatandaşların eğitimleri ve ibadetlerinin takip edilmesi görevlerini yerine getirmektedirler.

⁷⁵ İrşat Hizmetleri Daire Başkanlığı Arşiv.

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

MADDE 15 – Dinî Yayınlar Genel Müdürlüğünün görevleri yaygın din eğitimi kapsamında şu şekilde sıralanabilir;

-Toplumun din konusunda aydınlatmak, Başkanlık personelinin mesleki açıdan gelişmesine katkı sağlamak amacıyla, okul öncesi ve okul çağındaki çocukları bilgilendirmek, yurt içi ve yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın dini ve milli kimliklerini koruyabilmelerine destek olmak ve Başkanlık faaliyetlerini tanıtmak amacıyla periyodik olarak dini, ilmi, edebi, ahlaki, kültürel ve benzeri konularda yazı, fotoğraf ve resimlerin yer aldığı süreli yayınlar hazırlamak, televizyon ve radyo yayını yapmak, her çeşit sesli ve görüntülü yayın ve program hazırlamak/hazırlatmak; ihtiyaç halinde bunları ücretsiz dağıtmak; gerektiğinde hizmet satın almak, yabancı dil ve lehçelerde eserler hazırlamaktır.

Dini yayınlar genel müdürlüğü, irşat hizmetlerinin yurt içi ve yurt dışında daha geniş kitlelere ulaşması için her türlü basılı, yazılı yayın, radyo ve televizyon programları ile halkı din konusuna da aydınlatmayı amaçlamaktadır.

Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü

MADDE 16 – Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünün görevleri yaygın din eğitimi kapsamında şu şekilde sıralanabilir;

- Yurt dışında yaşayan soydaş, dindaş ve vatandaşlarımızın dini ihtiyaçlarını belirlemek, din görevlisi taleplerini değerlendirmek ve onlara din hizmeti sunulmasını sağlamak, Yurt dışındaki camilerde yürütülen Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler kurslarındaki eğitim-öğretimi yaygınlaştırmak, din eğitimini, aile, kadın, gençlik ve benzeri konularda projeler geliştirerek yürütmektedir.⁷⁶

⁷⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Görev Ve Çalışma Yönetmeliği. Resmî Gazete Tarihi: 17.06.2014 Resmî Gazete Sayısı: 29033, www.mevzuat.gov.trMevzuatMetin1.5.663pdf.

İKİNCİ BÖLÜM

YAYGIN DİN EĞİTİMİ FAALİYETİ OLARAK VAAZ

2.1. VAAZ VE VAİZLİK

Vaaz ve vaaz yoluyla eğitim, İslam eğitiminde çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü İslam dininin temel hedefi insanı; iyiye ve güzele yöneltip doğruyu göstermek için, nasihat ederek, öğüt vererek, müjdeleyip uyararak eğitmektir. Kur'an'ın kendisi, Allah'ın insanlara bir vaazı, bir öğüdür.⁷⁷

Sözlükte 'öğüt vermek, uyararak, sakındırmak anlamındaki va'z 'bir topluluğa dini ve ahlaki konularda nasihat etmek, dinleyenlerin kalplerini iyiliğe ısındıracak sözler söylemek, uhrevi mükâfat ve azaba dair bilgiler vererek teşvik ve ikazda bulunmak' şeklinde tanımlanır.⁷⁸ Tosun, vaaz kavramı ile ilgili farklı tanımlardan yararlanarak vaazın tanımını;

“Va'z ve nasihatte bulunmak, kalbi yumuşatacak sevap ve ikaba (günahlara ve karşılıklarına) dair sözler hatırlatmak, öğüt vermek, dini bilgiler öğretmek, doğru olan dünya işlerine irşat, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, şefkatli davranmak, büyüklerine saygı ve küçüklerine sevgi duyguları beslemek ve bıktırmamak şartıyla güzel öğütler vermek, kalbi rikkate getirerek korkutmak, kusurları yumuşak bir şekilde düzeltmek, güzel sözlerle insanları hayra çağırarak”⁷⁹,

şeklinde yapmıştır. Bu tanımlarda da geçtiği üzere, vaaz en temel anlamıyla güzel bir şekilde insanlara öğüt vermek, nasihat ve tavsiyede bulunmaktır. Başka bir şekilde ifade edildiği gibi, 'Vaaz, kulub'ikasiye'i telyin, uyun'i camideyi idma' ve a'mali fasideyi ıslah için söz irad etme sanatıdır.' Yani, katılmış kalpleri yumuşatma, donmuş gözlerden yaş akıtma, yanlış amelleri düzeltmek için söz söyleme sanatıdır. İnsanlara iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak, onları hayra sevk etmek üzere, din görevlileri tarafından ibadetlerin öncesinde veya sonrasında kürsülerden yapılan konuşmalara denir.⁸⁰

Vaazı hazırlayıp, topluluğa sunumunu gerçekleştiren kimseye de vaiz (الواعظ) denir. Bu görevi ilk olarak gerçekleştirenler muhakkak ki peygamberlerdir. Peygamberler

⁷⁷ Nisa Suresi 4/58.

⁷⁸ Hasan Cirit. "Vaaz Maddesi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.42. (Ankara: TDV Yayınları), 405.

⁷⁹ Cemal Tosun. İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1997):181-182.

⁸⁰ Mehmet Korkmaz. Hitabet Türleri, Ed. Süleyman Akyürek, *Hitabet ve Mesleki Uygulama*, (Bilay Yay. 2818),109- 179.

dışında da bu kutsal görevi yerine getirenler her dönem var ola gelmiştir. Bu görevi üstlenen kimseler ise bu önemli görevin verdiği sorumlulukla hareket ederek, Hz. Peygamber'in gösterdiği yoldan yürüyen kimselerdir.⁸¹

Kadim geleneğimizde ise irşat görevlileri daha ziyade 'vaiz' adıyla anılmaktadır. Vaiz, dini anlayan, anlamlandıran sonra da halka anlatan haliyle köprü insandır. Vaizin anlattığı her cümle zihinler inşa edecek güce sahiptir. Vaiz, toplumu yönlendiren ve nesilleri şekillendiren kişidir'.⁸²

2.2. VAİZLİĞİN TARİHSEL SÜRECİ

İlk insan Hz. Adem, aynı zamanda ilk peygamberdir. O, Allah'tan aldığı emirlerle neslini irşat etmeye çalışmış, ancak daha sonra onun soyundan gelenler, Allah'ın vahyini unutmuş ve tahrif ederek doğru yoldan sapmışlardır. Bunun için de Cenab-ı Hak zaman zaman peygamberler göndermek suretiyle insanlığı irşat etmiştir.⁸³

Yüce Allah, Peygamberleri insanların içinden seçer ve onları içlerinden seçtikleri topluma peygamber olarak gönderir. Rabbimiz, bu gerçeği, Kur'an'ı Kerim'de şu şekilde dile getirir: 'Nitekim kendi içinizden size ayetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitabı ve hikmeti ta'lim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resul gönderdik.'⁸⁴ Ayetiyle Peygamberlerin gönderildikleri toplumların fertlerini her türlü kötülükten arındırma görevleri olduğu anlatılmaktadır.⁸⁵

Bütün Peygamberler gibi Hz. Peygamber (S.A.V.) de her fırsatta insanlara iyiyi, doğruyu ve güzeli anlatmış ve onları kötülüklerden sakındırmaya gayret etmiştir. Bu itibarla Hz. Peygamber (S.A.V.) dinimizde ilk vaiz olarak, diğer önemli görevleri yanında insanlara telkin ve tavsiyelerde bulunmuş, vaaz edip öğütlerde bulunmuştur.⁸⁶ Çevresindeki insanlarla günde beş vakit namaz için mescitte bulunmuş, her buluşmada onlara ayrı ayrı şeyler öğretmiştir.⁸⁷ Çünkü ilahi kelim O'nun (s.a.v.) görevlerini

⁸¹ DİB, *Vaaz Kılavuzu*, (Ankara: DİB Yayınları, 2012), 11.

⁸² Mehmet Görmez. *Vaaz Kılavuzu*, (Ankara: DİB Yayınları, 2012), 10.

⁸³ Süleyman Uludağ. *İslam'da İrşad*, (İstanbul: Dergâh Yay. 2014), 24.

⁸⁴ Bakara 2/151.

⁸⁵ Mustafa Ağırman." Hz. Peygamber'in Mescidde Yaptığı Sohbetler", *1. Din Hizmetleri Sempozyumu* (3-4 Kasım 2007) 372-391.

⁸⁶ DİB, *Vaaz Kılavuzu* (Ankara: DİB Yayınları, 2012), 26.

⁸⁷ Mustafa Ağırman." Hz. Peygamber'in Mescidde Yaptığı Sohbetler", *1. Din Hizmetleri Sempozyumu* (3-4 Kasım 2007) 372-391.

sayarken; davet, tebliğ, tezkiye, talim ve tebyin diyerek, O'nun öğreticilik vasfına hep dikkatleri çekmiştir.⁸⁸

Ancak Müslümanların sayısı çoğalıp, onlarla görüşme imkânı azalınca hem yeni mü'minlerin dini hayatı ile ilgilenmek, hem de Müslüman olmayanları İslam'a davet için birtakım naibler tayin etmeye başlamıştır.⁸⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.) sahabeden bazıları irşat faaliyetlerinde görevlendirmiştir. Ubeyd b. Sehr'den rivayet edildiğine göre Yemen'e gönderdiği arkadaşlarından her birine Kur'an'ı Kerim'in öğrenilmesini sağlamalarını, zaman zaman da Müslümanlara vaaz etmelerini emretmiştir. Vaaz etmelerinin gerekçesi olarak da vaaz ve nasihatın mü'minlerin salih ameller işlemesine en kuvvetli etken olduğunu belirtmiştir.⁹⁰

Hz. Peygamber ile başlayan vaaz geleneği, başta dört büyük halife olmak üzere, sahabe ile devam etmiş, onlardan sonra gelenler de bu önemli vazifeyi hayatlarında bir ilke edinmişlerdir. Halife Ömer zamanında Temim ed-Dari adındaki bir kişinin Müslümanlarda gördüğü yanlışlıkları hatırlatmak ve onları doğru olana sevk etmek için mescitte konuşmalar yaptığı bilinmektedir. Hz. Ömer'in ses çıkarmadığı bu kişi İslam Tarihinde ilk vaiz olarak kabul edilmektedir. Daha sonraları Emeviler döneminde kassaslar, Fatimiler zamanında dailer mescitte vaaz ve sohbetler yaparak eğitim faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Böylece vaizlik mesleği ortaya çıkmıştır.⁹¹

Hz. Ömer döneminden itibaren bir meslek olarak ortaya çıkmaya başlayan vaizlik, Muaviye döneminde devletin emrinde olan ve bizzat halife tarafından tayin edilen resmi görevlilerce icra edilen bir kurum olarak yeni bir konum kazanmıştır. Hicri 4. asırda Abbasiler döneminden itibaren ise, kadın vaizlerde görev yapmaya başlamışlardır. İslam dünyasının değişen zaman ve coğrafyalarında vaizlik görevi, daha ziyade ulema olarak bilinen kişiler tarafından icra edilmiştir. Osmanlı döneminde ulema, Kur'an ve hadislerin en yetkili yorumlayıcıları olarak görülmüş, ders halkalarıyla ve belirli gün ve gecelerde, halkın dini konularda aydınlanmalarını sağlamışlardır.⁹²

⁸⁸ Muhammed Emin Yıldırım. *Nebevi Eğitim Modeli Darü'l Erkam Vahyin İnş Sürecinde Şahsiyet Eğitimi*, (Siyer Yay.2015,8. Baskı), 9.

⁸⁹ Süleyman Uludağ. *İslam'da İrşat* (İstanbul: Dergâh Yay.2014, 2.Baskı), 25.

⁹⁰ DİB, *Vaaz Kılavuzu* (Ankara: DİB Yayınları, 2012), 26.

⁹¹ Abbas Çelik. *Din Eğitimimize Tarihsel Yaklaşım* (Erzurum: Ekev Yay. 2011), 38.

⁹² Recai Doğan, "Yaygın Din Eğitimi Açısından İkinci Meşrutiyet Dönemine Kadar Vaaz ve Vaizliğin Gelişimine Tarihi bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dini Araştırmalar Dergisi*,(1999):257-270.

Tanzimat döneminde devlet, vaazlarla Müslümanların dini konulardaki bilgi eksikliklerini gidermelerine imkân sağlamış, ehliyetsiz kişilerin vaaz etmelerine mani olmaya çalışmıştır. İstanbul'daki camilerde vaaz edeceklerle ilgili konular Meclis-i Vala'da etraflıca görüşülmüş nihai karar için durum sadaret arzı ile Padişaha sunulmuştur. Burada özellikle vaazların Müslümanların aydınlatılmasındaki önemine değinilmiş ve ehliyetsiz kişilerin vaaz etmemelerinin gerekliliği üzerinde önemle durulmuştur.⁹³

Osmanlının son dönemlerinde, liyakat sahibi vaizler yetiştirmek üzere 6 Şubat 1913 tarihinde 'Medresetü'l- Vaizin' adı altında bir medrese kurulmuştur. Osmanlı'da ilk yüksek vaizlik okulu olan Medresetü'l -Vaizin, Evkaf Nezaretine bağlı olarak açılmış dört yıllık bir eğitim kurumudur. Kuruluş amacı, Kur'an'ın hükümleri ve Hz. Peygamber'in sünnetine dayalı olarak ahlaki erdemleri anlatacak, İslam'ın milletlerin medeniyet oluşumu gelişimine nasıl yön verdiğini gösterecek, sosyal meseleler konusunda gayret sahibi, mesleğinde hizmetkâr, vaaz ve irşat erbabı kişiler yetiştirmektir. Medresetü'l- Vaizin, 14 Ağustos 1919 tarihinde imam-hatip yetiştirmek için açılan Medresetü'l Eimme ve'l hutaba ile birlikte Medresetü'l İrşat adı altında birleştirilmiştir.⁹⁴

Diyanet İşleri Başkanlığı, kurulduğu 3 Mart 1924 tarihinden itibaren vaaz ve irşat hizmetlerine özel bir önem vermiştir. Başkanlığın ilk döneminde vaizler, Osmanlı medreselerinden mezun olanlar ve özel ilim tahsil edenler arasından atanarak, halkı dini konularda aydınlatmakla yükümlü tutulmuşlardır. 20 Nisan 1950 tarihinde yürürlüğe konan 5634 sayılı kanunla günün şartlarına göre başkanlığın görevleri yeniden düzenlenmiştir. Bu kanuna göre ilk defa 'gezici vaizlik' ihdas edilmiş, bütün vaizler maaşlı kadroya geçirilmiştir. Başkanlık ilk defa 1967 yılında bayan vaiz kadrosu açmış, sadece kadınlara vaaz veren görevliler istihdam etmiştir. Günümüzde bayan vaiz olarak nitelendirilen bu mesleğin öncüsü, vaizlik belgesi alarak Türkiye'nin ilk din eğitimi hocası olma unvanına sahip Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu Beyza Bilgin olmuştur.⁹⁵

1965 yılında çıkarılan kanunla vaiz olabilmek için yüksek dini öğrenim veya imam-hatip okulunun ikinci devresini bitirmiş olmak şartı getirilmiş, gerek kadro gerekse

⁹³ Recai Doğan, "Yaygın Din Eğitimi Açısından İkinci Meşrutiyet Dönemine Kadar Vaaz ve Vaizliğin Gelişimine Tarihi bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dini Araştırmalar Dergisi*,(1999):257-270.

⁹⁴ Cemil Osmanoğlu. "Hitabete Giriş", *Hitabet ve Mesleki Uygulama*, Ed; Süleyman Akyürek, (Bilay Yay. 2818), 45-46.

⁹⁵ Ayşe İnan Kılıç. "Vaiz ve Müftülerin Mesleki Faaliyetleri ve Sorunları", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları*, Ed. Mustafa Köylü, (İstanbul: dem Yay. 2018), 378.

görev alanlarında yeni düzenlemelere gidilmiş, hizmet alanları genişletilmiş, ahlaki konular⁹⁶ da irşat kapsamına dâhil edilmiştir.

Günümüzde vaaz ve irşat görevi, 1965 tarihinde kabul edilen 633 sayılı kanun çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nca, cami ve mescitlerde yerine getirilmektedir. Başkanlığın, Merkez ve Taşra Teşkilâtı Çalışma Yönergesi, 4. Bölümünde de camilerde yapılacak vaaz ve irşat görevini düzenlemiş bulunmaktadır. Bu Yönerge'nin 31. maddesi vaazların hazırlanmasında dikkat edilecek hususları, 32. maddesi de vaaz ederken uyulması gereken şartları belirlemektedir. Yapılan bu düzenlemeler ile vaizlerin devletin resmî statü ile belirlediği çerçevede hareket etmeleri gerektiği ve insanlara İslâm'ın doğru kaynaktan aktarılması ve anlatılması hedeflenmektedir.⁹⁷

23.12.2011 tarih, 28151 sayılı resmi gazetede yayınlanan yeni düzenlemelerle vaizlere, vaizlik kadrolarında vaiz, uzman vaiz, başvaiz şeklinde kariyer basamaklarında yükselme imkânı sağlanmıştır.

2.2.1. Vaizlerin Görevleri

Diyanet İşleri Başkanlığının, 17.06.2014 tarih ve 29033 no'lu Resmi gazetede yayınlanan, görev ve çalışma yönetmeliği sekizinci bölüm, 32. Maddeye göre; Başvaiz, uzman vaiz ve vaizlerin ortak görevleri şunlardır:

Her türlü vasıttan yararlanarak, dini konularda toplumu bilgilendirerek, irşat ve rehberlik hizmetlerini sunmak, Ramazan ayı ve dini günler dışında, haftada beş defa, erkek vaizler için biri cuma vaktinde olmak üzere, müftülük tarafından belirlenen yerlerde vaaz etmek, bunlardan en az birini taktir yöntemi metodu veya sohbet şeklinde yapmak, aile ve dini rehberlik bürolarında, fetva hattında ve irşat programlarında görev almak, ceza infaz kurumu ve tutukevleri, çocuk eğitim evleri, huzurevleri, sevgi evleri, sağlık kuruluşları, öğrenci yurdu, fabrika ve benzeri yerlerde vaaz ve irşat hizmetlerinde bulunmaktır.

Uzman vaizler, madde 33'de ortak görevlere ilave olarak; Göreve yeni başlayan vaizler ile vaaz ve irşat hizmetlerinde bulunabilecek diğer personele rehberlik yapma, hutbe ve vaaz hazırlama, Başkanlığın din hizmeti alanlarından birini uzmanlık alanı

⁹⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Vaaz Kılavuzu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 29.

⁹⁷ Osman Cilacı. "Vaaz", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Erişim (28 Şubat 2014), <http://samil.ihya.org/ansiklopedi/vaaz.html>.

olarak seçmek, alanıyla ilgili araştırmalar ve çalışmalar yapma ve yapılacak seminer, toplantı, hizmet içi eğitim gibi çalışmalara katılma görevlerini yaparlar.

Başvaizler, madde 34’de ortak görevlere ilave olarak; İşşat hizmetlerini mevzuata uygun şekilde planlama ve koordine etme, yüz yüze vaaz uygulamasının yaygınlaştırılması amacıyla görevli bulunduğu müftülük personelinden vaaz edebileceklere yönelik düzenlenecek hizmet içi eğitim çalışmalarında görev alırlar.

Cezaevi vaizlerinin görevleri madde 35’de; görevlendirildiği ceza infaz kurumları ve eğitim evlerinde, Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan 10.2.2011 tarihli Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlaki Gelişimlerini Sağlamaya Yönelik Protokolde belirlenen görevleri yapmaktır.⁹⁸

Günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde sürdürülen bu vaaz ve vaizlik geleneği, Başkanlığa bağlı camilerde vaizlik kadrosuna atanan vaizler başta olmak üzere, dini konularda vaaz verme yetkisine sahip kişiler tarafından yürütülmektedir.⁹⁹

Vaizler, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından tespit edilen cami, konferans salonu, ceza ve tevkif evleri, ocuk ıslah evleri, güçsüzler yurdu, ğrenci yurdu, fabrika, hastane ve benzeri yerlerde vaaz eden kişilerdir. İşşat programlarında, seminer, panel, sempozyumlara katılıp konferans verebilirler. Mftlklerde haftanın belirli günlerinde telefonla veya halkla yüz yüze görüşmelerinde dini soruları cevaplandırırılar.¹⁰⁰

2.3. VAAZIN HAZIRLANMASI VE SUNUMU

Din eğitim ve ğretimi yoğun ve sürekli olarak cami ve mescitlerde yürütülür. Bilgi ve uygulama olarak cami, cemaatin yetişme alnıdır. Bu yüzden de cami hizmetleri, temel dini hizmetlerdir. Cami içi hitabet, temel tebliğ vasıtasıdır.¹⁰¹

Vaazın tarihsel süreciyle ilgili verilen bilgiler değerlendirildiğinde, vaaz yoluyla eğitimin çok köklü bir geleneğe sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu süreçte vaaz konusunda köklü bazı yöntemler, kalıplar ve uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Günümüzde de bu geleneğe uygun olarak yrtlen vaaz hizmetleri, hazırlığından sunumuna kadar bazı önemli aşamaları barındırır. Bu başlık altında, vaazda konu seçimi,

⁹⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve alışma Yönetmeliği, Resmi Gazete, 29033,17 Haziran 2014.

⁹⁹ şükrü Keyifli. *Camilerde Din Eğitimi*, (Ed; Mustafa Köylü, Nurullah Altaş) (İstanbul: Ensar Yay.8. Baskı, 2017), 357.

¹⁰⁰ Kadriye Avcı Erdemli. *Vaizelerin Cemaat, Vaaz Materyali, Kişisel Donanım ve kadın sorunları Açısından Karşılaştıkları problemler*, 1. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007), 630.

¹⁰¹ İsmail Lütfi akan. *Dini Hitabet eşitleri- İlkeleri- rnekleri* (İstanbul: İfav Yay. 2009), 16.

hedef kitlenin ihtiyacı, vaazın planlanması gibi hazırlık aşaması ve sunum yöntemleri konuları ele alınacaktır.

2.3.1. Vaazın Hazırlık Aşamaları

Bir vaazın cemaat üzerinde etkili olabilmesinin ilk şartı onun ilkelerine uygun şekilde hazırlanmasıdır.¹⁰² Vaaz bir eğitim faaliyeti olduğuna göre, bir vaizin hazırlığı, vaaz yoluyla eğitimin en önemli meselesidir.¹⁰³

2.3.1.1. Amaç ve Kazanımları Değerlendirme

Vaiz öncelikle cemaatin ilgi, ihtiyaç, sorun, beklenti, gelişim ve öğrenme özelliklerini amaç ve kazanımlarını belirlemelidir. Vaazla onlarda gerçekleştirmeyi düşündüğü bilgi, duygu ve beceri değişiklikleri konusunda¹⁰⁴ hedefine ulaşabilmesi için, vaaza hazırlık aşamasında;

1. Ne öğreteceğim?
2. Niçin öğreteceğim?
3. Nasıl öğreteceğim?
4. Sonuçları nasıl değerlendireceğim?¹⁰⁵

Sorularına cevap aramalı ve bir eğitim faaliyeti olan vaazın planlanmasında göz önünde bulundurulmalıdır.

2.3.1.2. Konu Seçimi

İyi bir vaazda konu seçiminin rolü yadsınamaz bir gerçektir. Konu seçimi; amaç ve kazanımlara, çocuk, genç, kadın, yaşlı gibi muhatap kitlenin bilgi ve kültür seviyesi, ilgi, istek ve ihtiyaçları, yer, zaman ve gündeme uygunluk, güncellik, bölgenin örf, adet ve gelenekleri gibi hususlardır.¹⁰⁶

Öncelikle vaaz konuları, toplumun günlük hayattaki problemlerine pratik çözümler sunmalıdır. Cemaat en yeni bilgileri ve gündemdeki problemlerine çareleri vaaz kürsüsünden duymak ister. Günlük hayatı ilgilendirmeyen ve kendi problemlerine çözüm

¹⁰² Korkmaz, *Hitabet ve Mesleki Uygulama*, 109-179.

¹⁰³ Tosun, *İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi*, 189.

¹⁰⁴ Korkmaz, *Hitabet ve Mesleki Uygulama*, 109- 179.

¹⁰⁵ Tosun, *İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi*, 190.

¹⁰⁶Diyanet İşleri Başkanlığı, *Vaaz Kılavuzu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 55.

getirmeyen konuları, cemaat dikkatle dinlemez. Bu nedenle vaiz, dini ve sosyal hayat alanındaki konuları tespit etmeli ve o konular üzerinde durmalıdır. ¹⁰⁷ Nitekim Hz. Peygamber de ‘muhatapların ihtiyaç ve maslahatlarının gereğine uygun olarak konu seçer ve konuşurdu’. Konuların günlük hayatla ilgisinin belirtilmesi, vaazın canlılığı ve dinamizmini sağlar. ¹⁰⁸

2.3.1.3. Amaçların Belirlenmesi

Eğitim- öğretimde bir konunun ‘niçin öğretileceği’ hususu önemli yer tutmaktadır. Vaiz, vaaz yoluyla eğitim faaliyeti için, Diyanet İşleri Başkanlığı ve müftülükler tarafından belirlenen konuları planlarken, değişmesini ve gelişmesini istediği davranışları, kazandıracakı dünyevi ve uhrevi faydaları belirlemelidir. Planlama aşamasında hedeflerin belirlenmesi; konunun çok yönlü işlenmesi, vurgulanması gereken noktaları, verilecek örneklerle, vaazın sonuç kısmında değerlendirmenin yapılması açısından çok önemlidir. ¹⁰⁹

2.3.1.4. Vaazın Planı

Vaazın planlanması hem vaiz hem de cemaat açısından karışıklığı önler. Etkili bir vaaz, bir plan dâhilinde yapılan vaazdır. Vaiz, konuyla ilgili seçtiği ayet ve hadisleri, anlatacağı örnekleri, kullanacağı materyallere göre vaaz edeceği süreyi dikkate alarak, vaazı vaktinde bitirmeye çalışmalıdır. ¹¹⁰ Bir vaaz planı; ‘giriş’, ‘gelişme’, ‘sonuç’ ve ‘değerlendirme’ olmak üzere dört bölümden oluşur.

Giriş bölümü, vaazın en etkili bölümüdür. Dinleyiciler, konuşmacı hakkındaki ilk izlenimlerini bu bölümde edinirler. Vaazın giriş bölümünde hamd, salat-ü selam ve dua ile başladıktan sonra, bir ayet ve hadis ile konunun takdimi yapılmalıdır. Belirlenen konunun niçin seçildiği, hangi boyutlarıyla ele alınacağı, önemi ve hedefi kısaca izah edilmelidir. Girişin kısa, öz ve anlaşılır olmasına dikkat edilmeli, kırk dakikalık bir vaazda bu bölüme beş dakika ayrılmalıdır.

¹⁰⁷ Bahattin Turgut. “Etkin Bir İletişim Aracı Olarak Vaaz” *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, c. 2, sy:1(2015): 67-85.

¹⁰⁸ İsmail Lütfi Çakan. *Dini Hitabet Çeşitleri- İlkeleri- Örnekleri* (İstanbul: İfav Yay. 2009, 7. Baskı), 56.

¹⁰⁹ Tosun, İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi, 194.

¹¹⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Vaaz Kılavuzu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 56-57.

Gelişme bölümü, vaazın omurgasını teşkil ettiğinden bu bölümde ayet ve hadisler ışığında konu ortaya konulmalı, gerekli bağlantılar yapıp muhtemel sorulara ve varsa konuya ilişkin görüşler yer verilmelidir. Konu günlük hayatla bağlantılar kurularak etraflıca ve belîğ bir şekilde açıklanmalıdır.

Sonuç bölümü vaaz için çok özel bir öneme sahiptir. Bu bölümde vaaz konusuyla ilgili fikir ve düşüncelerin kısa bir özeti yer almalıdır. Son olarak da vaaz ile hedeflenen davranışların gerçekleşmesinin temenni edildiği, cemaat için güzel dileklere yer verilen sıcak, samimi ve herkesin anlayacağı yalın ve kısa bir dua ile vaaz bitirilmelidir.

Değerlendirme bölümü, yapılan bir işte gelişme kaydedebilmek için büyük önem taşır. Bir eğitim faaliyeti olan vaazın değerlendirilmesi, vaazın sunumuyla birlikte başlayıp, vaaz bittikten sonra da devam etmelidir. Sunum bittikten sonra bizzat cemaat ile görüşülerek onların kanaatleri, olumlu-olumsuz tepkileri, anlatılanların cemaat tarafından nasıl algılandığı, doğru anlaşılıp anlaşılmadığı araştırılmalı, eksiklikler giderilmeye ve yanlışlıklar düzeltilmeye çalışılmalıdır.¹¹¹

2.3.1.5. Vaazda Zaman- Mekân ve Cemaat

Vaazın bütün safhalarında hesaba katılması gerekli üç ana unsur; zaman, mekân ve cemaattir. Vaiz, vaaza zamanında başlamalı, vaazı planladığı süre zarfında bitirmeye çalışmalı, ele alınacak konuları; cemaat arasında yaşlılar, hastalar ve farklı problemleri olan ihtiyaç sahipleri olabileceğini düşünerek, söyleyeceklerini vaaz süresi içinde dile getirmeli, sıkışıklığa mahal bırakmayacak şekilde rahat sunmalıdır.

Vaazlar, özellikle faziletli zaman dilimlerinde, mübarek günler ve gecelerde yapıldığında, her zamankinden daha etkili ve faydalı olur. Bir de her insan için özel zamanlar vardır. Hayatın doğal akışı içinde karşılaşılan ve dini nasihat için elverişli anlar, ortamlar ve olaylar; okulunu bitirip işe başladığı zaman, bir başarıya ulaştığı zaman, düğün, hastalık, doğum, ölüm gibi anlarda da insanlar vaazu nasihate daha bir ihtiyaç hissederler. Bu gibi durumlarda vaizler fırsatları irşat için değerlendirmeli, her zaman ve her yerde cemaatin ilgi ve ihtiyaçlarını fırsat eğitimine çevirmelidir.¹¹²

Vaaz yoluyla din eğitimi genellikle camilerde gerçekleştirilmektedir. Üniversite camileri, sanayi sitelerinde yer alan camiler, merkezi yerlerdeki camiler, mahalle camileri

¹¹¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Vaaz Kılavuzu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 58-62.

¹¹² Süleyman Uludağ, *İslam'da İrşad*, (İstanbul: Dergâh Yay. 2014),2.Baskı, s. 135-148, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Vaaz Kılavuzu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 125-128.

ile köy camileri cemaatin bilgi ve yaşam koşulları bakımından çok farklı olduklarından sunulacak vaaz ve hutbenin seviyeye uygunluğuna dikkat edilmelidir.¹¹³

2.3.1.6. Vaazın Süresi

Vaazın ortalama otuz dakika süresi olmakla birlikte, bu süre sabit değildir, çeşitli mekânlara ve zamanlara göre bu süre değişebilir. Örneğin; Cuma vaazları 20-40 dakika, bayram vaazları 30-60 dakika, hafta sonu vaazları 20-30 dakika olabilir, Yine de bu süreleri belirlerken hatibin cemaatin özelliklerini, mevsim şartlarını düşünmesi, vaaz süresini esnetmesi uygun olur.¹¹⁴

2.3.1.7. Vaaz Hazırlanırken Yararlanılacak Kaynaklar

Vaizin vaazlarına hazırlanırken faydalanabilecekleri; Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanan tefsir, hadis, fıkıh, akaid, siyer kitapları, kavramlarla ilgili kitaplar, DİB İslam ansiklopedisi, manzum ve mensur eserler, örnek vaaz ve hitabet kitapları, ahlak ve tasavvuf kitapları, örnek dua kitapları ve DİB yayınları¹¹⁵, bazı temel eserlerdendir.

2.3.2. Vaaz Sunma Yöntemleri

Vaazda üslup irşadidir. İlmi ve akademik değildir. İslam'ı hikmet, hitabet ve belâğat niteliğine yaraşır şekilde sunma görevi hatip ve vaizlerin sorumluluğudur.¹¹⁶ Vaiz bu görevi yerine getirirken, hedef davranışlara ulaştıracak öğretme durumlarını iyi seçmelidir. Sunuş yoluyla, buluş yoluyla, araştırma yoluyla, oyun yoluyla, işbirliğine dayalı öğretme yaklaşımlarıyla, çoklu zekâ kuramlarını da dikkate alarak hazırlanmalıdır. Çünkü öğrenme işlemine katılan duyu organlarımızın sayısı ne kadar fazla ise o kadar iyi öğrenme ve geç unutma gerçekleşmektedir.¹¹⁷ Yapılan bir araştırmada, zaman etkeni sabit tutulduğunda hatırlama yüzdeleri şöyle sıralanmıştır.

İnsanlar okuduklarının %10'unu,
Görüp işittiklerinin %50'sini,
İşittiklerinin %20'sini,

¹¹³ Turgut, *Etkin Bir İletişim Aracı Olarak Vaaz*, 67-85.

¹¹⁴ Korkmaz, *Hitabet ve Mesleki Uygulama*, 109-179.

¹¹⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Vaaz Kılavuzu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 87-94.

¹¹⁶ İsmail Lütfi Çakan. *Dini Hitabet Çeşitleri- İlkeleri- Örnekleri* (İstanbul: İfav Yay. 2009, 7. Baskı), 60.

¹¹⁷ Kamuran Çilenti. *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim* (Ankara: Gül Yay.1984), 56.

Söylediklerinin %70'ini, Gördüklerinin %30'unu,

Yapıp söylediklerinin %90'ını hatırlamaktadırlar.¹¹⁸ Yani birden fazla duyu organımızın öğrenme işlemine katılması, vaaz yoluyla eğitimde hedeflenen davranışların gerçekleşmesine yardımcı olacaktır.

Vaizin dikkat etmesi gereken bir diğer konu da, din öğretiminde kullanacağı yöntem ve tekniklerdir. Vaaz 'takriri' yani anlatıma dayalı bir din eğitimi faaliyetidir. Takrir yöntemi, bilgilerin bir sıra ve düzen içinde açıklanması, telkin yapmaya ve bazı duygu ve düşünceleri açıklamaya elverişli olması, soyut konuların anlatılmasında etkin bir yöntem olması sebebiyle vaazlarda en çok tercih edilen yöntemdir. Bu yöntem sunuş stratejisi ile birlikte kullanılır. Görsellerin kullanılması anlamlandırmayı artırır. Ancak vaiz bu yöntemi kullanırken, cemaati pasif dinleyici konumuna sokmadan, vaaz süresince onları uyanık tutarak, bireysel farkındalıklarını göz önüne alarak vaaz süresini etkin bir şekilde kullanmaya dikkat etmesi gerekmektedir.¹¹⁹

Vaaz yoluyla eğitimde tercih edilen bir diğer yöntem de, kişilerde dinleme, sorgulama, fikir alışverişinde bulundurma ve karar verme becerilerini geliştirmesi bakımından, tartışma yöntemidir. Bu yöntem, buluş stratejisi, araştırma incelemesi ve işbirlikçi öğretim stratejileri ile birlikte kullanılabilir. Ancak bu yöntemi kullanırken de vaiz süreyi iyi planlamalı, amaçtan uzaklaşmadan konuyu anlatmalı ve tartışmaya uygun olmayan konuları bu yöntemle anlatmaya çalışmamalıdır.¹²⁰ Soru- cevap tekniği de bilginin keşfedilmesini sağlaması, dinleyiciyi vaazın içine çekmesi ve onu konuşturmasıyla camilerde, özellikle dini esasların öğretiminde en çok tercih edilen tekniklerdendir.¹²¹ Anlatım yöntemi her zaman tek başına yeterli olmadığından vaizler, vaaz yoluyla eğitimlerinde istenen başarıya ulaşabilmek için, planlama aşamasında hangi yöntem ve teknikleri, hangi araç ve gereçleri nerelerde ve nasıl kullanacaklarını tespit etmelidirler.¹²² Vaiz burada konuyu; şartlar hangi yaklaşımı gerekli kılıyorsa, buna uygun yöntemler, (anlatım, soru-cevap, tartışma, örnek olay, gösterip yaptırma) ihtiyaç olduğu kadar kullanabilir.

Bir vaiz temelde vaaz esnasında, vaaz kürsüsünü, mikrofonu, kaynak olarak da başta Kur'an'ı Kerim olmak üzere, çeşitli tefsir, hadis kitapları gibi kaynakları kullanır.

¹¹⁸ Mehmet Zeki Aydın. *Din Öğretiminde Yöntemler*, (Ankara: Nobel Yay.2007, 3.Baskı), 408.

¹¹⁹ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 119-124.

¹²⁰ Süleyman Akyürek. *Din Öğretimi* (Ankara: Nobel Yay.2009, 1. Basım), 138.

¹²¹ Akyürek, *Din Öğretimi*, 129-130.

¹²² Tosun, *İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi*, 195.

Yerine ve ihtiyaca göre gerçek nesnelere, bir resim veya fotoğraf, bir pano gibi, işlenen konulara dikkat çekebilecek, düşündürecek materyal kullanabilir.¹²³

Vaazın etkili, verimli ve başarılı bir şekilde sunulmasında; vaaza zihnen ve bedenen hazır olmak, vaaz kürsüsünü hazırlamak, vaaza usulüne uygun başlamak, muhatap kitleye uygun güzel ve tesirli bir dil ve üslup kullanmak, konuyu güncel hayatla ilişkilendirmek, konu bütünlüğünü korumak, vaazı irticalen sunmak, beden dilini yerinde kullanmak, cemaatin ilgi ve dikkatini sağlamak ve vaazı usulüne uygun bitirmek, başlıca yöntemlerdir.¹²⁴

Diyanet İşleri Başkanlığının mevzuatında vaazlara hazırlık ve sunumu ile ilgili onuncu maddede yer alan hususlar şöyle özetlenebilir:

Vaazlarda dinî bütünlüğü korumaya, millî birlik ve beraberliği güçlendirmeye yönelik konulara ağırlık verilecek, ilmî ve ahlâkî konularda bilgi ve kültürünün artırılması hedef alınacak, yıkıcı, bölücü propagandalara ve zararlı akımlara karşı gerekli tedbirler alınacak, fitnenin ve bölücülüğün kötülüğü anlatılacak, samimî, duygulu, toplumun içinde bulunduğu manevî hastalıkları tedavi edecek şekilde, ölçülü, yapıcı, teşvik edici, sevdireci ve müjdeleyici ifadeler kullanılacak; aşırı, kırıncı, itham edici, bıktırıcı ve mesnetsiz sözlerden, dinî ve ilmî kesin bilgilere dayanmayan görüşlerden kaçınılacaktır. Vaazların sunumunda mümkün olan her türlü teknik imkândan istifade edilebilecektir (Görüntülü vaaz usûlü gibi).¹²⁵

Geçmişten günümüze genellikle camilerde uygulanan en etkili yaygın iletişim araçlarından biri olan vaaz ile erdemli ve huzurlu bir toplumun oluşmasına büyük katkılar sağlanmıştır. Gerçekleştirilen vaazlarla camilere devam eden cemaat dini bilgi ve bilincini geliştirme fırsatını bulmuş ve dini hayatına yön vermeye yardımcı olunmuştur.¹²⁶

2.4. VAAZ VE İRŞAD KONUSUNDA KUR'AN'DAN VE SÜNNETTEN REFERANSLAR

Vaaz, Kur'an'ı Kerim'de mev'iza olarak geçmektedir. Mev'iza nasihat ve öğüt anlamlarına gelir. Mev'iza aynı zamanda Kur'an'ı Kerim'in bir sıfatıdır. Hz. Peygamber

¹²³ Korkmaz, *Hitabet ve Mesleki Uygulama*, 109- 179.

¹²⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Vaaz Kılavuzu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 87-94.

¹²⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma yönergesi, DİB Genelgesi, Madde 10.

¹²⁶ Turgut, *Etkin Bir İletişim Aracı Olarak Vaaz*, 67-85.

(S.A.V.) hayatı boyunca Kur'an'ı insanlara tebliğ etmeye devam etmiş, açıklamış, öğüt vermiş, vefat ettikten sonra da bu görev mü'minlere yüklenmiştir.

“İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip, kötülükten alıkoyan bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”¹²⁷

“Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten alı korsunuz ve Allah'a inanırsınız.”¹²⁸

“Onlar, Allah'ın, kalplerindeki bildiği kimselerdir; onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle.”¹²⁹

Yukarıda verilen ayetlerde, İslam'ı anlatma, insanlara öğüt verme, iyilikleri emretme ve kötülüklerden sakındırmanın Müslüman toplumunun ortak niteliği olduğu anlatılmaktadır.

Müslümanlara verilen bu görev ve sorumluluğu yerine getirme yollarından biri de hiç kuşkusuz vaaz vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker olarak da tanımlayabileceğimiz irşat veya vaaz yoluyla gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri, İslam dininin dinamiği olduğu gibi bu emrin ve sorumluluğun terki de fitnelere, musibetlere ve ahlaki sıkıntılara yol açabilmektedir.¹³⁰

Hız. Muhammed'in eğitim öğretim metodunu incelediğimizde, O'nun anlatmak istediklerini muhataplarına; bazen takrir yani doğrudan anlattığı, kısa ve özlü, bireysel farklılıklarını dikkate alarak seviyelerine uygun konuştuğu, her zaman itidal ile yaklaştığını, samimi olduğu, inanç ve hareket bütünlüğü içerisinde kıssa ve örneklendirmelerle, tedrici olarak, gözlemleriyle öğütlediği kaynaklarda zikredilmektedir.¹³¹

Hız. Peygamber (S.A.V.) vaaz ve nasihatlerinde kolaylığı tercih etmiş, dinleyenleri bıktırmayacak şekilde özlü konuşmuş ve özellikle toplumu ilgilendiren konuları tercih etmiştir. Allah'a itaat, iman esasları, ahiret hayatı, toplumsal meseleler, dini emirler ve yasaklar vaazlarında en çok üzerinde durduğu konular olmuştur. Konuşmanın etkisini artırmak için, zaman zaman ses tonu ve yüz ifadeleriyle meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalışmıştır. Resulullah'ın vaaz ve nasihatleri, bu konuda izlenecek yöntemlere

¹²⁷ Âl-i İmrân Suresi: 3/104.

¹²⁸ Âl-i İmrân: 3/110.

¹²⁹ Nisa Suresi: 4/64.

¹³⁰ İbrahim Canan. “Vaizliğin Dünü-Bugünü ve Yarını”, I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1995, s. 324.

¹³¹ Abdullah Özbek. *Bir Eğitimci Olarak Hız. Muhammed* (Konya: Esra Yay.1991),119-231.

ışık tutması bakımından önem taşımaktadır.¹³² Vaizin güler yüzlü ve müjdeleyici olması, yumuşak bir üslupla konuşması Kur'an'ın¹³³ ve Resulullah'ın¹³⁴ tavsiyesidir.

2.5. D.İ.B.'DA VAAZ VE İRŞAD HİZMETLERİ

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 633 sayılı Kanunun 1 nci maddesiyle Başkanlığımızın uhdesine "toplumu din konusunda aydınlatma" görevi verilerek, bu kapsamda cami ve mescitlerdeki vaaz ve hutbelerle, cami dışında ise konferans, seminer, panel, sempozyum vb. dinî programlar ile ilmî toplantılar, radyo televizyon programları ve Mevlid-i Nebi Haftası etkinlikleri vasıtasıyla halkımıza usulüne uygun ve sahih kaynaklardan referans alarak, din hizmeti sunmaktan İrşat Hizmetleri Daire Başkanlığı sorumludur.

31.07.2017 tarihli ve E.66202 sayılı Başkanlık onayı ile yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi"nin 6ncı maddesinde İrşat Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın görevleri;

Cami ve mescitlerdeki irşat hizmetlerinin usulüne uygun olarak etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak, Panel, konferans, seminer, sempozyum ve benzeri ilmi toplantılar düzenlemek, müftülüklerce radyo, televizyon ve diğer yayın kuruluşları vasıtasıyla toplumu din konusunda aydınlatmak amacıyla etkinlikler düzenlemek¹³⁵ olarak özetlenebilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Çalışma Yönergesi, Cami Hizmetlerini; İmamet, hitabet, ezan, ikamet ve ibadete camilerin hazır bulundurulması, mukabeleler düzenlenmesi, dini gün ve gecelerde icra edilmek üzere programlar hazırlanması, cami içinde toplumun din konusunda aydınlatılması, isteyen vatandaşlara Kur'an'ı Kerim öğretilmesi, camilerin iç ve dış temizliği, bakımı ve korunması' şeklinde detaylandırmaktadır.¹³⁶

¹³² Hasan Cirit. "Vaaz Maddesi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.42(Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları), 405.

¹³³ Al-i İmran 3/159.

¹³⁴ Buhari Edeb, 35, Birr, 74-76.

¹³⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, Görev ve Çalışma Yönergesi, DİB 2007 Genelgesi; Madde 6.

¹³⁶ Yaygın Din Eğitimi ve Uygulamaları Yecder1. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu 2010 s; 29.

2.5.1. Cami Vaazlarının Tebliğ ve İrşad Özelliği

2.5.1.1. Tebliğ

Tebliğ, ‘be-le-ğa’ fiilinin masları olup, bir şeyi veya işi ulaştırmak, iletmek, bildirmek, yetiştirmek, eriştirmek, nakletmek, götürmek, taşımak; bir bilgiyi ulaştırmak, bir işin bildirilmesini ihtiva eden kitap manalarına gelmektedir. Buna göre tebliğ’i, bilgilendirme olarak da ifade edebiliriz. Belağ ve tebliğ kelimeleri, Kur’an’da aynı anlamda kullanılmakta ve 10 kûsur yerde geçmektedir. Bunların hepsinde anlam, vahyin mesajını insana iletmek ve insanı bilgilendirmektir.¹³⁷

Vaazlar davranış geliştirme ve değiştirmeye yönelik faaliyetler kapsamındadır. Muhataplarına nasihat etme, öğüt verme, uyarma, hatırlatma ve insanlara doğru yolu gösterme vb. hepsi dini konularda bilgilendirmeye çalışmak; hayatın dini boyutunu anlama ve yorumlamada yardımcı olacak bilgileri sunmak ve bir bakış açısı kazandırmak içindir. Bu bakımdan vaazları tebliğ ve talim, yani bir bildirme, öğretme özelliği ile davranış geliştirme faaliyeti olarak değerlendirmek mümkündür. Bu özelliği ile vaaz ve vaaz yolu ile muhatap kitlenin eğitimi, yaygın din eğitimi faaliyetleri içinde, yetişkinlerin dini eğitimlerinde önemli bir yere sahiptir.

Örgün eğitimin dışında kalan yetişkinlerin, hayatlarında dini konularda karşılarına çıkan ihtiyaçlarına, Kur’an ve sünnet ışığında güncel çözümler bulabilecekleri en kapsamlı yerlerden biri cami, en uygun ve en yaygın hizmetlerden biri de vaazlardır.¹³⁸

2.5.1.2. İrşad

Sözlükte ‘doğru yolu bulup kararlılıkla benimsemek’ anlamındaki **rüşd** kökünden masdar olan irşad ‘doğru yolu göstermek demektir.¹³⁹ Dini bir kavram olarak; insanlara doğru yolu göstermek, mü’minleri dini görevlerini yerine getirmeye çağırmak demek olan İrşad, hidayet yollarını göstermek anlamında kullanılır ki, bu anlamıyla vaazdan daha geniş bir anlam içerir. Bunun için din hizmetlerinden olarak, irşat faaliyetlerinden bahsedilir ki, bunun içinde vaaz yoluyla eğitim de vardır. Ancak vaaz, bir din eğitimi kavramı ve din eğitimi faaliyeti olarak bir yönüyle irşadı da içermektedir. Vaaz, aynı zamanda bir irşaddir;

¹³⁷ Mehmet Şanver. *Kur’an’da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi* (İstanbul: Pınar Yay.2004,2. Baskı), 21-22.

¹³⁸ Tosun, *İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi*, 194-195.

¹³⁹ Bekir Topaloğlu, “İrşad Maddesi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.22. (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 454-455.

doğru yolu gösterme, iyiyi kötüyü bildirme, insanları kendi iyiliklerine olan Őeylere yneltmedir. Vaazın ve vaizin amacı, insanlara doğru bilgilerle doğruya ulaşmalarına yardımcı olmaktır.¹⁴⁰ Emir bi'l ma'ruf nehiy ani'l münker ilkesi açısından düşünüldüğü takdirde irşat, bütün müslümanlara yönelik bir görevdir.

2.6. KADINLARIN EğİTİMİNDE VAAZ

Hz. Peygamber'in Medine'yi Őereflendirmesiyle birlikte, kadınlar da gruplar halinde kendisiyle tanışmaya gelmişler, O'nun "Allah'ın Resl" olduğuna inanmışlardır. Yreklerinde yeni filizlenen bu imanın heyecanı ile: "Ey Allah'ın Resl, Allah'a hiçbir Şekilde ortak koşmayacağımıza, hırsızlık yapmayacağımıza, zina etmeyeceğimize, çocuklarımızı ldrmeyeceğimize, kendi uydurduğumuz bir iftira ile hiç kimseyi sulamayacağımıza, iyiliklerde sana karşı gelmeyeceğimize dair sana söz veriyoruz." diyerek bağlılık yemini etmişlerdir.¹⁴¹ Kadın ve cami arasındaki münasebet Hz. Peygamber'in mescidinde bu Şekilde başlamıştır.

Peygamberlerini görerek örnek alabilmeyi, konuşmalarını dinleyerek dini ğrenebilmeyi, ona sorular sorup hediyeler sunabilmeyi ve arkasında saf tutup ibadet etmeyi dileyen kadınlar, Mescid-i Nebev'nin daim cemaati arasındaki yerlerini almışlardır. O'nun tebliği, cinsiyet gözetmeksizin toplumun bütün bireylerini muhatap almış, dolayısıyla tebliğin vazgeçilmez mekn olan mescit herkesi kucaklamıştır.¹⁴²

2.6.1. Hz. Peygamber Döneminde Kadınlar ve Cami Eğitimi

İnsanı kadın ve erkek olarak yaratan Yüce Rabbimiz, kadını ve erkeği ilahi emirlerine itaatte eşit derecede sorumlu tutmuştur. Dini görevleri yerine getirip getirmeme durumuna göre, mükâfat veya ceza, erkek kadın ayrımı yapılmaksızın,¹⁴³ herkesin kendi çabasının sonucunda elde edeceđine¹⁴³ göre değerlendirilecektir.

Hz. Muhammed, kadın erkek, tüm insanlara 'tanık, müjdeci, uyarıcı, izniyle Allah'a ağırıcı ve etrafını aydınlatan bir ışık' olarak gönderilmiştir.¹⁴⁴ 'Bir mü'min erkek ya da bir mü'min kadının, Allah ve Resl bir emir ve hüküm verdiklerinde artık işlerinde

¹⁴⁰ Tosun, *İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi*, 195.

¹⁴¹ Nesi, Biat, 18.

¹⁴² Huriye Martı, "Peygamber Mescidinde Kadınlar", *Cami Yazıları*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, 2012): 113-115.

¹⁴³ Necm, 53/39.

¹⁴⁴ Ahzab, 45-46.

bundan başkasını seçme hakları olamaz. Allah'ın ve Resulünün emirlerine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır'¹⁴⁵ ayeti gereğince Hz. Peygamber, kadın erkek ayırt etmeksizin bütün muhataplarına Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ etmiştir.

İslam toplumunun şekillenmesinde ve gelecek neslin inşasında, kadının eğitimi özel bir önem taşıdığından, ilk andan itibaren kendisine nazil olan ayetleri paylaştığı Erkam'ın evinde kadınları da sohbetine dâhil etmiştir.

Hz. Peygamber yetişkin kadınların eğitiminde, kadın fitratına uygun eğitim metoduyla onlara yönelik eğitim faaliyetlerinde bulunmuştur. Hz. Peygamber, sözlü veya uygulamalı, öğrenim hürriyetleri için gerekli tedbirleri alarak, mevcut engelleri ortadan kaldırarak ve cesaretlendirerek kadınları eğitime teşvik etmiştir. Rasulullah kadınlara öğrenim imkânının sonucunda elde ettiklerini hayata geçirme konusundaki engelleri de kaldırmıştır.¹⁴⁶

Hz. Peygamber zamanında kadın ve kızlar, sadece vakit namazlarına, cuma ve bayram namazlarına da katılmakla kalmayıp, bazen kocalarından izin alıp gece ibadet etmek için veya Kur'an dinlemek için¹⁴⁷ camiye giderlerdi. Gece namazlarını camide kılmak isteyen kadınlara izin verilmesini ve onlara bu konuda herhangi bir engel çıkartılmamasını isteyen Hz. Peygamber, hanımlara izin vermek istemeyenleri şu sözleriyle uyarmıştır.

*'Geceleyin mescide gidip ibadet etmek için kadınlarınız sizden izin istediklerinde kendilerine izin verin.'*¹⁴⁸

Hz. Peygamberin bu uyarıları, hanımların eğitimlerine engel olacak durumları ortadan kaldırmayı, 'Allah'ın kadın kullarının Allah'ın mescitlerine gelmelerine engel olmayın'. 'Ancak onlar koku sürünmemiş olarak camiye gelsinler' buyruğu da hanımlara cemaatle ibadete katılırken dikkat etmeleri gerekenleri öğretmeyi amaçlamaktadır.¹⁴⁹

Kadınların bilmediklerini öğrenme konusundaki gayretlerine, birlikte oturdukları bir sohbette veya mescitte, hangi ortamda olursa olsun cevap vermeye çalışmıştır. Zira Peygamberimiz, bazı hanımların isteği üzerine onlara özel bir yer ve zaman ayırarak sorularını cevaplamak suretiyle onları eğitime tabi tutmuştur. Peygamberimiz kadınlara

¹⁴⁵ Ahzab,33/36.

¹⁴⁶ Selçuk Coşkun, "Resulullah Döneminde Kadın ve Kadın Eğitimi", *Dini Araştırmalar, Kadın Özel Sayısı*, (2016):175-196.

¹⁴⁷ Hakim, Müstedrek, 3, 326.

¹⁴⁸ Yılmaz, *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*, 82.

¹⁴⁹ Selçuk Coşkun, "Resulullah Döneminde Kadın ve Kadın Eğitimi", *Dini Araştırmalar, Kadın Özel Sayısı*, (2016): 184-185.

yalnızca toplu olarak bilgi vermiş değil, Hz. Aişe'den gelen bir rivayete göre, münferit olarak gelip bilgi edinmek isteyenlerin sorularına cevap vermek suretiyle onları bilgilendirmiştir.¹⁵⁰

Kadınların özellikle mescide gelmelerini ve cemaat içerisinde yer almalarını teşvik etmiştir. Kadınların sabah namazına dahi gittikleri ve cemaate katıldıkları, Hz. Aişe'den nakledilen şu rivayetten anlaşılmaktadır:

“Rasulullah (S.A.V) sabah namazını kıldırduğu zaman mü'min kadınlar örtülerini örterek orada hazır bulunurlar, daha sonra da evlerine dönerlerdi ki (hava karanlık olduğu için) onları kimse tanıyamazdı”.¹⁵¹

Rasulullah döneminde hanımların, cuma günleri mü'minleri topluca eğitmeyi hedefleyen Cuma hutbelerinden de mahrum kalmadıkları, Hz. Peygamberden alacakları eğitimi aksatmadıkları; Ümmü Hişam bnt. Harise b. Numan'ın ‘*Kaf suresini, her cuma hutbede okurken, bizzat Rasulullah'ın ağzından ezberledim*’ sözlerinden anlaşılmaktadır. Diğer yandan Hz. Peygamber'in kadınların mescitlerdeki vaaz ve hutbelerden daha fazla istifade etmelerini istemesi üzerine, yaşlısıyla genciyle bütün hanımların bayram namazlarında namazgâha çıktıklarını söyleyen Ümmü Atıyye, adetli hanımların da namaz kılmasalar bile cemaatin arkasında durmak suretiyle *eğitim ve ibadet* birlikteliğine dâhil olduklarını söylemiştir.¹⁵²

Resulullah (S.A.V.), mescitte eğitim ve öğretim esnasında, erkek ve kadınların aynı derecede istifade etmelerini sağlamak için, bazen erkek ve bayan saflarının arasında durarak, bazen de ihtiyaç duyduğunda, doğrudan kadınların arasında ayakta durarak hitabetini ve öğretimini sürdürmüştür. Resulullah (S.A.V.)'in, Mescid-i Nebevi'de, Suffa olarak bilinen bölümde, bayanların da eğitim ve öğretimde buldukları ‘Suffetu-Nisa’ diye bilinen özel bir mekânı kadınlara tahsis ettiği sahih kaynaklarda mevcuttur. Bir rivayette, el-Ka'ka' b. Hadrad adındaki Sahabinin hanımı Bukayra'dan yapılan bir nakilde, kadınlara ait bir suffanın bulunduğu dair şüpheye yer bırakmayacak şekilde açık ifadelerle yer verilmektedir; Ben Kadınlar Suffasında oturmuşken, Resulullah'ı (S.A.V.) sağ eliyle işaret ederek hutbe verirken gördüm...¹⁵³ Bu rivayetten Mescid-i Nebevi'nin erkeklere tahsis edilen ve çok iyi bilinen ‘Suffa’ diye adlandırdığımız meşhur mekândan ayrı olarak, ayrıca kadınlara ait bir Suffa'nın da varlığı açıkça anlaşılmaktadır.

¹⁵⁰ Mustafa Öcal, *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Dergâh Yay. 2017), 20.

¹⁵¹ Sahih-i Buhari, “Kitabu's-Salat” c.2;13.

¹⁵² Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kadın ve Eğitim” *Hadislerle İslam*, c.4 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Kaynak Eserler), 248.

¹⁵³ Ahmed b. Hanbel. 1995:523; Taberani, 1985;204.

Burada oturan kadınların, buldukları yerden Resulullah'ı çok rahat görebildikleri de anlaşılmaktadır.¹⁵⁴

İşleri ve sorumlulukları sebebiyle diledikleri kadar camide bulunamadıklarından şikâyet eden hanımlar, 'Ya Rasulallah! Senin sözlerinden hep erkekler faydalanıyor. Bize de özel bir gün belirlesen, o gün sana gelsek de Allah'ın sana öğrettiğinden bize de öğretsen' şeklinde ricada bulununca, karşılaştıkları zaman ve mekânlarda onlara özel dersler vermiştir. Allah Resülü (S.A.V.) kadına emek vermenin sadece bir Müslüman'ı yetiştirmek değil, aynı zamanda bir nesli eğitmenin önemini göstermek için kadınları eğitime teşvik etmiş, camide verilen kıymetli vaazlardan, hutbelerden, ders halkalarından kadınları uzaklaştırmamış, onları cehaletin kucağına, hurafe ve batıl inanışların kör kuyusuna terk etmemiştir.¹⁵⁵

Hz. Peygamber döneminde yetişkin eğitimi açısından bakıldığında kadınların; Okuma-yazma, sağlık eğitimi, ekonomi eğitimi gibi farklı alanlarda eğitime tabi tutuldukları görülmektedir.

Hz. Peygamber kadınların okuma yazma öğrenmelerini daima teşvik etmiş, hanımlarından Hafsa'ya okuma yazma öğretmek üzere Şifa Hatun adındaki sahabeyi görevlendirmiştir.¹⁵⁶ Sahabe arasında yirmi kadar kadın fıkıh bilgininin yetişmesi, o dönem kadınlarının cami eğitiminden ne ölçüde yararlandıkları konusunda önemli ipuçları vermektedir. Camide yapılan sohbetlerde kadınlar sadece dinleyici konumda olmayıp, bazen soru sorarak, iyice anlayamadıkları konunun açıklığa kavuşmasını istemişler ve böylece cami sohbetlerine aktif olarak katılmışlardır.

Hz. Peygamber, caminin hariminin arka kısmında özel bir bölüm kadınlara mahsus bir bölüm ayırmakla birlikte, onların camide rahat edebilmeleri içinde bazı tedbirler almış, ayırmıştır. Öncelikle kadınların camiye rahat girip çıkmalarının sağlanmasını ve kapılardan birinin hanımlara tahsis edilmesini istemiştir. Namazdan sonra, ibadetlerin bitiminde ise, bir düzen ve intizam dâhilinde, camiden önce kadınların daha sonra da erkek cemaatin ayrılmasını istemiştir.¹⁵⁷ Resulullah (S.A.V.)'in kadınların mescide giriş- çıkışları ile ilgili bu uygulamaları; mescide hem ibadet etmek hem de İslam'ın esaslarını öğrenmek amacıyla bayanların çok geldiğini, bu durumun onlara

¹⁵⁴ Şakir Gözütok. "Resulullah Döneminde Kadın ve Kadın Eğitimi" Hz. Muhammed ve Evrensel Mesaj Sempozyumu, 20-22 Nisan 2007, (*İslami İlimler Dergisi Yay.* Aralık 2007), 176-195.

¹⁵⁵ Huriye Martı, "Peygamber Mescidinde Kadınlar" *Cami Yazıları*, (DİB. Yay. 2012), 115-116.

¹⁵⁶ İbn Hambel. *Müsned*, 5,372.

¹⁵⁷ Yılmaz, *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*, 86.

ayrı bir kapı tahsis ettirmeyi gerektirecek kadar sıkça gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Sonraki zamanlarda kadınların rağbetinin artmasıyla, Hz. Ömer döneminde söz konusu kapıdan erkeklerin girmesi yasaklanarak, yalnızca kadın cemaatin girişine ayrılmış, günümüze kadar ‘Babu’n-Nisa’ olarak anıla gelmiştir.¹⁵⁸

İbadet için çocuklarıyla camiye gelen kadınların durumunu dikkate alan; *kıraati uzun tutma niyetiyle başladığı bir namazda bir çocuk ağlaması duyduğunda annesi rahatsız olmasın diye okuyuşunu kısaca yapıp bitiren Peygamber*, bu hâlini bize bildirmekle mescidinde kadın ve çocuk varlığından hoşnut olduğunu da ifade etmiş olmaktadır. ‘Hz. Peygamber, özelde eşleri, kızları, torunları, genelde de bütün ümmetin hanımlarını kuşatan bir şefkat membaı olmuş, dikkatli ve ısrarlı çağrılılarıyla kadın varlığını toplumsal alanda, özellikle de mescidde devamlılık arz eden bir sûrette görmeyi istemiştir. Onun bu içten talepleri hanım sahâbilerde de ciddi mâkes bulmuştur.¹⁵⁹ Özellikle Hz. Aişe İslam dünyasında ilmi tenkitçiliğin başlamasına öncülük etmiş, Hz. Peygamber’den sonra bilhassa kadın hakları ile ilgili İslam’ın anlayışının nesillere doğru olarak anlatılmasında büyük gayret göstermiştir. Başta Hz. Peygamberin hanımları olmak üzere, pek çok kadın sahabe halifelerin, valilerin ve ilim adamlarının görüşlerine başvurduğu danışmanlar olarak uzun yıllar hizmet vermiştir.

Resulullah (S.A.V.) döneminde kadınların eğitimine gösterilen hassasiyet, Raşit halifeler döneminden sonra maalesef devam ettirilememiştir. Emeviler döneminden itibaren İslam’ın öngördüğü cinsiyet eşitliğinden uzaklaşmış, kadınların sosyal, siyasi, ekonomik ve dini hayattaki yeri tekrar sorun haline getirilmiş, bazı rivayetler, fetvalar ve içtihatlar onlarla ilgili olumsuz hükümler içerecek şekilde yorumlanmıştır.¹⁶⁰ İslam dininin temel değerlerinden sapma olmadığı sürece içtihat sayılan bu durum, dini değerlerin güncelleştirilmesi ve pek çok konuda insanlara kolaylık sağlanması açısından çok önemli sayılmıştır. Ancak fikir özgürlüğü çerçevesine yapılan değerlendirmelerin bir kısmı, zamanla o dönemdeki yaşantıyla tezat teşkil eden uygulamalara dönüşmüştür. Günümüzde kadınların camilere devam etmeme geleneği, bu tür anlayış ve uygulama değişikliğinin açık örneklerindedir.

¹⁵⁸ Şakir Gözütok. “Resulullah Döneminde Kadın ve Kadın Eğitimi” Hz. Muhammed ve Evrensel Mesaj Sempozyumu, 20-22 Nisan 2007, *İslami İlimler Dergisi Yay. Aralık (2007):176-195.*

¹⁵⁹ Fatma Asiye Şenat. “Diyabet İlimi Dergi, sy:4, (2017), Cilt:53, s.180-189.

¹⁶⁰ Yılmaz. *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*, 89.

2.6.2. Diyanet İşleri Başkanlığının Kadınlara Yönelik Faaliyetleri ve Vaaz Programları

Yaygın din eğitimi faaliyetleri günümüzde sadece cami ve mescitlerdeki irşad faaliyetleriyle sınırlı değildir. Hem mekân, hem de vasıtaları yönünden oldukça genişlemiştir. Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı tarafından, Kur'an kurslarında ihtiyaç odaklı eğitim programı çerçevesinde Kur'an-ı Kerim'i okumak, anlamını öğrenmek, hafızlık yapmak, din eğitimi almak isteyenlere yönelik kurslar düzenlenmektedir.¹⁶¹ Kur'an kurslarında yürütülen yaygın din eğitimi faaliyetlerinde; 2019 yılı itibarı ile 43.101 Kur'an kursu öğreticisi görev yapmakta ve 4-6 yaş, ihtiyaç odaklı, hafızlık eğitimi, engellilerin eğitimi, olmak üzere toplam 877.921 öğrenci eğitim almaktadır.¹⁶² DİB. İnsan Kaynakları Yönetim sisteminde; Baş vaiz, Uzman vaiz, başkanlık vaizi kadrolarında, 839 bayan vaiz, 1891 de erkek vaiz görev yapmaktadır.¹⁶³ Hutbelerden Ramazan faaliyetlerine, dini yayınlara, konferans, sempozyum, seminer ve şuralardan kitle iletişim araçlarındaki programlara kadar geniş bir yelpazede gerçekleştirilebilmektedir.¹⁶⁴

Cami Hizmetleri Daire Başkanlığı 2019 yılı Mayıs ayı arşiv verilerine göre; Hizmete açık cami sayısı 89.415 olup, bu camilerimizden 35,509'unda haftalık cami çalışma programı uygulanmaktadır. Yine bu camilerimizden 8.218'inde, haftalık sabah namazı buluşması programı yapılmaktadır.¹⁶⁵

2.6.2.1. Bayanlara Yönelik Cami İçi Din Hizmetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı "Yaşayan Cami Modeli" olarak isimlendirdiği camileri toplumun tüm kesimlerine hitap eden bir hizmet anlayışına kavuşturmak üzere çeşitli projeler hayata geçirmektedir. Bu kapsamda camilerde genç, çocuk, kadın-aile ve engelli bireylere yönelik cami buluşmaları düzenlenmekte, haftada bir gün vatandaşlarımızın katılımıyla Kur'an tilaveti, tesbihat, sohbet ve duadan müteşekkil sabah namazı buluşmaları ve hadis dersleri gerçekleştirilmektedir. Camilerimiz, namaz vakitleri dışında da vatandaşlarımızın dini taleplerine cevap verilebilecek şekilde açık tutulmakta,

¹⁶¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, Görev ve Çalışma Yönergesi, D İB 2007 Genelgesi; Madde 12.

¹⁶² ile:///C:/Users/PC/AppData/Local/Packages/MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/EHYSGunlukRapor%20(1).pdf.

¹⁶³ <https://insankaynaklari.diyaret.gov.tr/>.

¹⁶⁴ Mehmet Bulut. "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi", *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt;35, sy:4, Ekim-Kasım-Aralık (1999), 114-115.

¹⁶⁵ İrşad Hizmetleri Daire Başkanlığı Arşivi.

hazırlanan haftalık bir program çerçevesinde namaz öncesi veya sonrasında cemaate yönelik Kur'an-ı Kerim öğretimi, Kur'an-ı Kerim ve meali, tefsir, hadis, ilmihal, akaid ve siyer-i nebi okumaları gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra fiziki alt yapısı müsait olan camilerde dini danışmanlık büroları, çocukların ve gençlerin gelip zamanlarını değerlendirebilecekleri, din görevlisi gözetiminde kitap okuyup ev ödevi ve araştırma yapabilecekleri okuma salonları vb. mekânlar açılmakta ve gönüllük esasına dayalı cami gençlik grupları oluşturularak çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir.¹⁶⁶

Başkanlığımız bayanlara yönelik cami içi din hizmetlerini, haftalık vaaz ve irşad programları; tüm il ve ilçeleri, kasaba ve köyleri tarayan özel irşad ekiplerinin yanı sıra, yurt dışında yılda iki üç kez uyguladığı aydınlatma (vaaz irşad ekipleri), belirli gün ve geceler münasebetiyle çeşitli illerde tertip ettiği dini ve kültürel konferanslar ile yürütmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte, önemli gün ve haftalarda yapılan kutlama programları, hatim törenleri, cami dersleri ve bayanlarımızın dinle ilgili sorularına cevap vermek üzere bazı camilerimizin yanında oluşturulan rehberlik büroları da cami içi din hizmetleri kapsamında yer almaktadır.¹⁶⁷

İrşad Hizmetleri Daire Başkanlığı arşivinden temin edilen bilgiler neticesinde; kadın cemaate yönelik camilerde yapılan vaazlarla 2019 yılının ocak ayında; 5228, şubat ayında; 5748, mart ayında; 5748, nisan ayında 4961 ve mayıs ayında; 8041 olmak üzere, toplamda 29,212 bayan cemaate ulaşılmıştır.¹⁶⁸

Dini herhangi bir engel ya da kısıtlama olmadığı halde, Ülkemizde kadınların cami eğitiminden günümüzde yeterince yararlanamadıkları, camilerde yapılan vaazlara ise rağbetin az olduğu yapılan gözlemlerden anlaşılmaktadır. Bayanlara, Cuma namazı için uygun ortamların hazır bulunduğu camiler Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ilan edildiği halde, bazı semtlerde bulunan camilere az sayıda bayan cemaat Cuma namazlarına ve vakit namazlarına iştirak etmektedir.

2.6.2.2. Bayanlara Yönelik Cami Dışı Din Hizmetleri

Her zaman ve her yerde insanın ilişki içinde olduğu bir kurum olarak din, doğumundan ölümüne kadar insanın yanındadır. Hizmette başlangıç noktası, dinin sadece

¹⁶⁶ DİB, dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/kategoriler/hizmetlerimiz/cami-hizmetleri-daire-baskanligi.

¹⁶⁷ Ayten Erol Vahapoğlu. "Bayanlara Yönelik Din Hizmetleri", 1. Din Hizmetleri Sempozyumu, c.2 (3-4 Kasım (2007) :651.

¹⁶⁸ İrşad Hizmetleri Daire Başkanlığı Arşivinden Temin Edilmiştir.

camilerde değil, hayatın her alanında insanın yanında olduğunun gösterilmesi ve hissedilmesidir. Dolayısıyla, cami dışında yürütülen sosyo- kültürel ve sosyo- psikolojik yönlü hizmetler cami dışı din hizmetlerini oluşturmaktadır.

Din hizmetleri alanında mevcut durum mercek altına alındığında vaizlerin çeşitli kurumlarda din hizmeti verdiği görülür. Yasal olarak 26.10.2011 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan işbirliği protokolü gereği Bakanlığa bağlı birimlerde ‘vaaz ve irşat hizmeti’ adı altında din hizmeti yürütülmektedir. Bu anlaşma gereği vaizler, kadın ve çocuk sığınma evleri, cezaevi vb. gibi yerlerde dini içerikli çeşitli etkinlikler yapmaktadırlar.

Kur’an kursları, gençlik merkezleri, aile büroları, hastanelerde yatarak tedavi görenlere yönelik manevi rehberlik hizmeti, basılı, süreli ve sesli ve görüntülü yayınlar bu kapsamdaki hizmetlerdendir.

Belediyeye ait Hanımlar lokallerinde, Kur’an eğitimi, mukabele ve vaaz programları düzenlenmektedir.

Kredi yurtlar kurumunda kalan öğrenciler için, Kur’an eğitimi, seminer ve konferanslar düzenlenmektedir.

Çocuk ıslah evleri, güçsüzler yurdu, huzur evleri, şehit ailelerini ziyaret ve hastanelerde manevi destek hizmetleri verilmektedir.

Kamuya ait işyerlerinde öğle arasında Kur’an eğitim programı ve vaaz hizmeti verilmektedir.

Görüldüğü gibi vaizlerin cami dışında görev yaptıkları mekânlar çok çeşitlilik göstermektedir. Bu mekânlardan öğrenci evi, Kur’an kursu, cezaevi, sığınma evi, sevgi evi gibi kimi yerler aynı anda daha az sayıda ve birebir insanlarla muhatap olmayı gerektirirken, kültür merkezi, konferans salonu gibi kimi yerler de geniş kitlelere hitap etmeyi gerektirir. Vaizlerin hedef kitlesi, çocuklar, gençler, kadınlar, hasta ve yaşlılar, mahkûmlar gibi her yaş ve durumdaki insanlardan oluşmaktadır.¹⁶⁹

2.7. GÜNÜMÜZDE KADINLARIN CAMİ VAAZLARINA İLGİSİ

Yapılan araştırmalar, edinilen tecrübe ve gözlemler ışığında, günümüzde kadınların cami vaazlarına yeterince ilgi göstermediği izlenimleri edinilmektedir. Bunun

¹⁶⁹ Ayşe İnan Kılıç. “Vaiz ve Müftülerin Mesleki Faaliyetleri ve Sorunları”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*, Ed. Mustafa Köylü, (İstanbul: dem Yay. 2018), 378.

nedenleri; Caminin bayanlar bölümünde fiziki imkânların yetersiz oluşu,¹⁷⁰ vaaz konularının yeterince güncel bulunmayışı,¹⁷¹ camilerin erkeklere ait bir mekân gibi algılanıp, kadın cemaati cami müştemilatında görmekten rahatsız oluşları,¹⁷² din alanındaki farklı gurupların, resmi statüdeki vaazlara alternatif, evlerde mesnetsiz toplantıları,¹⁷³ olabilmekte ve bu da sonuç olarak cami vaazlarına ilgiyi azaltmaktadır.

¹⁷⁰ Fatma, Asiye Şenat. “Ramazan Misafirlüğinden Düzenli Devama; Camide Kadın Cemaat”, *ESOGU İlahiyat Fakültesi, Diyanet İlmî Dergi*, sy:4,c.53(2017): 179-189.

¹⁷¹ Hasan Çelikkaya. *Din Eğitimi İhtiyacı* (Ankara: Nobel Yay.2014, 1. Basım), 125.

¹⁷² Fatma, Asiye Şenat. “Ramazan Misafirlüğinden Düzenli Devama; Camide Kadın Cemaat”, *ESOGU İlahiyat Fakültesi, Diyanet İlmî Dergi*, sy:4, c.53(2017): 179-189.

¹⁷³ Ayşe İnan Kılıç. “Vaiz ve Müftülerin Mesleki Faaliyetleri ve Sorunları”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*, Ed. Mustafa Köylü, (İstanbul: dem Yay. 2018), 378.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. VAİZLERDE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER VE VAAZLARIN ETKİN OLMASINA YÖNELİK BULGULAR

Bu bölümde vaiz olarak görev yapan, kurum personeli katılımcılara yönelik mülakatlarda verilen cevaplar kategorilere ayrılarak tablolar oluşturulmuştur. Daha sonra bu tablolar, çalışmamız doğrultusunda yorumlanmıştır. Çalışmamızda örneklem grubumuzdaki; 1 ilçe müftüsü, 1 şube müdürü, 1 erkek uzman vaiz ve 17 bayan vaizin alana dair verdikleri bilgilere geçmeden eğitim ve meslekteki süreleri ile ilgili bilgiler tablolar halinde verilecektir.

3.1.1. Vaiz Olarak Görev Yapan Katılımcıların Eğitim Durumları

Tabloda yer alan verilere göre katılımcıların %50'sini Lisans, %20'sini Lisans+İhtisas, %5'ini Lisans+Yüksek Lisans, %30'unu Lisans+Doktora öğrencisi oluşturmaktadır.

Tablo 3.1.1: Vaizlerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Kadın	Erkek	Toplam	%
Lisans	9	1	10	%50
Lisans+İhtisas	2	2	4	%20
Lisans+Y.lisans	1		1	%5
Lisans+Doktora	5		5	%25
Toplam	17	3	20	100

3.1.2. Vaiz Olarak Görev Yapan Katılımcıların Meslekteki Görev Süresi Durumları

Tabloda yer alan verilere göre, katılımcıların %40'ı 10 ile 20 yıl, %35'i, 20 ile 30 yıl, %25'i, 5 ile 10 yıllık mesleki tecrübeye sahip bulunmaktadır. %40 ile büyük çoğunluğunu 10 ile 20 yıl arası çalışan katılımcılarımız olduğu görülmektedir.

Tablo 3.1.2: Meslekteki Görev Süresi Durumlarına Göre Dağılımı

Yıllar	Kadın	Erkek	Toplam	%
5-10 Yıl Arası	5		5	%25
10-20 Yıl Arası	7	1	8	%40
20-30 Yıl Arası	5	2	7	%35
Toplam	17	3	20	100

3.1.3. Katılımcıların Vaazda Konu Seçiminin Önemi ile İlgili Durumları

Katılımcılarımıza, vaazlara hazırlanırken hangi konulara dikkat ettiklerini araştırmak amacıyla; ‘Vaazlarınızda konu seçiminde nelere dikkat ediyorsunuz?’ sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplarla ilgili dağılımlar tablo 3.1.3’de yer almaktadır.

Tablo 3.1.3: Vaazda Konu Seçiminin Önemi ile İlgili Dağılımı

Vaazda Konu Seçiminde Nelere Dikkat Ediyorsunuz?	Vaiz Sayısı	%
Müftülüklerin İrşad Komisyonlarının Belirlediği Konulara Göre	5	%25
Hedef Kitlenin Güncel Problemleri ve İhtiyaçlarına Göre	14	%70
İbadet Konularındaki İlgi ve İhtiyaca Göre	4	%20
İtikadi ve Ahlaki Konulardaki ihtiyaçlara Göre	4	%20
Özel Zaman ve Mekânlara Göre	3	%15
Cemaatin Seviyesine Göre	3	%15

Tabloda yer alan verilere göre, katılımcıların %70’i, hedef kitlenin güncel problemlerine ve ihtiyaçlarına göre (K1, K2, K5, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K17), %25’i, Müftülüklerin irşat komisyonlarınca belirlenen konulara göre (K4, K7, K15, K16, K17), %20’si, İtikad ve ahlak konuları ile ilgili ve ibadet konularından özellikle namaz, oruç, hacc konularına göre (K5, K6, K8, K18), %15’i, Özel zaman ve mekânlara göre (K5, K8, K19), %15’i Cemaatin seviyesine göre (K5, K8, K20) konu seçimine dikkat ettikleri görülmektedir.

Katılımcılar bu konudaki uygulamalarını şu şekilde dile getirmişlerdir.

Katılımcılardan; (K1, K2, K5, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K17, K18, K19, K20), hedef kitlenin ihtiyaçlarına göre, güncel hayatta çözüm sağlayacak konuları tercih ettiklerini;

*‘3 aylık program veriliyor. Halkın ihtiyaçlarına göre ilmi konuları, siyer, farklı camilerde ihtiyaca göre farklı konuları seçiyorum’. K16
“Vaaz konuları resmîyette bizim vaaz programımızda var. 3 aylık çalışma takviminde aile, kadın, çocuk, genç, milli manevi değerler şeklinde konular veriliyor. Gittiğim gurubun eğitim seviyesine ve*

muhatap kitlenin ilgi ve ihtiyacına göre ya da soruları doğrultusunda konuları anlatıyorum". K17

"İhtiyaç odaklı konular olmalı. Aile içi konular, güncel problemler ve akraba ilişkileri, psikolojik konular, ahlaki meziyetlere yönelik konular". K18

"Hedef kitlenin ihtiyaç durumu, yaş durumu, güncel konularda seçerim". K19

"Camilerde karşılaştığım hedef kitlenin ihtiyaç durumuna, eğitim duruma göre güncel konularda seçerim. Cemaatin eğitim seviyesine, ihtiyacına göre seçerim". K20, sözleriyle ifade etmektedirler.

Katılımcılardan K4, konu seçiminde izlediği yöntemi şu şekilde ifade etmiştir;

"İlk zamanlarda il müftülüğünün vaaz konularını takip ettim aynı camide vaaza devam devam süresi uzayınca ders niteliğinde olmasını tercih ettim ve hadis dersleri şeklinde bir hadis kitabı bitirmeyi hedefledim. Vaazlarımda önce Riyazüs Salihin'i bitirdim, sonra da Hadislerle İslam'ın şu an son cildine geldim.

Değişken cami ve cemaat kitlesi durumunda il müftülüğünün belirlediği İrşad konularını takip etmek daha faydalı iken cemaat ve cami sabitlenince aynı konularda tekrara düşmemek için vaazların haftalık sohbet niteliğinde düzenli devam etmesi için bir kitaptan okumalar yapmak daha faydalı oluyor. Bu tefsir hadis veya ilmihal olabilir". K4

Katılımcılardan K8, K19 özellikle vaaz edilecek zamanın, caminin ve cemaatin durumuna, bayan cemaatin ilmihal konularına olan ilgilerine göre bir değerlendirme yaparak *"Mekâna ve zamana göre, cemaatin eksik bilgi sahibi olduğunu düşündüğüm, toplum olarak ihtiyacımızın olduğu konuları, hafife aldığımız fakat önemli olduğunu düşündüğüm; İtikad, namaz, oruç, hacc ve ilmihal konularını"* seçtiğini ifade etmiştir. K8, K18, K19.

Bir konunun önemli oluşu, o konuyla muhatap olanların ilgi alanlarına girip girmemesiyle doğrudan ilgilidir. Cemaatin ilgisini çekecek konular, yaşamakta oldukları güncel problemler, cemaatin ilk kez duyacağı konular olabileceği gibi, sık tekrarlanan bir konunun farklı bir yaklaşımla sunulması ile de temin edilebilir.¹⁷⁴

Bu durumda katılımcıların %70'inin vaazlara, hedef kitlenin ihtiyaç ve problemlerini ve güncel ihtiyaçlarını dikkate alarak hazırlandıkları söylenebilir.

Daha önce yapılan akademik çalışmalarda; hedef kitleyi iyi tanımanın, onların ilgi, istek ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak konunun seçilmesini, vaazda iletişimin etkili olmasını sağlayacağı yönünde¹⁷⁵ sonuçlar çıkmıştır. Yaptığımız

¹⁷⁴ Cemal Tosun. "İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1997): 192.

¹⁷⁵ Ahmet Koç. "Etkili İletişim ve Öğretim Teknikleri Açısından Vaaz", 1. Din Hizmetleri Sempozyumu, c.1(2007): 153-154.

çalışmada da vaizlerin, hedef kitlenin ilgi ve ihtiyaçlarına göre konu seçtikleri ortaya çıkması, bu çalışmalarını doğrulamaktadır.

3.1.4. Katılımcıların Vaazlarda Yararlandığı Kaynaklar ile İlgili Durumları

Katılımcılarımıza, kaynak olarak en çok başvurdukları kitapların neler olduğunu araştırmak amacıyla ‘Vaazlara hazırlanırken en çok başvurduğunuz kaynaklar nelerdir?’ sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplarla ilgili dağılımlar tablo 3.1.4’te yer almaktadır.

Tablo 3.1.4: Vaazlarda Yararlandıkları Kaynaklar İle İlgili Dağılımı

Vaazlara Hazırlanırken Başvurduğunuz Kaynaklar	Vaiz Sayısı	%
Başkanlık Yayınları; Yazılı ve Sesli	20	%100
Kur’an Yolu Meal ve Tefsiri	12	%60
Hadislerle İslam	12	%60
Başkanlık İki Ciltlik İlmihal	2	%10
Diyanet Aylık Dergi	2	%10
52 Vaaz ve Örnek Vaazlar	3	%15
TDV İslam Ansiklopedisi	3	%15
Farklı Yayınlar, Tefsir ve Kaynaklar	8	%40

Tabloda yer alan verilere göre, katılımcıların tamamının, Diyanet İşleri Başkanlığının yazılı ve sesli yayınlarını kullandıkları, bunlardan % 60’ının Kur’an Yolu ve Mealinden, %60’ının Hadislerle İslam’dan, %15’inin 52 Vaaz ve Örnek Vaazlardan %10’unun Türkiye Diyanet Vakfı yayınlarının İki ciltlik ilmihalinden ve Diyanet Aylık Dergiden, %15’inin de İslam Ansiklopedisinden, %40’lık kısmın da farklı kaynaklar kullanarak vaazlara hazırlandıkları görülmektedir.

Katılımcılar vaaz hazırlığında kullandıkları kaynak kitaplar ile ilgili görüşlerini, şu şekilde dile getirmişlerdir.

“Hadislerle İslam, Kur’an Yolu Tefsiri, 52 Vaaz, Başkanlık sitesinde yayınlanan kaynaklar” K2, K16, K17, K18, K19, K20

“Kur’an Yolu, Hadislerle İslam, D.İ.B Yayınları” K3

“Kur’an Yolu, Hadislerle İslam, Kur’an’dan Öğütler, İlmihal, İslam Ansiklopedisi, Farklı yayınlar, İhya-u Ulumuddin, Tasavvuf Sohbetleri”. K4

“Kur’an yolu, Hadislerle İslam, Elmalılı Tefsiri, Riyazüs Salihin’. K6
‘Başkanlık yayınları; Kuran Yolu Tefsiri ve Hadislerle İslam, Diyanet Dergileri, Kur’an’ı Kerim Meali”. K7

“Farklı yayınlar (Kuran Mesajı, Muhammed Esed, Müfredat”. K7

“Başkanlık yayınları; Kur’an Yolu, Hadislerle İslam, Kur’an’dan Öğütler”. K9

“Farklı yayınlar; Kütübü Sitte, Farklı ana kaynak sayılan tefsir ve hadis kitapları”. K9

“Hadislerle İslam, Diyanet dergileri, Kur’an’ı Kerim Meali, Örnek Vaazlar”. K13

“Kimi zaman başkanlık yayınlarından kimi zaman muhatabı ikna etmeme katkı sağlayacak bilimsel eserlerden, temel kaynak kategorisindeki klasiklerden (hadis, tefsir usul ve tarihi kitaplarından faydalanmaktayım”. K14

“Başkanlık yayınları; Diyanet yayınları yazılı ve sesli, Kütübü Sitte, Riyazüs Salihin, İlmihal, Kur’an Yolu Tefsir ve Meali, Hadislerle İslam”.K15

“Farklı yayılar; Razi Tefsiri, İbn-i Kesir, Hak Dini Elmalı”. K15

“Farklı yayınlardan; Alanında uzmanların yazdığı makalelerde ve benzeri akademik çalışmalar takip ediyorum. Tezleri incelerim din eğitimi konusunda orada alıntı yapar vaazımı hazırlarım, Nevzat Tarhan gibi psikoloji alanındaki kitaplara da bakarım” K17, sözleriyle akademik anlamdaki çalışmalardan faydalandığını,

“Yine Bilgilerin sıhhat derecesine dikkat ederek farklı kaynaklardan yararlanırım”.K20

şeklinde ifade etmişlerdir.

“ADRB vaizi olduğum için daha çok Başkanlık yayınları; İnanç serisi, aile serisi, evlilik ile ilgili başkanlığın kitapları; tezler, akademik makalelerden daha çok yararlanıyorum”.K17

Farklı yayınlardan; Tarikat-ı Muhammediye, İhya-u Ulumud-Din, hazır vaazlardan da yararlanıyorum” K18, sözleriyle bilginin sağlamlığını esas alarak vaazlara farklı kaynaklardan hazırlandıkların ifade etmektedirler.

Kur’an ve sahih sünnetin sorumluluğunda olan vaaz ve irşad, bilgi ekseninde faydalı olmayı amaçlamaktadır. Tebliğ, Hz. Peygamber’in sünnetidir. ‘O, nefis arzusuyla konuşmaz,¹⁷⁶ ayetinde belirtildiği üzere, Hz. Peygamber tebliğini vahye dayanarak ifa etmiştir.¹⁷⁷ Vaazın asıl kaynakları ayetler ve hadislerdir. Aynı zamanda ayet ve hadislerin yorumlanmasına ve anlaşılmasına katkı sağlayan muteber kaynak eserlerdir.

Daha önce yapılmış araştırmalarda irşad görevlilerine, vaaza hazırlanırken faydalanabilecekleri, kaynak eserler hakkında yardımcı olmak amacıyla, Diyanet İşleri Başkanlığı bazı temel eserleri, gruplar halinde tasnif ederek, vaaz kılavuzunda¹⁷⁸ vaizlerin bilgisine sunulduğu görülmüştür. Katılımcıların verdikleri cevaplardan, resmi statüde görev yapmanın verdiği sorumluluk ve aldıkları eğitimler çerçevesinde, kullandıkları kaynaklar bakımından, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarını tercih ettikleri

¹⁷⁶ Necm 53/3.

¹⁷⁷ Mustafa Demirbaş. Vaaz ve irşada Verimli ve Etkili Olmanın Unsurları, I. Din Hizmetleri Sempozyumu ,c.2 (2007)): 426-428.

¹⁷⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Vaaz Kılavuzu, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.2012), 87-94.

görülmektedir. Günümüzde cemaatin bilgili, kültürlü ve sorgulayıcı olduğunu da göz önünde bulundurarak, farklı yayınlardan da tercihen kullandıkları kaynaklarda, yine temel ve sahih bilgi içeren kaynaklara başvurduklarını ifade etmişlerdir. Yaptığımız çalışma daha önceki çalışmaları doğrulamaktadır.

3.1.5. Katılımcıların Vaazların Sunumunda Kullandıkları Yöntemler ile İlgili Bulgular

Katılımcılarımıza, vaaz sunumlarında hangi yöntemi kullandıklarının belirlenmesi amacıyla; 'Vaazınızı hangi yöntemlerle sunmayı tercih ediyorsunuz?' Vaazlarınızda en çok tercih ettiğiniz yöntem hangisidir? sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.1.5'de yer almaktadır.

Tablo 3.1.5: Vaazları Sunumunda Kullandıkları Yöntem ve Teknikler İle İlgili Dağılımı

Vaazların Sunumlarında Kullandıkları Yöntemler	Vaiz Sayısı	%
Takrir- Anlatım Yöntemi	9	%45
Sunum Yöntemi	4	%20
Soru- cevap Tekniği	8	%40
Cemaatin Seviyesine Uygun Olarak Diğer Yöntemler	2	%10
Yazılı Çalışmalar ve Notlar	1	%5

Tabloda yer alan verilere göre, katılımcıların %45'i, vaazlarında takrir yöntemi, %40'ı soru-cevap yöntemi, %20'sinin sunum yöntemi, %10'unun cemaatin seviyesine göre drama, hikâyelendirme, şiir vs. %5'inin yazılı çalışmalarından faydalanarak vaazlarını sunduğu görülmektedir.

Öğretim metotlarının öğreticilik güçleri, onların faaliyet geçirdiği duyu organlarının çokluğu adardır. Bu şekilde öğrenmeler daha kolaydır. ¹⁷⁹Her ne kadar vaaz denilince tek yönlü bir sunum ve vaiz merkezli bir anlatım akla geliyorsa da, aslında bu faaliyet sonuçta bir eğitim etkinliğidir ve her eğitim etkinliğinin mahiyetine, amacına uygun yöntemi olmalıdır. ¹⁸⁰

Katılımcılar; Cami vaazı denince genellikle takrir yani anlatım metodunu daha fazla tercih ettikleri, bunun yanında diğer yöntemlerden de yararlandıkları cevabını vermişlerdir. Takrir yöntemini; bilgilerin bir sıra ve düzen içinde açıklandığı, telkin yapmaya, bazı duygu

¹⁷⁹ Süleyman Uludağ. *İslam'da İrşad* (İstanbul: Dergah Yay. 2014), 46.

¹⁸⁰ Mehmet Korkmaz, Hitabet Türleri, *Hitabet ve Mesleki Uygulama*, Ed. Süleyman Akyürek (Bilay Yay. 2018),109- 179.

ve düşünceleri aktarmaya daha elverişli olan bir yöntem olduğu için¹⁸¹ “*birden fazla duyuya hitap etmesi nedeniyle daha kalıcı öğrenme gerçekleştiği için de sunum tekniğini kullanmayı tercih ediyorum*” şeklinde cevap verdikleri söylenebilir.

Vaazlarının sunumunda; ‘*Ağırlıklı olarak kürsüden direk olarak irticalen vaaz ederim*’ şeklinde görüşünü beyan eden K1, K4, K5, K14, K15 en etkileyici konuşmanın takrir yöntemi ve irticalen sunum olduğunu ifade etmektedir.

Katılımcılarımızdan K2, K8, K12 “*Genelde hepsini deniyorum. Sunum mümkün olduğunda sunumu tercih ediyorum, sunum imkânı olmayan mekânlarda takrir tercih ediyorum. Ama hedef kitle ve vaaz edilecek yerdeki imkânlara göre her türlü yöntemi deniyorum*”. K2 şeklindeki sözleriyle, cami cemaati içerisinde her yaşta dinleyici olması sebebiyle, sunum yönteminin görsellikle birlikte vaazı daha etkili hale getirdiği görüşünü ifade etmektedir.

Aileye dair konuları daha çok görsellerle desteklediğini;

“*Seminer tarzı slâyt şeklinde, sunuyorum. Bazen minik görsel kısa filmler izletiri*”’. K17 sözleriyle ifade etmektedir.

Katılımcılarımızdan; K6, K7, K14, K15 “*Cami vaazlarında takrir yönteminin yansıra, özellikle İlmihal konularını anlatırken, soru- cevap yöntemini de din öğretimi noktasında faydalı buluyorum*” şeklinde ifade etmişlerdir.

Katılımcılarımızdan, K16, K18, K19, K20; Vaazlarında takrir yöntemini tercih etmelerinin yanı sıra soru-cevap tekniği ile de hedef kitleye daha rahat ulaştıklarını;

“*İrticalen sunuyorum, sonrasında soru cevap yöntemiyle cemaatin soruları yanıtlıyorum*”. K16

“*Cami vaazlarını irticalen karşılıklı soru-cevap yöntemi daha sonra da cemaat tarafından sorulacak sorulara yer veriyorum*”. K18

“*Soru-cevap tekniğini çok kullanırım. Canlandırma, drama, hikâyelendirme yaparım. Mesnevi ve değişik kitaplardan örnekler veririm*”. K19

“*Yüz yüze sohbet şeklinde daha çok tercih ettiğim yöntemdir. Bazen Soru-cevap tekniğini kullanırım*”. K20

Vaaz Sunum yöntemlerinde daha önce açıkladığımız soru cevap tekniği, eğitim tarihinde en çok kullanılan tekniklerden biridir.¹⁸²

Katılımcılarımızdan K3; ‘*Kâğıda yazılı çalışmalarım*dan.’ K3, İfadesiyle vaazlarına her zaman yazarak hazırlandığını, yazdıklarının konunun dışına taşmadan,

¹⁸¹ Aydın. *Din Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler*, 119-121.

¹⁸² Aydın. *Din Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler*, 284-286.

konuyu en iyi şekilde aktarmaya ve süreyi verimli kullanmaya da yardımcı olduğunu ifade etmiştir.

Peygamberimiz, tebliğ vazifesini yerine getirirken, muhataba görelilik ilkesi çerçevesinde, en çok kullandığı metotlardan biri, takrir- anlatma yöntemidir. O, her fırsatta insanlar konuşarak doğruyu göstermeye çalışmıştır. Konuşmalarının eğitici özelliğe sahip olduğu görülür. Yine aktif olması bakımından tercih ettiği soru-cevap yöntemini, muhatabını öğretime hazırlamak ve soru sormayı teşvik için kullanmıştır. Bazen de muhatabının görüşlerini çürüterek doğruyu öğretme veya farklı durumlardan gerçeği, tartışarak ortaya çıkarmak istediği zaman da tartışma yöntemini kullanıyordu.¹⁸³

Vaazın irşadi bir dille ve irticalen sunulması, vaizin hazırlıklı ve konuya hâkim olduğunu göstermesi açısından cemaat üzerinde etkili olduğu bilinmektedir.¹⁸⁴ Katılımcılarımızın, %45'i camilerdeki vaazlarında takrir yöntemini tercih etmekle birlikte konuya göre, muhatabın yaş ve ilgi seviyesine göre farklı öğretim yöntemleri uyguladıkları söylenebilir. Bu anlamda yapılan çalışmalarla aynı sonuca ulaşılması, çalışmamızın doğruluğunu göstermektedir.

3.1.6. Katılımcıların Vaazların Etkili Olması Yönündeki Çalışmaları ile İlgili Durumları

Katılımcılarımızın vaazların etkili olması konusundaki çalışmalarını belirlemek için; “Vaazlarınızın cemaat tarafından anlaşılır ve etkili olması için bireysel olarak izlediğiniz bir tarz var mı? sorusu yöneltmiştir. Soruya verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.1.6’da yer almaktadır.

Tablo 3.1.6: Vaazların Etkili Olması Yönündeki Çalışmaları İle İlgili Dağılımı

Vaazların Etkili Olması	Vaiz Sayısı	%
Konuyu Günlük Hayattan Örneklerle İlişkilendiririm	9	%45
Konuyu Anlatırken Sade, Samimi ve Anlaşılır Bir Dil Kullanırım	3	%15
Cemaati Soru- cevap Yöntemi ile Düşünmeye Sevk ederim	4	%20
Söylem ve Eylem Birliğine dikkat Ederim, Yapmadığım Bir şeyi ‘YAPIN’ Demem	1	%5
Konu İle İlgili Örnekler Veririm ve Kıssalardan Yararlanırım	7	%35
Konunun Mesajını Teferruata Boğmamaya Çalışırım	1	%5
Konunun Sonunda Giriş-Gelişme-Sonuç Olarak Konuyu Özetlerim	3	%15

¹⁸³ Süleyman Uludağ, *İslam'da İrşad* (İstanbul: Dergah Yay. 2014), 444-45.

¹⁸⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Vaaz Kılavuzu, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012), 115.

Tabloda yer alan verilere göre, vaazların hedef kitle tarafından daha iyi anlaşılır olması ve daha kalıcı bir öğrenme sağlanabilmesi amacıyla, katılımcıların %45'inin anlatılan konuyu günlük hayattan örnekler vererek pekiştirmeye çalıştığı; %35'inin Konu ile ilgili kıssalardan yararlandığı, %15'inin anlatımlarında sade ve anlaşılır bir dil kullanmaya özen gösterdiği, hedef kitleye sorular yönelterek onları düşünmeye yönlendirmeyi amaçladığı, ayrıca vaazın sonunda da konuyu kısaca özetleme yollarını tercih ettikleri görülmektedir.

Vaaz dilinin samimi, sade, açık seçik ve anlaşılır, toplumun seviyesine uygun olması, verilmek istenen mesajın teferruata boğulmadan verilmesi, din eğitiminde etkilidir.¹⁸⁵

Bir katılımcımız, bu konu hakkındaki düşüncesini “*Sade bir dil kullanmaya, örneklerle desteklemeye çalışıyorum*”. K6 sözleriyle ifade etmektedir.

Başka bir katılımcımız; “*Vaizin samimiyeti ve ihlâsı çok etkili*”. K18

Katılımcılarımızdan K20 de;

“*Söylem ve eylem birliğine çok dikkat ederim. İhlâs önemli, Konuyu günlük hayattan örneklerle ilişkilendiririm*”. K20

Vaaz ve irşatta bilgi-amel münasebetinin din eğitiminin etkili olabilmesi noktasında çok önemli olduğunu, bilgi ile amel, inanç ile fiiliyat arasında bir mutabakat ve muvafakatin bulunması lüzumunu, aksine davranışların sakıncalı olduğu için irşadın gayesine zıt düştüğünü ifade eden ayetler mevcuttur.¹⁸⁶ ‘Ey iman edenler, niçin yapmadıklarınızı söylüyorsunuz! Yapmadıklarınızı söylemeniz Allah nezdinde büyük bir vebaldir’.¹⁸⁷ Halkı irşad noktasındaki vaizlerin bu konuda çok hassas davranmalarını, vazifesini yerine getirtirken söylediğini yaşama geçirmesi gerektiğini; bir katılımcımız şu sözleriyle ifade etmektedir:

“*Sade dil kullanmaya özen gösteriyorum ve kendim yapmadığım şeyleri 'yapın' demiyorum*”. K1

¹⁸⁵ Bahattin Turgut. “Etkin Bir İletişim Aracı Olarak Vaaz”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, sy:1Cilt:2, s.67-85.

¹⁸⁶ Uludağ. *İslam'da İrşad*, 160.

¹⁸⁷ Saff, 61/2-3.

Resulullah (S.A.V.) konuşmasının tesirini arttırmak istediği zaman, kısa bir cümleyi üç kez tekrar ederdi.¹⁸⁸ Tekrarın bilgiyi kalıcı hale getirdiği ve din eğitimine katkı sağladığı bir gerçektir.

Bir başka katılımcımız tekrarın önemli olduğunu;

“Onların seviyelerine göre anlatırım.

Bol bol hayattan örnekler veririm.

Kıssalardan faydalanırım.

Önemli bulduğum yerleri tekrar ederim.

Vaazın sonunda konuyu giriş-gelişme-sonuç olarak mutlak özetlemeye çalışırım,

Konuyu hayata geçirmeleri için tavsiyelerde bulunurum”. K8, sözleriyle ifade etmektedir.

Katılımcılarımızdan, K3, K5, K7, K9, *“Vaazlarında anlattıkları konuları mutlaka güncel hayatla ilişkilendirdiklerini”* ifade etmektedirler.

İfade ederlerken,

Bir başka katılımcı; *“Günlük hayattan örnekler veriyorum, Muhatap kitleme soru yöneltip dikkatlerini çekmeye çalışıyorum, onları düşündürüyorum, sonra da soruları yine kendim cevaplıyorum”.* K10 sözleriyle vaazda anlattığı konuyu güncelleştirdiğini ifade etmektedir.

Bir diğer katılımcı; Vaaz esnasında, muhatabın dikkat seviyesini artırmak ve konun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için; örneklemelerden ve güncellemelerden yararlandığını;

“Konuyu sunarken bazen soru sorup onları düşünmeye teşvik ediyorum. Aynı zamanda anlatımımı belirli bir sıraya göre takip edip çok fazla detay vermek yerine önemli noktalara vurgu yapıyorum ve örnek olaylar anlatarak ve güncellemelerde bulunarak meseleyi günümüze taşımaya gayret ediyorum. Bununla birlikte vaazın sonunda konunun önemli noktalarına tekrar değinerek sohbetimi bitiyorum. Bunların dışında ise sohbet esnasında soru sormak veya bir anısını anlatmak isteyenlere konuyu dağıtmayacak şekilde kısa süreler vermeye çalışıyorum”. K11 cümleleriyle ifade etmektedir.

Başka bir katılımcı ise; Vaazların sunumunda etkili, konunun anlaşılması ve vaazdan beklenen kazanımın gerçekleşmesi için, soru-cevap yöntemini kullandığını;

“İlk etapta didaktik bir yaklaşım sergileyerek hedef kitleyi bilgilendiriyor onların beyin fırtınasına katkı sağlayacak sorular soruyor son aşamada anlattıklarından ne kadarını kavrayabildiklerini anlamak adına konu ile alakalı sorularını bana

¹⁸⁸ Uludağ. *İslam'da İrşad*, 271.

yöneltilmelerini istiyorum”. K14 sözleriyle vaazın sonunda konunun anlaşılıp anlaşılmadığını tespit etmek için değerlendirme yaptığını ifade etmektedir.

Katılımcılarımızdan K16 ve K17, soru- cevap ve tekrarlar yaparak hedef kitlenin vaazdan verim almasını sağladıklarını;

“Cemaatin anlayacağı sade bir dil kullanarak, tekrarlayarak, sorularla dikkatlerini çekerek. Kitap takibi olarak vaaz ettiğim camilerde bir önceki haftada konuyu cemaate söylüyorum hazırlıklı geliyorlar. Geri bildirimler alıyorum”. K16

“Soru cevap yöntemini kullanırım kıssalardan faydalanarak onların dikkatini çeker yorum yapmalarını sağlarım. Katılımcıların referans noktalarına dikkat ederim. Camiye gelişleri ile ilgili önbilgilerini alır ona dikkat ederek sunumumu yaparım”. K17, sözleriyle ifade etmektedirler.

Vaazlarında, zaman zaman Peygamberlerin hayatlarından kıssalar anlatan katılımcımız, hanım cemaatin anlatılan konularla kendi yaşadıkları arasında empati kurduğunu ve vaaza katılımın arttığını;

“Bayan cemaatin dikkatle dinlediği konulardan biri de hiç şüphesiz ki aile ile ilgili konulardır. Toplumsal olarak aile konularında pek çok hanım sıkıntılar yaşamakta ve bu sıkıntıları yalnız kendisinin yaşadığı düşüncesine sahiptir. Konuyu güncel hayattan örneklerle anlatmaya çalışıyorum. Özellikle aile yaşantılarında işlerine yarayacak örneklendirmelerle anlatıyorum. Bunun çok faydası olduğunu görüyorum.

Her vaazımda cemaate haftalık hatim yapmak için cüz dağıtıyorum. Vaazın sonunda da hatim duası yapıyorum”. K15 sözleriyle ifade etmektedir.

Katılımcılarımızdan K19;

“Konu ile ilgili şiir veya bir dua ile başlarım, daha sonra konuyu detaylandırarak anlatırım”. sözleriyle, vaazda konu ile ilgili şiir ve duanın da cemaat üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir.

Vaazlarda ele alınan konu güncel hayatla ilişkilendirilerek anlatıldığında, cemaati ilgilendiren bir konunun dinin temel kaynakları doğrultusunda işlenip, yaşanan hayatla ilişkilendirildiğinde vaazı etkili hale getirip cemaat üzerinde dinamizm ve canlılık uyandırmaktadır.¹⁸⁹ Yöneltilen sorulara verilen cevapların da bu yönde olması çalışmamızı doğrulamaktadır.

Vaazlarda %45’lik katılımcının konuları, günlük hayattan örneklerle ilişkilendirilerek anlattığı ve bu şekilde vaazın daha etkili olduğu söylenebilir.

¹⁸⁹ DİB, *Vaaz Kılavuzu*, (Ankara: DİB Yayınları, 2012), 114.

3.1.7. Vaizlerin Cemaatin İlgile Dinlediği Konuları Tespitleri ile İlgili Durumları

Katılımcılarımıza; cemaatin hangi konulara ilgi duydukları ve istekle dinlediklerinin belirlenmesi amacıyla, Cemaatin en çok ilgiyle dinlediği konular nelerdir? sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.1.7’de yer almaktadır.

Tablo 3.1.7: Vaizlerin Cemaatin İlgile Dinlediği Konuları Tespitleri ile İlgili Dağılımı

Cemaatin Tercih Ettiği Konular	Vaiz Sayısı	%
Güncel Hayatta En Çok İhtiyaç Duydukları Konular	11	%55
Peygamber Kıssaları ve Peygamberler Tarihi	4	%20
Ailevi ve Bayanlara Özel Konular	3	%15
Tasavvufi Konular	1	%5
Cennet-Cehennem, Sevap- Günah İle İlgili Konular	4	%20

Tabloda yer alan verilere göre katılımcıların verdiği cevaplardan; %55’i, cemaatin en çok tercih ettiği konuların, güncel hayatta ihtiyaç duydukları konular, İbadet ve ilmihal konuları, %20’sinin Peygamberlerin hayatları, ahiret hayatına dair konular, %15’i aile konuları, %5’inin ise tasavvuf konuları olduğu görülmektedir.

Bir katılımcımız; *“Benim gördüğüm, cemaat daha çok güncel konularla ilgileniyor, kendilerine hemen lazım olabilecek bilgileri, fıkhi bilgiler konusunda cemaatin daha dikkatli ve istekli dinlediklerini gördüm. Yani ilmihal konularına daha ilgililer”*. K2

Cevabı ile cemaatin ilgisinin güncel konular ve ilmihal olduğunu belirtmektedir.

Katılımcılarımızdan K19 ve K20; Hedef kitleye göre vaaz konularını seçtiklerini, genelde her konuyu severek dinlediklerini;

“Cami cemaatinin durumuna göre kararlaştırırız. Son dönemde gençlerde tefsire daha çok ilgi var. Kur’an’ı anlama adına tefsire yönelim var. Dönemsel konular ramazanda oruç, kurban yaklaşınca kurban ile ilgili konulara girerim. Bazı yerlerde siyer isteyenlere onu anlatırım”. K19

“Her konuyu ilgiyle dinliyorlar. Onların ilgisini çekmek için konu değiştiriyorum. Mesela tefsir dersi yaptığım bir camide arada güncel konularda da vaaz ediyorum”. K20, sözleriyle ifade etmektedirler.

Katılımcılarımızdan K16, K17 ve K18;

“Hadis konuları, ilmihal konuları ve peygamberler tarihi ilgilerini çekiyor”. K16

“İnanç ile ilgili konular, ahiret ve melek inancı, aile ile ilgili konularda hak ve sorumluluklar, sınırlar ve iletişim konularında ADRB’ye gelen

sorulardan örnekler, vakalar anlatıyorum dikkat çekiyor. Hurafe ve gayb konuları dikkatlerini çekiyor”. K17, K18,
Şeklinde ifade etmektedirler.

Başka bir katılımcımız; Cemaatin ilgiyle dinlediği konuları önem sırasına göre şu şekilde sıralamıştır;

*“Peygamber kıssaları,
Nafile ibadetler,
Bol sevap alacakları konular,
Okumayı seven bir cemaat ise farklı bilgiler, tarihi bilgiler.
Peygamber kıssalarının, insanların kendi yaşantılarıyla çözüme yönelik katkılarının olduğunu, bakış açılarının değişmesine sebep olduğunu, davranış modeli kazanmada kıssaların çok etkili olduğunu, yine bayanların nafile ibadetlerle Allah'ın rızasını daha fazla kazanmak istedikleri için, bol sevap alacaklarını düşündükleri konuları tercih ettiklerini, kültür seviyesi yüksek olan cemaatin de İslam tarihine ilgili olduklarını gözlemlediğini”* K8,

ifade ettiler.

Başka bir katılımcımız;

“Bayanlara özel konular, İslam'a göre kadınların hak ve hukukları, evlilik, çocuk eğitimi, gençlerle alakalı meseleler en çok ilgi gören ve dinlenen konular olarak tarafımda tecrübe edilmiştir”. K14

sözlerinin devamında;

Toplumunu ilgilendiren konuların başında ailevi konular geldiğini, aile içi iletişim sıkıntısı yaşayan, eşi veya eşinin ailesiyle problemleri olan, çocuk ve genç neslin yetiştirilmesinde sıkıntı yaşayan hanımların, kendi sorunlarına çözüm bulmak ve manevi destek almak için vaaza geldiklerini vurgulamaktadır.

Katılımcılarımızdan aldığımız diğer cevaplar ise;

K1 *“Cemaatin en çok ilgiyle dinledikleri konuların fıkıh, siyer, tefsir konuları”*

K4 *“Peygamber kıssaları ve onlarda çıkan dersler”*

K9 *“Tasavvuf ile ilgili konular ve maneviyat içeren vaazlar dikkatle dinledikleri konular oluyor”*.

K15 de; *“Cennet ve cehenneme dair konular,*

Aileye dair her şeyle çok ilgileniyorlar.

Sevap- günah konularına değinilmesini istiyorlar.

İbadetlerin düzgün yapılması için yönlendirmeleri çok beğeniyorlar”

İfadeleriyle İnsanların günlük hayatta en çok ihtiyaç duydukları konuların, güncel konular, ilmihal konuları, aileye dair konular, Peygamber kıssaları ve ahirete dair konular çerçevesinde şekillendiği görülmektedir.

Vaaza katılan cemaatin de manevi açıdan en temel ihtiyacı, %55 ile günlük hayatta en çok ihtiyaç duydukları konularla, inanç ve ibadet konularıdır. İnanç ve ibadet ile ilgili yeterli bilgiye sahip olduktan sonra, tefsir, hadis, İslam tarihi vs. konularda bilgi sahibi olmayı tercih ettikleri söylenebilir.

Literatür taramasında bu alanda yapılan, Yalnız'a ait yüksek lisans tezinde,¹⁹⁰ cemaatin en çok tercih ettikleri konuların, bilimsel ölçümlerle, inanç ve amel konuları olduğu tespit edilmiş, bizim çalışmamızda da aynı sonuca ulaşılmıştır. Bu da çalışmamızın güvenilirliğini göstermektedir.

3.1.8. Vaizlerin Cami Vaazını Tercih Sebepleri ile İlgili Durumları

Katılımcılarımıza; Cami vaazını mesleki ve bireysel açıdan değerlendirmeleri ve bu konudaki görüşlerini almak amacıyla, Cami vaazını tercih etme sebepleriniz nelerdir? sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.1.8'de yer almaktadır.

Tablo 3.1.8: Vaizlerin Cami Vaazını Tercih Etme Sebepleri ile İlgili Dağılımı

Vaizlerin Cami Vaazını Tercih Sebepleri	Vaiz Sayısı	%
Caminin Manevi Atmosferi	3	%15
Müslümanların Ortak Mekânı Olması	6	%30
Din Hizmetinin Merkezi Olması	6	%30
Cemaatin Camiye Gönüllü ve İstekli Gelmesi	3	%15
Cami Vaazlarıyla Hanımların Gelişimine faydalı olmayı Önemseydiğim İçin	4	%20

Tabloda yer alan verilere göre; Katılımcıların %30'u cami vaazlarını, caminin din hizmetinin merkezi olması ve Müslümanların ortak mekânı olması özelliği sebebiyle, %20'sinin hanımların manevi eğitime faydalı olmak istemesi sebebiyle, %15'inin ise, cemaatin camiye gönüllü gelmesi ve caminin manevi atmosferinin etkili olması sebebiyle tercih ettiklerini ifade etmektedirler.

Katılımcılarımızdan K4, caminin manevi havasından etkilenişini şu şekilde ifade etmiştir;

“Camiye besmele ile adımımı attığım anda O rahmeti hissediyorum. Cami ortamındaki vaazlar daha feyizli oluyor. Allah'ı anmak için bir araya toplanan bir gurup oluyoruz. Ruhun ve manen cami ortamında

¹⁹⁰ Abdurrahman Yalnız, 'Bir Yaygın Eğitim Türü Olarak, Vaazlardan Cemaatin Beklentileri (Bursa Örneği), (Yüksek Lisans Tezi: Uludağ Üniversitesi, 2015)

besleniyorum ve buradan aldığım enerji ile cami dışı hizmetlerimi psikolojik olarak çöküntüye uğramadan devam ettirebiliyorum”. K4
Katılımcılarımızdan K16 ve K20; Camini manevi atmosferi ve kadınları cami eğitimlerine tekrar kazandırmak istediklerini;

“Klasik olduğu için, din hizmetinin merkezi olduğu için, manevi atmosfer ve camiyi sevdiğimden tercih ederim. Camiye kadınlarımızı alıştırmak, ibadet mekânına çekmek için. Bu Peygamber efendimiz dönemindeki uygulamayı tekrar güncel halde düşünmesini sağlamak”.
K16

“Camilere temiz ruhlu insanların geldiğini düşünüyorum. Ahireti için çalışan insanlarla beraber olmak için”. K20, sözleriyle ifade etmektedirler.

Katılımcılarımızdan, K1, K5, K7, K11;

“Cami ve vaazını tercih etme sebebim caminin müslümanların ortak mekânı olması dolayısıyla dini öğrenme işini bu mekânlarda yaparak müslümanları camiye ısındırmak ve aynı zamanda caminin manevi atmosferinden yararlanmak” ifadeleriyle hayatın merkezine caminin alınması, Müslümanların kadın erkek, çocuk, genç, yaşlı herkes için bir eğitim yeri olduğunu vurgulamaktadır.

Yine diğer katılımcılarımızdan, K6, K4, K8, K10;

“Camiyi din hizmetinin merkezi olarak görüyorum. Vaazdan sonra cemaatle namaz imkânı da hanımları memnun ediyor, böylece kendilerini caminin cemaati olarak görüyor ve cemaatle namaz kalmaya da teşvik edilmiş oluyorlar” şeklinde ifade etmişlerdir.

Katılımcımızdan K2 ve K12;

“Cami vaazlarını tercih ediyorum. Çünkü camiye gelen cemaat vaaz saatinde oraya gelmişse, vaazı dinlemeye istekli gelmiştir. Camiye, gönüllü, istekli gelen bir cemaat var karşımızda. O nedenle tercih ediyorum” sözleriyle, cami vaazına katılanların tamamen gönüllü ve istekli gelmelerinin önemini vurgulamaktadır.

Bir başka katılımcımız da konuya farklı bir bakış açısı getirmektedir;

- *“Bir bayan olarak hanım cemaatin ihtiyaçlarını bildiğim için hanımlara faydalı olmak istediğim için*
- *Hanımların toplumun gelişmesine katkısının çok olduğunu düşündüğümünden, onların her konuda eğitimine özen gösteriyorum.*
- *Hanım cemaat, diyanet görevlisi olduğumuz için, bilgilerimize, anlattıklarımıza ve tavsiyelerimize güveniyorlar ve yönlendirmelerimizi de dikkate alıyorlar. Bize güveniyorlar”.* K14, K15

Katılımcılarımızdan K18, K19 ve K20, Kadınların caminin eğitim fonksiyonuna katılmalarına vesile olmak istediklerini;

“Cami'nin İslam'ın ilkokulu olduğundan bereket ve feyzini inandığım için caminin eğitim fonksiyonununun vaaz yoluyla ve vaizler sebebiyle devam etmesini, cemaatin bir arada olmasını istediğim için”. K18

‘Mescitlerimizin yeniden işlevselliğini kazandırmak, Cemaatin camiye benimsemesi, kadının bir vakitte olsa namaz cemaatine dâhil edebilmek, erkek cemaatin kadınları camide görmeye alışması ve farkındalık oluşturmak için cami vaazını tercih ediyorum’. K19

sözleriyle ifade etmektedirler

Yaygın eğitim veren bir kurum olarak cami, bilgiye dayalı dinî algının yerleştirilmesi açısından hayatî bir fonksiyona sahiptir¹⁹¹. Kadınların eğitiminde cami vaazları çok önemlidir. Kadın eğitilirse toplum eğitilir, aile eğitilir, anne eğitilir. Katılımcıların %30’unun, caminin Müslümanların ve din hizmetinin ortak mekânı olması, manevi atmosferi, Müslümanlar için, iman ve ibadetlerini, ahlak ve fazileti, sevgi ve şefkati öğrendiği ilim ve kültür merkezi olması ve bu kutsal mekânda kadınların bilgiyi doğru kaynaktan almalarına katkı sağlamak istemeleri gerekçesiyle cami vaazlarını tercih ettikleri söylenebilir.

3.1.9. Vaazlara Katılımı Etkileyen Faktörler

Katılımcılarımıza; Kadınların cami vaazlarına ilgisini etkileyen faktörleri tespit edilmesi amacıyla, ‘Dinleyicilerin vaazlara ilgisini etkileyen faktörler nelerdir?’ sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.1.9’da yer almaktadır.

Tablo 3.1.9: Dinleyicilerin Vaazlara İlgisini Etkileyen Faktörler ile İlgili Dağılımı

Vaazlara Katılımı Etkileyen Olumlu ve Olumsuz Faktörler	Vaiz Sayısı	%
Vaizin Performansı ve Cemaatle İletişimi	9	%45
Vaaz Konuları	10	%50
Medyanın Etkisi	2	%10
Caminin Fiziki Şartları	5	%25
Camilere Ulaşım İmkânı	1	%5
Erkek Cemaatin Vaaz Esnasında Camiye Girip- Çıkması	2	%10
Kadınların Çalışıyor Olması	1	%5

Tabloda yer alan verilere göre, katılımcılarımızın %50’sinin vaaz konularının vaaza katılımı arttırdığı, %45’inin vaizin performansı ve cemaatle iletişiminin arttırdığı, %25’inin caminin fiziki şartlarının katılımı etkili olduğu, %10’unun medyadan etkilendiği, %5’inin ise camiye ulaşım sıkıntısı, erkek cemaatin tutum ve davranışlarının etkisi ve kadınların çalışıyor olmasını sebep göstermektedirler.

¹⁹¹ Fatma Asiye Şenat. *Diyanet İlmî Dergi*, (2017):180-189.

Katılımcılarımızı vaizin performansı ve cemaatle iletişimi noktasında olumlu yönden etkileyen faktörler;

Olumlu yönler; “*Konuşan vaizin kürsüdeki performansı etkili olur. Konuşma usulü, beden dili, seçmiş olduğu konunun cemaati ne kadar ilgilendirdiği önemli*”. K2

Olumlu yönler; “*Anlatım güzelse, konular cemaatin ilgisini çekerse, bilmedikleri konular ise katılım daha yüksek olur*”. K12

Olumlu yönler; “*Vaazı veren kişi, vaaz mekânının masalı, sandalyeli oluşu, Işık ve ısı probleminin olmayışı, okul giriş –çıkış saatlerine göre vaaz saatlerinin ayarlanması, vaizin Kur’an okuması, dua etmesi, vaazı resmi tatil dışında aksatmaması, birbirini takip eden sohbetlerin yapılması, vaizin cemaatle sıcak ilişkisi, hasta ve taziye ziyaretinde bulunması, anlatılan konu, konunun sunum biçimi, kendi hayatlarında karşılığı olması*”. K5, K8, K14

Olumlu yönler; “*Sistemli olarak yapılan, takip edilen dersler, vaizin olumlu yönde etkileyici anlatımı ve dikkat çeken konular*”. K1

Olumlu yönler; “*Diyanet personeli olarak, her cemaate aynı mesafede, uzak olunca, sadece resmi öğreti ile sunum yapınca, cemaat güvenle vaazlarımızı takip ediyor. Vaazlara katılımı artırıyor.*

-*Herhangi bir konuda gördüğüm yanlışlıklara değinmek istediğimde, Peygamberimizin metodu olan ‘bize ne oluyor ki’ cümlesiyle hedef göstermeden uyarıyorum. Bu da ilgi bakımından etkili oluyor.*

- *Her vaaza gittiğim yerde watsap gurubu kuruyorum. İsteyen cemaati bu guruba dâhil ediyorum. Buradan haberleşmeyi sağlıyorum. Gelip-gelmeyeceğimi, vaaz konularını paylaşıyorum.*

- *Vaazlarımı Kur’an ve hadis merkezli anlatıyorum. Günlük hayattaki konuları Kur’an ve hadisle işliyorum. Bu da ilgiyi artırıyor.*

-*Vaaz günlerimi değiştirmiyorum. Vaazlarımda devamlılığı önemsiyorum, hep aynı günde aynı saatte aynı camide olduğumu bilen bir cemaat vaazı sıklıkla takip ediyor,*

-*Vaaz öncesinde cemaate Kur’an okuyorum, vaazımın sonunda kısa bir dua ile bitiriyorum ve cemaatle sıcak bir iletişim kurmaya çalışıyorum*”.

K15

Olumlu yönler; “*Güler yüzlü olmak samimiyet ve ilgi çekici şeyler kullandığım zaman ilgileri artıyor. Anlatırken ara ara sorularla onların ilgi ve beklentilerini canlı tutarım.*

Konu sonunda merak edecekleri bir konu ile kapanış yapar, haftaya kadar bu soruyla bir sonraki vaaza hazırlık yaparım”’. K17

Olumlu yönler; “*Cemaatle iletişimimi her zaman iyi tutmaya çalışıyorum. Taziyelerinde, mutlu günlerinde, hastalıklarında, bir araya toplandıklarında mutlaka onlarla birlikte olmaya çalışıyorum. Bu da ilgiyi etkiliyor*”. K20

Katılımcılarımızı vaaz konuları ile kendi yaşantıları arasında bağ kurabilmeleri noktasında olumlu yönden etkileyen faktörler;

Olumlu yönler; “*Gerek Peygamberin gerek Sahabe-i kiramın başına olumsuz ve istemedikleri olaylar gelmiş ve bunlarla baş edebilmişlerdi.*

Kendilerinin başına gelenlerin, Allah'ın sevdiği kullarının başına da geldiğini öğrenince teselli oluyor'. K4

Olumlu yönler; *'Rahat bir dinleme ortamı, katılıp fikir beyan edebilecekleri bir konu ve zihni hazırlık çok etkiliyor*'. K6

Olumlu yönler; *"Peygamberler tarihi anlattığım camide onları günlük hayata taşıyarak güncelleştirerek problemin çözümüne katkı sağlayarak etkiyi artırmaya çalışıyorum"*. K16

Katılımcılarımız, vaizin görevini önemsemesinin, cemaatle iletişiminin, vaaz dilinin, vaaz konusunun ve vaaz süresinin ilgiyi arttırdığını ifade etmektedirler.

Katılımcılarımızı olumsuz yönden etkileyen faktörler;

Olumsuz yönler; *"Cemaatin hep aynı konuları dinlemekten sıkıldığı, seçilen konu açısından, cemaatin sürekli duyduğu konulara ilgi ve alakasının daha az olduğu kanaatindeyim"*. K2

Olumsuz yönler; *"Konu ilgilerini çekmiyorsa, vaaz süresi uzun oluyorsa, konu dışına çıkıldı ise ve anlamadıklarını düşünürlerse katılım az olur"*. K12

Camide kadınlar için ayrılan, vaaz edilen bölümün fiziki şartlarının da etkili olduğunu katılımcılarımız;

Olumsuz yönler; *"Vaizin görevini aksatması, camide ışık ve ısı probleminin olması, konunun dikkatlerini çekmemesi"*. K5, K8, K14 şeklinde ifade etmektedirler.

Katılımcımız, medyanın olumsuz etkilediğini, camiye vaaza gelmek yerine, bilgiye erişimde medyanın imkânlarının tercih edildiğini;

Olumsuz yönler; *"Televizyon kanallarından sohbet dinlediklerini söyleyerek ilgisiz kalıyorlar. Çocukların küçük oluşuyla camide rahatsızlık verebileceklerini düşünenler oluyor. Evlerindeki sorumlulukları daha ağır bastığı için ev işlerini bahane ederek uzak kalanlar var"*. K4

sözleriyle ifade etmektedir.

Başka bir katılımcımız; özellikle vaaz esnasında erkek cemaatin girip-çıkmasından da olumsuz yönde etkilendiklerini;

Olumsuz yönler; *"İlgilerini çekmeyen konu, tekdüze sevse üslup, caminin soğuk olması ve erkek cemaatin camiye namaz için de olsa vaaz esnasında girip çıkması"*. K6 sözleriyle ifade etmektedir.

Olumsuz yönler; *"Cami görevlilerinin duyurusu, ilgisi ve hanım cemaate erkeklerin davranış şekilleri"*. K19

Olumsuz yönler; *"Vaaz edenden kaynaklanan problemler, Resmi ağızdan konuşmaları beğenmeyip eleştirenler, Ulaşım imkânı, Kadınların özellikle bazı semtlerde yoğunlukla çalışıyor olması"*. K1

Kadınların çalışıyor olması, camiye ulaşımın zor olması, önyargıları olan kesimden dolayı da olumsuz etkilenmelerin olduğunu ifade etmektedir.

Katılımcılarımızdan %50'lik kısmına göre, konu seçiminin vaazda verimliliği arttırdığı, vaizin performansının ve iletişiminin cemaat açısından önemli olduğu görülmektedir. Medyanın, camide kadınlara ayrılan bölümün fiziki şartlarının, erkek cemaatin vaaza gelen bayanlara karşı tutumlarının da olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Yapılan araştırmalarda vaizlerin konu seçiminin, vaazlara ilgi ve katılım noktasında etkili olduğu sonuçları çıkmıştır.¹⁹²Bu sonuçlar da bizim çalışmamızı doğrulamaktadır.

3.1.10. Camilerin Fiziki Şartlarının Vaazlara Katılıma Etkisi

Katılımcılarımıza, vaazlara katılımı fiziki şartların ne derece etkili olduğunu araştırmak amacıyla; Caminin fiziki şartları cemaatin vaaza katılımını etkiliyor mu? Sizce en çok etkileyenden başlayarak bir sıralama yapar mısınız? (mekanın soğukluğu, ısı ve ışık sorunu, ses sistemi sorunları, Erkek cemaatle aynı kapıdan giriş-çıkış) sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.1.10'da yer almaktadır.

Tablo 3.1.10: Camilerin Fiziki Şartlarının Vaazlara Etkisi İle İlgili Dağılımı

Camilerin Fiziki Şartlarının Etkisi	Vaiz Sayısı	%
Mekânın Soğuk olması, Işık ve Ses Sisteminin Yetersizliği	14	%70
Erkek Cemaatle Aynı Kapıdan Giriş-Çıkış	11	%55
Erkek Cemaatin Cami müstemilatı Kapsamında Kadın Cemaate Karşı Tutumu	5	%25
Vaaz Edilecek Bölümde Sınıf Ortamının olmasını isteyenler	8	%40
Caminin Bayanlar Bölümünün Temizliği	6	%30

Tabloda yer alan verilere göre, katılımcıların %70'inin, camilerin kadınlara ait bölümlerinin soğuk ve karanlık olmasının, %55'inin erkek cemaatle giriş-çıkışların aynı kapıdan olmasının, %40'ının vaaz edilecek bölümün sınıf ortamı şeklinde olmayışının, %30'unun caminin bayanlar bölümünün temiz olmamasının, %25'inin ise erkek cemaatin camiye gelen bayan cemaate karşı olumsuz tutumları sebebiyle, vaazlara katılımı olumsuz etkilediği görülmektedir.

Katılımcılarımızdan bir kısmı soğuk olması konusundaki düşüncelerini;

“Etkiliyor. Hepsi de önemli”. K1

¹⁹² Süleyman Akyürek, *Türkiye’de Din Hizmetini Yürütenlerin Sorunları ve Çözümleri (Vaizlik Örneği)*, (Kayseri: 2013), 306.

“Erkek cemaat için bu konuda bir sıkıntı yok”. K2

“Mekânın ısı durumu, mekânın aydınlık olması durumu, ses sistemi”.

K3

“Mekânın soğukluğu, oturmak için uygun ortamın olması”. K5

“Erkek cemaatle aynı kapıyı kullanmak ve caminin soğuk olması”. K6

“Evet. Mekânın soğukluğu, erkek cemaatle aynı kapıdan giriş”. K7

“Evet. Isı, ışık, erkek cemaatin sesi duyması ve bizi uarması”. K8, şeklinde ifade etmektedirler.

Katılımcılarımızdan K16, K18, K19, mekânın soğuk olması ile ilgili olarak;

“Kışın mekânın soğukluğu, erkek cemaat ile aynı kapıdan giriş çıkış. Erkek cemaatin kadın cemaate olan önyargısı var. Ayrı mekâna gerek kalmadan kadınların belli zamanlarda camilerde vaaz yoluyla eğitim almasına alıştırmak için bu sıkıntıların giderilmesi gerekli”. K16

“Etkiliyor. En etkileyen şey camilerin soğuk olması, Vaizler için ayrı odalar olmaması”. K18

“Etkiler. En etkili camilerin soğuk olması. Vaizin hitabı katılımı etkiler. Ailevi durumdan bazen eşleri göndermiyor. Erkek cemaatin giriş çıkış kapısının aynı olduğundan kaynaklı problemler de önem arz ediyor”. K19 düşüncelerini ifade etmektedirler.

Başka bir katılımcımız;

“Kesinlikle etkiliyor. Kışın soğuk, ısı ve ışık sorunu olan yerlerde Erkek cemaatin kapıda bekleyip “hadi artık camiye boşaltın “demeleri, ses sistemi sorunu, cami görevlisinin vaaz duyurularını yeterince yapmaması, Kur’an Kursu var ise Kurs öğreticisinin Müftülükten bir vaizin her hafta göz önünde olmasını istememesi, abdest yerlerinin müsait olmaması”. K4,

sözleriyle erkek cemaatin bu konuda anlayışlı davranmadıklarına dikkat çekmektedir.

Başka bir katılımcımız, kalıcı davranış değişikliği ve öğrenmenin gerçekleşmesinde, sınıf ortamı şeklinde oturma ve dinleme kolaylığı olan camilerde vaaza katılımların fazla olacağını;

“Caminin fiziki şartlarının cemaati toplama konusunda önemli olduğunu düşünüyorum. Özellikle caminin soğuk olması, cemaatin gelmek istememesi noktasında önemli bir etken. Bunun yanı sıra, vaaz veya ders için cami içerisinde özellikle ısınma ve oturma düzeni açısından cemaate uygun olarak düzenlenmiş bir yer olursa katılımın daha iyi olacağı kanaatindeyim”. K12,

sözleriyle ifade etmektedir.

Katılımcılarımızdan K17, K18 ve K20;

“Sandalye, sıra yok, oturma sıkıntı oluyor. Geniş bir alanda konuya ve konuşmaya hâkimiyet zorlanıyor. Erkek cemaatin içeriye dolup kadın cemaati camiden uzaklaştırmak istemesi kadınlarında bu durumu kanıksamaları beni üzüyor. Camilerde kadınlarında bulunabileceği algısı erkek cemaate anlatılmalı. Din görevlilerinden genç olanlar

daha ılımlı bakıyor yardımcı olmaya çalışıyor vaazı kolaylaştırmak için”. K17’

“Etkiliyor. En etkileyen şey camilerin soğuk olması, Vaizler için ayrı odalar olmaması”. K18’

konusunun da etkilediğini ifade etmektedirler.

Bir katılımcımız da;

“Kesinlikle etkiliyor. Isı yetersizliği ve rutubet katılımın azalmasında en önemli faktörler. Günümüzde tüm yaşam alanlarında lüks imkânlarla ulaşımın kolaylığı nispetinde, ne yazık ki vaaz cemaati de konfor arayışına girmiş bulunmaktadır. Yani bu konforun içine elektronik aletlerin (örneğin projeksiyon) ve ses sistemlerinin modernliği, vaaz verilen alanın ışıklı olması ve basık olmaması, halıların temizliği vb. her şey girmektedir”. K14

sözleriyle bayan cemaatin vaaza gideceği yerlerin fiziki imkânlarına göre tercih yaptığını ifade etmektedir.

Başka bir katılımcımız da;

“Etkiliyor. Sıcak ve soğuk olayı, caminin temiz olmaması, cami görevlisinin camiye vaktinde açıp hazır hale getirmemesi de engelliyor”.

K15, Caminin vaktinde vaaz için açılıp hazır hale getirilmemesi ve soğuk olması yüzünden cemaatin gelmek istemediğini;

Başka bir katılımcı da;

“Camide kadın cemaate ait bölümün temiz olması, Erkek ve bayan cemaatin aynı kapıdan giriş- çıkış olması, erkek cemaatin tavrı”.

K13, ifadeleriyle, sırf aynı kapıdan giriş- çıkışın olması ve erkek cemaatin tavırlarından dolayı cemaatin azaldığını ifade etmektedirler.

İslam geleneğinde camiler yerleşim bölgesinin merkezi konumundadır. Bu haliyle mahallenin odak noktasını teşkil eden camiler, buldukları yerleşim biriminin adeta bel kemiğini oluşturmuştur. Cami eğitimini etkileyen faktörlerden biri de caminin mimari yapısıdır. Cami mimarisinin iç açıcı, aydınlık, geniş ve ferah olmasına dikkat edilmelidir.¹⁹³

Camiler, genel olarak erkek cemaatin kullanımı dikkate alınarak projelendirildiğinden, (son yıllarda yapılan camilerin inşasında bu konulara biraz daha dikkat edilmektedir) kadınlara genel olarak soğuk, karanlık, rutubetli bölümler ayrılmaktadır. Vaaz için camiye gelen bayan cemaatin camide daha uzun kaldığı göz ardı edilmektedir. Bu durumda bayan cemaat, soğuktan etkilendiğinden vaazlara devam

¹⁹³ Yılmaz. *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*, 185.

edememektedirler.¹⁹⁴ Vaizler üzerine yapılan araştırma da; Cemaatin vaazı dinleyebilmesi için ferah ve sıcak bir mekânda olmasının önemli bir ihtiyaç olduğu¹⁹⁵ tespit edilmiştir.

Katılımcıların %70'i bu konunun vaazlara katılımı olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedirler. Bizim çalışmamızda da aynı sonuca ulaşmamız, tespitlerimizin doğru ve güvenilir olduğunu göstermektedir.

3.1.11. Cemaatin Eğitim Düzeyinin Etkileri ile İlgili Durumlar

Katılımcılarımıza; Cemaatin seviyesinin vaazlarda ne derece etkili olduğunu araştırmak amacıyla; Cemaatin bilgi, eğitim ve kültür düzeyi vaazınızı etkiliyor mu? sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.1.11'de yer almaktadır.

Tablo 3.1.11: Cemaatin Eğitim Düzeyinin Etkileri ile İlgili Dağılımı

Cemaatin Eğitim Düzeyi	Vaiz Sayısı	%
Cemaatin Bilgi, Eğitim ve Kültür Seviyesinin Yüksek Olması Etkiliyor	14	%70
Cemaatin İlgisi İle Dinleme, Anlama ve Soru Sorma Durumu Artıyor	10	%50
Vaizin Konuya Kaynak Göstererek Daha İyi Hazırlanmasını Sağlıyor.	5	%25
Konuşmamı Cemaatin Seviyesine Göre Ayarlıyorum	8	%40

Tabloda yer alan verilere göre, Katılımcıların %70'i cemaatin bilgi, eğitim ve kültür seviyesinin yüksek olmasının vaazın etkili olmasında önemli olduğunu, %50'sinin cemaatin ilgi ile dinlemesinin de buna bağlı olarak arttığını, %40 katılımcı ise, cemaatin seviyesinin kendilerini geliştirmeye yardımcı olduğunu belirtmektedirler.

Katılımcılarımızdan K2;

“Kesinlikle evet. Bilgi, eğitim ve kültür yönünden daha üst seviyede bir cemaate hitap ettiğimizde; hem konuya hazırlık hem de hitap yöntemlerimiz, seçeceğim cümleler ve örnekler, onların seviyelerine göre olur”.

Vaaza hazırlık ve sunum noktasında ise, vaaz eden kişiye fayda sağladığını vurgulamaktadır.

“Evet etkiliyor. Eğitim düzeyi iyi olan kesimlerde kaynakları ile birlikte konuyu anlatırken eğitim düzeyi düşük veya okuma yazma oranı dahi olmayan bayanlara vaaz ederken kaynak bildirmeden sadece ayet ve hadis olduğunu belirterek konuyu anlatıyorum”. K4

¹⁹⁴ Fatma Asiye Şenat. “Ramazan Misafirlüğünden üzenli Devama: Camide Kadın Cemaat”, *Diyanet İlmî Dergi*, c.53 (2017);179-189

¹⁹⁵ Akyürek. *Türkiye’de Din Hizmetini Yürütenlerin Sorunları ve Çözümleri (Vaizlik Örneği)*, 333.

“Tabi ki. Konuyu ona göre seçiyorum, konuşmamı ve örneklerimi cemaatin seviyesine göre değiştiriyorum”. K9

“Evet, konuşmamı cemaatin durumuna göre ayarlıyorum”. K3

“Evet, seviyeye göre hazırlamak ve sunmak gerekiyor”. K5

“Evet, bilgili, eğitilmiş ve kültürlü bir cemaat çok destekleyici oluyor”. K6

“Tabi ki etkiliyor. Eğitim ve kültür seviyesine göre vaazlara hazırlık sürecimizi daha önemsiyorum. Sorulan sorulara daha detaylı bilgileri veriyorum. Gündeme yönelik konularda takip ettiklerinden bizim de hazırlıklı gitmemize ve araştırma yapmamızı sağlıyor”. K16

“Etkiliyor. Eğitim seviyesi yüksekse vaaza katılım ve etkide ona göre kaliteli oluyor. Cemaat bilgisizse ve konuya ilgisizse o zaman da konu ilerlemiyor, anlatmak istemiyorum”. K17

“Etkiliyor. Mahalle camilerindeki vaazlar sohbet şeklinde oluyor, kamu kurumlarındaki vaazların konuları güncel meseleler ve ailevi konular oluyor. Hedef kitlelinin ihtiyaç hissettiği konular farklı olduğu için etkiliyor”. K18

“Etkiliyor. Seviyeye göre konuşmak gerekli. Düşük eğitim düzeyine daha rahat vaaz edebilirsin ancak eğitim düzeyi yüksek cemaate vaizin hazırlanması şarttır. Kendini sürekli yenileştirme ve güncellemesi gerekir”. K19

Muhatap kitlenin seviyesinin, hem cemaat hem vaiz hem de din eğitimi açısından önemli olduğunu katılımcımız;

“Hedef kitesine göre, örneklerimi onların anlayacağı seviyede kullanırım”. K10

“Cemaatin bilgi kültür ve eğitim düzeyi ne kadar iyi olursa vaazı ilgi ile dinleme, anlama ve soru sorma daha çok oluyor. Dolayısıyla bu durum, benim de vaazımı hazırlama ve sunma esnasında daha dikkatli ve özenli olmamı gerektiriyor ve böylelikle daha etkili bir vaaz ortaya çıkıyor. Bununla birlikte kendimi geliştirmemde de önemli bir rol oynuyor”. K11

Başka bir katılımcımız ise; Cemaatin eğitim düzeyinin kendisini daha çok kaynaktan araştırma yapmaya sevk ettiğini;

“Cemaatin bilgi ve eğitim düzeyi arttıkça hazırlandığım konuyu daha çok kaynaktan yararlanarak hazırlıyorum”. K13, ifade etmektedir.

“Vaaza hazırlık aşamasında mutlaka etkiler”. K20

Vaaz cemaatinin heterojen bir özellik taşımasının, vaaz eden açısından dikkatli hazırlık gerektirdiğini bir katılımcımız;

“Vaaz cemaati içinde okuma yazması bulunmayanlar olduğu gibi doktor da bulunuyor. Zengin fakir, gelir farkı olan cemaatin, çok genç ve çok yaşlı cemaatin, bir arada olması elbette etkiliyor. Orta yolu bulmaya her kesimin anlayacağı şekilde konuşmaya özen gösteriyorum. Kimine müjde, kimine ikaz, kimine malına güvenmemesi gerektiği konularında mesajlar veriyorum”. K15

sözleriyle ifade ediyor.

Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda cemaatin eğitim ihtiyaçları ve öğrenme özelliklerinin vaazın kalitesini arttırdığı sonucu tespit edilmiştir.¹⁹⁶

Cemaatin bilgi, eğitim ve kültür seviyesinin yüksek olmasının, %70'lik bir oranla, vaazın kalitesini arttırdığı, istenen hedefe ulaşmada ve verimli bir din hizmeti sunmada etkili olduğu, hem de vaizin kendini geliştirmesine yardımcı olduğu söylenebilir.

3.1.12. Cami Vaazlarına Talebi Arttırmak Konusundaki neriler İle İlgili Durumlar

Katılımcılarımıza, kadınların cami vaazlarına taleplerini arttırmak noktasında neler yapılması gerektiği ile ilgili araştırma yapmak amacıyla; Cemaatin cami vaazlarına katılımını arttırmak için neler yapılabilir? sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.1.12'de yer almaktadır.

Tablo 3.1.12: Cami Vaazlarına Talebi Arttırmak Konusundaki neriler İle İlgili Dağılımı

Cami Vaazlarına Katılımı Arttırmak İçin Neler Yapılabilir?	Vaiz Sayısı	%
Camilerin Fiziki şartları, Kadın Cemaatin de rahat Gidebilecekleri şekilde Planlanmalı	20	%100
Camilerin, kütüphane, lokal ve Danışma Broaları olmalı, Kültür Merkezi Gibi İşlevsel Olmalı	3	%15
Camilerde Kadınlara Temiz, Ferah Mekânlar Tahsis Edilmeli	2	%10
Duyurular Etkin Yapılmalı	8	%40
Müftülüklerin İnternet sitesinden Vaizlerin Vaaz Programları İlan Edilmeli		
Bayan Cemaatin Gncelde İhtiyaç Duydukları Dini Konular Konusunda Bölgesel Tespitler Yapılmalı	4	%20
Bayan Cemaate Cami Vaazlarının nemi Anlatılmalı	2	%10
Merkezi Camilerde Bayanlara Yönelik Dönüşümlü Vaaz Sistemi Kurulmalı	2	%10

Tabloda yer alan verilere göre, katılımcıların tamamının cami vaazlarına katılımı arttırmak için öncelikle fiziki şartların düzeltilmesini ve kadınların camiye rahat girecekleri şekilde planlanmasını istedikleri görülmektedir. Katılımcılardan %40'ının, duyuruların etkin yapılmasını istedikleri, %20'sinin bölgesel olarak bayan cemaatin güncel ihtiyaçlarının belirlenerek, bu çerçevede vaaz hizmetinin planlanması gerektiğini, %15'inin camilerin müştemilatında kütüphane, kültür merkezi tarzında işlevsel alanların olması gerektiği, bayan cemaatin cami vaazlarının önemi konusunda bilinçlendirilmesi

¹⁹⁶ Hasan Dam, Camilerde Din Eğitimi ve Sorunları, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları*, Ed. Mustafa Köylü (İstanbul: dem Yay. 2018), 292-315.

gerektiğini, %10'u ise, merkezi camilerde dönüşümlü vaaz sistemi kurulması halinde, kadınların kendileri için uygun günlerde vaazlara iştirak etmesinin daha kolay olacağı ve vaazlara rağbeti arttıracığı kanaatinde olduğunu göstermektedir.

Katılımcılarımızdan K1;

“Camilerin fiziki şartları özellikle proje aşamasında iken kadın cemaatin de rahat girip çıkabilecekleri şekilde planlanmalı, Çünkü erkek cemaatle aynı kapıdan giriş çıkış gerçekten çok rahatsız edici” bulduğunu ifade etmektedirler

Başka bir katılımcımız da yine fiziki şartlarla ilgili olarak;

“Mekân açısından; bayan cemaate uygun, temiz, ferah, nezih mekânların tahsis edilmesi gerekiyor. Rutubetli, soğuk ve temiz olmayan yerlerde bayanlar cami vaazını tercih etmezler. Bir de, geçmişten gelen bir anlayış hâkim; ‘Kadınlar evlerinde ibadet etmeleri daha hayırlıdır’ diyenler var. Yine de kadınların cami vaazlarına katılımını arttırmak için, cami müstemilatında onların rahat edebilecekleri mekânlar tahsis edilmeli”.

K2, sözleriyle halkın arasında din gibi algılanan, ancak örfi olan bir durumu dile getirmekte, uygun mekânlar tahsis edilirse vaazlara katılımın artacağını ifade etmektedir.

Rivayete göre Ümmü Humejd adındaki bir kadın sahabe Hz. Peygamber'e gelerek; *“Ey Allah'ın Rasulü, kocalarımız sizinle beraber namaz kılmamıza engel oluyor. Oysa biz sizinle namaz kılmayı çok istiyoruz”* diye şikâyette bulunmuş ve bunun üzerine Hz. Peygamber, Ümmü Humejd'e namazlarını evinde kılmasını tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber, kendisine gelerek kocasını şikâyet eden bu kadını özel durumunu dikkate alarak ve ailesinde huzursuzluk çıkabileceği ihtimalini göz önüne alarak böyle bir tavsiyede bulunmuştur. ¹⁹⁷Yani tahsis ifade eden bu ve benzeri rivayetlerin yorumlarından kaynaklanan düşüncelerin, dinin bir emri gibi algılanması sebebiyle, hanımlar camilere gelmekten çekinmektedirler.

Bir katılımcımız; *“Camilerimizi bir kültür merkezi gibi, yani yurtdışında kullanıldığı gibi aktif kullanabilmemiz lazım. Hafta sonları da dâhil her zaman insanların akın akın geldiği yerler oluşturulabilirse vaazlara da katılım artar”.* K4 sözlerinin devamında, camilerin en büyük fonksiyonunun ibadethane olması ve Müslümanlar için bir eğitim yeri olması sebebiyle, camilerde eğitim ve kültür faaliyetlerinin rahatlıkla yapılacağı mekânlar tasarlanmasının katılımı artıracığını ifade etmektedir.

¹⁹⁷ Hüseyin Yılmaz. Kadınların Cami Eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Buna Yönelik Hizmetleri, 1. Din Hizmetleri Sempozyumu, c.1 (2007); 206.

Bu konu ile ilgili bir diğerkatılımcı da;

“Camilerin yanına kadınlara has kültürel faaliyet yapan bürolar yapılmalı. Büroda kitaplık olmalı, Müftülüğün internet sayfasında vaizlerin nerde ne zaman vaaz ettiği ilan edilmeli, Bölgelerde bayan cemaatin ne istediği araştırılmalı”. K7

Katılımcılarımızdan K18; Sohbet odalarının çok etkili olacağını;

“Camilerde vaazlar için ve daha iyi iletişim için Sohbet odaları yapılabilir. Özellikle vaizin samimiyeti katılımın artmasında etkilidir. Vaazların sonunda bir takım ziyaretler yapılabilir (Hasta, Taziye, Yetimler, yaşlılar gibi cemaatle birlikte sosyal ziyaretler yapılabilir)”.

K18 ifade etmektedir.

Vaazlara katılımı etkileyen en önemli faktörlerden biri de, vaaz ile ilgili duyuruların yeterince yapılmamasıdır. Bu konu ile ilgili olarak katılımcılarımızdan K4 düşüncelerini;

“Vaaz duyurularının daha etkin yapılması lazım. Cemaati, cami vaazlarına katılma noktasında bilinçlendirmek gerekir. Televizyondan sohbet dinlediklerinde sadece bilgi alabilirler. (O da her bilgi doğru bilgi mi, her kanal güvenilir ve doğru mu?). Ancak cami vaazını yapan Diyanet İşleri Başkanlığının resmi vaizi, bilgisi güvenilir. Camide vaaza katıldıklarında hem doğru bilgiye, hem de Allah’ın evinde O’nun rahmetine ulaşabilecekleri konusu anlatılarak cami vaazlarına katılımı arttırabiliriz”. K4, sözleriyle ifade etmektedir.

Aynı düşünceyi paylaşan diğerkatılımcılardan; K5, K10, K 14

“Duyuru sıklıkla yapılabilir, din görevlisi bu konuda duyarlı ve anlayışlı olmalıdır”. K5

“Duyurular iyi yapılmalı, (Eşleri camiye gitmeyenler haberdar olamıyor), camilerin duyuru sistemleri olmalı, SMS gönderilebilir, bu şekilde bildirebilir, müftülük internet sitelerinden de vaizlerin 3 aylık programları duyurulabilir”. K10

“Duyurunun iyi ilan edilmesi ve özellikle ilk vaazın çok göz dolduran nitelikte olması bence en önemli faktörler”. K14

Duyuruların yapılmasında, cami ve Kur’an kursu öğreticileri ile birlikte işbirliği içinde olmanın, daha fazla cemaate ulaşılmasında etken olduğunu, katılımcılarımızdan;

“Cami vaazı gönüllülük esasına göre cemaat buluyor. Caminin görevlisi ile işbirliği erkek cemaatin hanımlarına duyurması açısından önemli”. K6

“Duyuruların etkin yapılması, vaazın devamlılığının olması, konu seçiminin iyi olması”.K 12

“Duyurular konusunda cami imamı, görevlileri ve kuran kursu hocaları ile işbirliği içinde olmalıyız. Kadınlarda camilere gelebileceği görevliler tarafından erkek cemaate anlatılmalı. Öncelikle de bizim görevlilerimizde bu konuda bilinçlendirilmeli. Vaaz duyurularını müftülük sitesinden yayınlanması, görevlilerin vaaz programını Cuma günü herkese duyurması etkili olur. Merkezi

camilerde her gün düzenli vaaz verilmesini çok önemsiyorum. Kadınların camide cemaatle namaza katılmasını sağlayarak peşinden vaaz edince daha çok katılım olduğunu görülmektedir". K16

"Haftanın konusu, vaazın saati, vaazı kimin vereceği ile ilgili bilgiler içeren AFIŞ mutlaka asılmalı. Duyurular Müftülük sitesinden yapılabilir. İmam cemaate yapmalı. Vaiz de WhatsApp iletişim gurubundan yapmalı. Konu seçimi çok önemli katılımı arttırır. Düzenli derslerin olması katılımı arttırır (Tefsir ilmihal gibi)". K17

"Camilerde Cuma hutbesinden görevlilerin duyurması çok etkili. Vaaza gelen hanımlara duyurma görevi veriyorum. Kadınların ev toplantıları mevlüt, düğün, taziyelerde fırsat bulunca kısa vaaz ile fırsat eğitimi yapar ve cami vaazımı duyururum. Kur'an Kursu hocaları ile koordine kurarak katılımı arttırmaya çalışırım. Apartmanlarda sözü geçen bayanlardan duyuru için faydalanırım". K19

Cemaatin vaaza sürekliliğini arttırmak için, Katılımcılarımızdan, K8;

"Anlatılan konuyu bir şekilde hayatlarında pratiğe dönüştürmelerini sağlamak, Kur'an okumak, dua etmek, Esmâü'l Hüsnâ ezberletmek, Haftalık olarak yapılabilecek sünnet sorumlulukları vermek" K8, şeklinde önerilerini ifade etmişlerdir.

Yine başka bir katılımcımız; Kendisinin de uyguladığı, farkındalık oluştuğunu ve vaaza katılımın arttığını;

"Vaaz öncesi Kur'an okunabilir, mukabele yapılabilir, ben yapıyorum. Tefsir konusunun ilgilerini çektiğini fark ettim, bunu da yapıyorum. Müştemilatında Kur'an kursu olamayan camilerde vaaza gittiğimde, vaaz öncesi kadınlara Kur'an eğitimi veriyorum, bu da katılımı arttırıyor". K9 sözleriyle ifade etmektedir.

Bir başka katılımcımız ise; proje olarak da uygulanmasını istediği bir düşüncesinin vaazlara ilginin artmasına vesile olacağını;

"Merkezi camilerde bayanlara yönelik dönüşümlü vaaz sistemi kurulmalı.

Haftanın her günü farklı vaiz ve farklı konu ile o camide her gün vaazın olduğunu bilen bayan cemaat kendisine uygun olan günde mutlak vaaza katılır.

Dönüşümlü vaaz sistemi uygulanırsa, vaaz cemaatinin artmasında çok etkili olur". K15,

sözleriyle ifade etmektedir.

Bir katılımcımız da bu konuda;

"Camilerde kadınlara mahsus bir oda, bir alan olması; sohbet odası, abdest alma yeri, kahvaltı tarzı bir ikram yapılabilecek alanı olması, Duyuruların çok önemsenmesi, din görevlilerimizin vaaz ile ilgili faaliyetleri sahiplenmesi, takip etmesi,

Vaazın öneminin cemaate anlatılması, vaizin cemaatle gönül bağı kurmaya çalışması,

Toplantılarda Müftülerin, din görevlilerine bu konuda teşvik edici konuşması,

Vaaza katılan cemaatin vaazdan memnun ayrılması, başkalarını da davet etmesi ile katılım artacaktır". K20, düşünce ve tavsiyelerini ifade etmektedir.

Yapılan bilimsel araştırmalarda vaaz mekânının uygun olmaması, fiziki mekânın yetersizliği sonucu çıkmıştır.¹⁹⁸ Bu sonuçlar da bizim araştırmamızı doğrulamaktadır. Camilerde yapılan din eğitiminin daha etkili olması için;

Katılımcıların tamamının ortak kanaati, öncelikle fiziki şartlar iyileştirilmesini ivedilikle bekledikleri yönündedir.

Duyuruların, gerek müftülüğün resmi sitesinden vaizlerin 3'er aylık vaaz planlarının güncellenerek yayınlanması, gerekse camilerde afiş ve panolarla bilgilendirme noktasında, din görevlisi, cemaat, müftülük ve mahalle bünyesinde aktif olarak ve işbirliği içerisinde yapılması, camilerin kültürel açıdan da işlevsel hale getirilmesi gerektiği Vaizlerin cemaatle gönül bağı kurması söylenebilir.

3.2. BAYAN CEMAATİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ VE VAAZLARI DEĞERLENDİRMELERİNE YÖNELİK BULGULAR

Bu bölümde, cami vaazlarına iştirak eden 20 katılımcımızın mülakatlarda verdikleri cevaplar, kategorilere ayrılarak tablolar oluşturulmuştur. Daha sonra da bu tablolar, çalışmamız doğrultusunda yorumlanmıştır. Örneklem grubumuzun verdikleri cevaplara geçmeden önce demografik özellikleri tablolar halinde verilmiştir. Sonrasında ise, katılımcılarımızın vaazlar ile ilgili değerlendirmeleri analiz edilmiş ve eğitim yöntem-teknikleri doğrultusunda yorumlanmıştır.

3.2.1. Örneklem Grubumuzdaki Bayan Cemaatin Eğitim Seviyeleri ile İlgili Durumlar

Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde; %5 ile okur-yazar, %15 ile ilkokul, %15 ile ortaokul, %35 ile lise, %10 ile önlisans, %15 ile üniversite, %5 ile yüksek lisans mezunu oldukları görölmektedir. En fazla katılımcının lise mezunu grupta bulunduğu, dini bilinçlerinin eğitim seviyeleri ile orantılı olduğu görölmektedir.

¹⁹⁸Akyürek. *Türkiye'de Din Hizmetini Yürütenlerin Sorunları ve Çözümleri (Vaizlik Örneği)*, 326.

Tablo 3.2.13: Eğitim Durumlarına Göre Kadınların Dağılımı

Eğitim Durumu	Kadın	%
Okur-Yazar	1	%5
İlkokul Mezunu	3	%15
Ortaokul Mezunu	3	%15
Lise Mezunu	7	%35
Önlisans	2	%10
Üniversite Mezunu	3	%15
Yüksek Lisans	1	%5
Genel Toplam	20	100

3.2.2. Örneklem Grubumuzdaki Bayan Cemaatin Yaşları ile İlgili Durumları

Katılımcıların yaş seviyeleri incelendiğinde; %5 ile 18-30 yaş arası, %20 ile 31-45 yaş arası, %60 ile 40-60 yaş arası, %15 ile 60 yaş üzeri oldukları görülmektedir. %60 ile en fazla katılımcı grubumuzun 46-60 yaş yetişkinlerden oluşması, yaşla birlikte dindarlığın da arttığını göstermektedir. Yaşla dindarlık ilişkisi üzerine yapılan bilimsel araştırmalarda, yaşla birlikte dini yaşayışta bir artışın olduğu sonucu çıkmıştır.¹⁹⁹ Bu çalışmalar da bizim ulaştığımız sonuçları doğrulamaktadır.

Tablo 3.2.14: Yaşlarına Göre Kadınların Dağılımı

Yaş	Kadın	%
18-30 Yaş Arası	1	%5
31-45 Yaş Arası	4	%20
46-60 Yaş Arası	12	%60
61 Yaş ve Üzeri	3	%15
Genel Toplam	20	100

3.2.3. Örneklem Grubumuzdaki Bayan Cemaatin Meslekleri ile İlgili Durumları

Katılımcıların mesleki durumlarına baktığımızda, %35'inin memur ya da emekli, %5'inin özel sektör, %60'ının ev hanımı olduğu görülmektedir. %60 ile en çok katılımcımızın ev hanımı olduğu, çalışan bayanların cami vaazlarından %35'lik bir oranla ev hanımlarına göre daha az faydalandıkları görülmektedir.

¹⁹⁹ Mustafa Köylü. *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi* (İstanbul: dem Yay. 3. Baskı, 2014), 157.
Mehmet Ruhi Kalem. "Yaşlıların Din Eğitimi ve Öğretimi Açısından Problem ve Beklentileri", (Y.Lisans Tezi, Bursa 2006),45.

Tablo 3.2.15: Mesleki Durumlarına Göre Kadınların Dağılımı

Meslek	Kadın	%
Memur ya da Emekli	7	%35
Serbest Meslek sahibi	1	%5
Ev Hanımı	12	%60
Genel Toplam	20	100

3.2.4. Katılımcıların Günlük Hayatında Vaazlara Verdikleri Önem ile İlgili Durumları

Cami vaazlarına katılan cemaatimizin, vaazları ne derecede önemseydiğini, ne kadar ihtiyaç hissettiğini ölçmek için; Cami vaazlarına hangi sıklıkla katılıyorsunuz? Sizin yaşamınızda ne derece önemlidir? sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.2.16’da yer almaktadır.

Tablo 3.2.16: Katılımcıların Günlük Hayatında Vaazlara Verdikleri Önem ile İlgili Dağılımı

Cami Vaazlarının Günlük Hayatınızda Önemi Nedir? Hangi Sıklıkla Vaazlara Katılıyorsunuz?	Bayan Cemaat Sayısı	%
Camiyi Hayatımın Merkezi Olarak düşündüğüm için Her Hafta Düzenli Katılıyorum.	12	%60
Vaazlara, Kur’an’ın Mesajını Daha İyi Anlamak İçin Katılıyorum	7	%35
Vaazda Rahatladığım ve Huzur Bulduğum İçin Katılıyorum	9	%45
Dua Ortamında Olmak ve Sosyalleşmek İçin Katılıyorum.	3	%15

Tabloda yer alan verilere göre, katılımcıların %60’ı cami vaazlarını çok önemseydiklerini ve her hafta düzenli bir şekilde katıldıklarını, vaazların manen rahat ve huzur verdiğini ifade etmektedirler. %45’i rahatladığı ve huzur bulduğu için katıldığını, %35’i Kur’an’ın mesajını daha iyi anlamak için vaazlara katıldığını, %15’i ise kendisi gibi dua ortamında bulunmak amacıyla gelen insanlarla, sosyal olarak birlikte olmak için katıldığını belirtmektedirler.

Görüşmelerden alınan sonuçlara göre şu başlıklarla ifade edebiliriz:

a- “Cami Vaazı Hayatımın Merkezindedir”

6 Katılımcı, cami vaazına katılmayı çok önemseydiklerini her hafta düzenli olarak vaazları takip ettiklerini, bilmediklerini öğrendiklerini, mutlu olduklarını ifade ettiler.

Katılımcılardan (K2-65, K3-62, K16-49, K19-54 ve K20-57) Özellikle Kur’an’ın mesajını daha iyi anlamak ve Allah’ın emir ve yasaklarını sürekli hatırlamak için tefsir dersi yapılan vaazları takip ettiklerini;

'Emekli olduktan sonra Kur'an'la daha yakın olmayı, anlamını daha iyi öğrenmeyi istedim, o yüzden evime yakın camilerdeki vaazları kaçırmadan takip ediyorum haftada 2 defa 2 ayrı camide vaaza katılıyorum, çok önemsiyorum'. (K2-65)

'Haftada iki kez iki ayrı camiye vaaza katılıyorum. Çok önem veriyorum'. (K3-62)

'Urfa'da haftada 2 gün gidiyordum. Burada haftada bir gün katılıyorum. İnanç hayatımda vaazların katkısı benim için önemli, nefsimin isteklerine yenik düşmemek için Kur'an'ın mesajını sürekli dinlemek istiyorum'. (K16-49)

sözleriyle ifade etmektedirler.

Bir katılımcı; Vaazlara katılmasının ufkunu açtığını, öğrendiklerini ailesi ile paylaştığını şu cümlelerle ifade etmektedir.

'Önceleri haftada bir gün katılıyordum. Şimdi her hafta gelebilirim Bizim bilgimiz bir yere kadar sizin ufkunuz daha geniş. Her türlü insan ile görüşüp bize tecrübenizi aktarıyorsunuz bizde onları hayatımıza yansıtıyoruz. Yaşananları sizden dinleyince bende çocuklarımla ve torunlarımla paylaşıyorum'. (K1-68)

Bir başka katılımcı; Her hafta düzenli olarak uzun zamandan beri katıldığını, kanser tedavisi gördüğü için vaazın terapi gibi geldiğini, huzurlu olduğunu;

'Haftada bir gün katılıyorum. İlaç gibi, terapi gibi geliyor bana. Huzur veriyor, mutlu oluyorum, dua ortamında olduğum için vaazda rahatlıyorum. Ağır bir imtihan geçiriyorum ben, kanser tedavisi görüyorum, o yüzden çok iyi geliyor'. (K4-45)

sözleriyle ifade etmiştir.

Bir katılımcı; nefsi ile başa çıkma konusunda vaazlara katılmasının faydasını gördüğünü;

'Mümkün olduğu kadar hep katılırım. Allah'ın emirlerini dinlemek çok önemli ve hayata geçirmek ve nefsimi yenmeyi kolaylaştırıyor'. (K6-53) sözleriyle ifade etmiştir.

Katılımcılarımızdan K7 ve K16 düzenli vaaz ortamında olduğunu, vaazlara katılmasının dini öğrenme konusunda faydalı olduğunu hem de sosyalleşme noktasında arkadaşlıklar edindiklerini;

'3 yıldır Kur'an Kursuna geliyorum. Vaazlara da sürekli geliyorum. Ailemle, çocuklarımla sıkıntılarım olduğu zamanlarda, vaazlarda öğrendiklerimi hatırlıyorum, yaşantıma geçirmeye çalışıyorum. Çocuklarım büyüyüp evlendiği için benim için önemli vaazlar. Hem dini bilgiler öğreniyorum hem sosyalleşme açısından iyi oluyor hem de ruhen tatmin oluyorum'. 'Önemli bir sosyal durum benim için, kendimi iman ve amel bütünlüğüne dikkat etmeye çalışan insanlarla beraber olmayı arzu ettiğim için katılıyorum'. (K7-50) (K16-49)

sözleriyle dile getirmektedir.

6 katılımcı; Düzenli olarak 4 yıldır vaaza devam ettiklerini, vaazın hayatlarında çok önemli olduğunu, bir hafta dahi katılmadıklarında kendilerini manen huzursuz hissettiklerini, yemek ve su kadar ihtiyaç duyduklarını;

'4 yıldır devamlı düzenli katılıyorum. Yemek ve su gibi ihtiyaç hissediyorum. Ruhumun vaazda doyduğumu hissediyorum'. (K11-40)

'4 yıldır düzenli olarak her hafta katılıyorum. Benim hayatımda cami vaazı çok önemli'. (K8-47)

'4 yıldır çoğunlukla katılıyorum'. (K10-43)

'Her hafta 4 yıldır severek ve isteyerek katılıyorum. Vaazı iple çekiyorum'. (K12-45)

'Elimden geldiği kadar katılmaya çalışıyorum her hafta düzenli geliyorum. Benim hayatımda çok önemli'. (K13-55)

'Vaazın başladığını duyduğumdan beri 4 yıldan beri her hafta takip ediyorum'. (K14-48)

'Her hafta mutlak katılıyorum. Mutlu oluyorum'. (K15-56) ifade etmektedirler.

Çalıştıkları kurum mescidindeki vaaza her hafta düzenli olarak katılan hanımlar, kendilerine sunulan bu imkândan yararlanmaktan dolayı çok mutlu olduklarını ve çok faydalandıklarını;

Vaaza 2 yıldır her hafta katılıyorum Faydalı ve verimli geçtiği için ben çok önem veriyorum. Burada sadece öğle arası istirahat vakitlerimizde vaaza katılıyoruz. Bizim için bu dar vakitte Kur'an ile meşgul olmak, dinimizle ilgili bilgiler öğrenmek, bilmediklerimizi öğrenmek çok önemli, (K17-58) (K18-48) (K20-57)

Her hafta kurumumda oluyorum ve vaazlara katılmaya özen gösteriyorum. Kitap okumayı seviyorum. Ama dini konularda hocamdan daha detaylı bilgi almaktan çok memnun oluyorum. (K19-54) sözleriyle ifade etmektedirler.

b-“ Camiyi ve Kur'an Kursu Eğitimi Sevmek, Çocuklukta Ailede Kazanılır”

Bir katılımcımız; özel bir kurumda çalışıyor olmasına ve iş yoğunluğuna rağmen, çocukken annesiyle birlikte camiye ve Kur'an kursuna gitmeye alıştığından, büyüyünce de gitme ihtiyacı hissettiğini, küçüklükte verilen din eğitiminin, insanların inanç ve ibadet hayatlarına çok büyük etkisi olduğunu;

'Evlenden önce sık giderdim şimdi ise çalıştığım için sık katılmıyorum. Özel bir kurumda çalışıyorum, iş yoğunluğum biraz fazla. Gerçekten doğru bilgileri alacağım insanlardan bunun ihtiyacını hissediyorum. Özellikle annemle birlikte çocukken sürekli camiye vaaza ve Kur'an kurslarına giderdim, alışkanlık oluştuğu için, gitme ihtiyacı duyuyorum'. (K9-30)

Yapılan bilimsel araştırmalarda, cemaatin vaazlara ilgisinin, öğrenmeye hazır ve istekli olduklarının göstergesi sonucu çıkmıştır.²⁰⁰ Bizim çalışmamızda da katılımcılardan %47,2'sinin cami vaazlarına önem verme sebepleri olarak vaazları, hayatlarının merkezine koydukları ve Kur'an'ın mesajını anlamak için bir fırsat olarak gördükleri sonucuna ulaşılması, çalışmalarımızın doğruluğunun göstermektedir.

3.2.5. Katılımcıların Vaazlardaki Kazanımları İle İlgili Durumları

Katılımcılarımızın vaazlardaki kazanımlarını öğrenmek için; Cami vaazlarının size katkıları nelerdir? sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.2.17'de yer almaktadır.

Tablo 3.2.17: Katılımcıların Vaazlardaki Kazanımları İle İlgili Dağılımı

Cami Vaazlarının Size Katkıları Nelerdir?	Bayan Cemaat Sayısı	%
Diyanet İşleri Başkanlığının Sunduğu Vaaz Hizmetini Güveniyorum, Bilgiyi Doğru Kaynaktan Alıyorum	20	% 100
Günlük Hayatta Karşılaştığım Sorunlarıma Çözümler Sunuyor	6	%30
Aile ve Çocuklarımla Olan İletişim Sorunlarıma Çözümler Sunuyor	11	%55
Hatalı ve Yanlış Davranışlarımı Düzeltmeme Katkı Sağlıyor	5	%25

Tabloda yer alan verilere göre, katılımcıların tamamı, Diyanet İşleri Başkanlığının Yaygın Din Eğitimi kapsamında yapmış olduğu vaaz hizmetine güvendiklerini, din ile ilgili bilgileri doğru kaynaktan öğrendiklerini ifade etmektedirler. %55'i, ailevi konularda çözüm bulması sebebiyle katıldığını, %30'u, vaazlarda, güncel dini konularda ihtiyaç hissettikleri konularda çözümler bulunduğunu, %25'i ise, vaazlarda öğrendiği bilgilerle, hatalı ve yanlış davranışlarını düzeltmek istedikleri için katıldıklarını belirtmektedirler.

Görüşmelerden alınan sonuçlara göre şu başlıklarla ifade edebiliriz:

a- "Doğru Bilgileri, Doğru Kaynaktan Alınır"

Katılımcılarımızdan (K7-50) ve (K8-47); Diyanet İşleri Başkanlığının sunmuş olduğu vaaz ve irşat hizmetine güvendiklerini;

'Doğru bilgileri doğru kaynaktan almış oluyoruz. Günümüzde bilgiye ulaşmak çok kolay hale geldi. Televizyondan veya internetten bilgi edinmek çok kolay ama her bilgi doğru bilgi mi, onu ben bilemem. Doğru veya yanlış olup olmadığını tartacak kadar bilgi sahibi değilim. O yüzden sadece Diyanet İşleri Başkanlığı'nın resmi görevlisinin anlattıklarına güvenebiliyorum'. (K7-50)

²⁰⁰ Tosun. *Din ve Kimlik*, 65.

'Burada öğrendiklerimizi hayatıma katıyorum. Eksik bildiklerimi öğreniyorum Dışarıdan duyduğum bir konuyu burada öğrendiklerimle kıyaslıyorum. Diyanet İşleri Başkanlığının resmi vaizinden dinlediğim konulara güveniyorum ve etrafımdaki insanlara da referansımı söyleyebiliyorum'. (K8-47)

'Ahir zamandayız. Sürekli ayağımızın kayma durumu var. Vaazda kendimi rahat hissediyorum. İhtiyaç hissettiğim için geliyor. Herkesin gelmesini istiyorum. Her an imanımızı kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalıyoruz. Başka yerleri güvenli bulmuyorum. Burası dolu dolu geliyor ve bilgi ediniyorum. Diyanete güveniyorum, diğer cemaatlere güvenmiyorum.

'Haftada bir gün az geliyor, biz her gün vaaz programı olmasın istiyoruz, bizlerde müsait olduğumuz zamanlarda katılsak daha fazla faydalanırız.' (K16-49)

b-“Yaşarken Karşılaştığımız Konularda Çözümler Sunar”

Katılımcılarımızdan (K2-65), (K5-58), (K12-45), (K14-48); ‘karşılaştıkları her konuda, olumlu katkı sağladığını, hayatı güzelleştirdiğini, kolaylaştırdığını, manevi olarak rahatlattığını’ ifade etmişlerdir.

c-“Gençlerle ve Çocuklarla Yaşadığımız Aile İçi İletişim Sorunlarında Çözüm Sunar”

Katılımcılarımızdan (K17-58), (K18-48), (K19-54), (K20-57); Ailelerinde ve yetiştikleri çevrede, din eğitimini yeterince alamadıklarından, daha sonra da çalışma hayatının içinde, camilerdeki vaazlardan haberdar olamadıkları, kendilerinin ve çocuklarının din eğitimi noktasında eksik kaldıklarını, şimdi kendilerine sunulan bu hizmeti en iyi şekilde değerlendirmek istediklerini;

'Başkalarına aileme öğrendiklerimi anlatınca mutlu oluyorum. Çocuklarımız bizi örnek alıyor. Bu yüzden örnek olmak için dinimi öğrenmek için gelmem gerektiğini düşünerek geliyorum'. (K17-58)

'Bildiğimiz konuları daha iyi anlayıp yapma imkânı sağladığı için vaazda yapmak istediklerimize motive oluyoruz. Her konuda eksiklerimiz olduğunu hissediyorum. Burada öğrendiklerimizi çocuklarımıza aktarıyorum. Keşke çocuklarım küçük iken öğrenebilseydim bu bilgileri. Önceden bu imkânlar yoktu şimdi faydalanıyoruz, vaazlara katılabildiğim için çok mutluyum'. (K18-48)

'Daha önce ailemde böyle dini bilgilerle alakalı herhangi bir ortam ve bilgi yoktu. Böyle bilgilerle büyüme fırsatımız olmadı fakat şimdi çok memnunum'. (K19-54)

'Ailemde dini bilgilerle ilgili bir ortam yoktu. Böyle bilgiler alma şansım olmadı. Fakat şimdi geçmişe dönük eksiklerimi bu vaazlarla tamamlamaya çalışıyorum'.

(K20-57), Sözleryle çalışan bayanlar, mobil olarak kendilerine sunulan vaaz imkânını ne kadar önemli bulduklarını ifade etmektedirler.

Katılımcılarımızdan K1; ‘Gençlik sorunlarının çözümünde çok katkı sağlıyor. Gençlerle, çocuklarımla iletişimimde faydalı oluyor’. (K1-68)

K3; ‘Günlük hayatıma iyi etkileri oluyor. Burada öğrendiklerimi çocuklarıma, eşime aktarıyorum. Hayatımıza uyguluyoruz’. (K3-62)

K5; ‘Dini konularda ve iletişim konularında çok yardımcı oldu’. (K5-58)
d-“Dini Bilgilerin ve İbadetlerin En Doğru Şekilde Öğrenilmesini Sağlar”

Katılımcılarımızdan K 15 ve K 6, din konusunda bilmediklerini, Allah’ın emirlerini öğrendiklerini, ibadetlerini düzenli yapmanın kendilerine sabırlı olmayı öğrettiğini ve severek vaazlara katıldıklarını ifade ettiler;

‘Hayatımda Allah’ın emirlerini öğrenmek ve O’nu tanımak için zaman ayırıyorum, hem de bilmediklerimi öğreniyorum, Unuttuklarımı hatırlıyorum’. (K15-56)

‘İbadetlerimi daha ihlâslı yapmaya çalışarak zorluklara karşı sabırlı olmayı öğreniyorum’. (K6-53)

‘Hem bilgimi tazeliyorum hem de bilmediklerimi öğreniyorum. Severek katılıyorum’. (K10-43)

e- “Vaazlar Kişiyi Manen Rahatlatır, Bilinçli Müslüman Olmaya Yardımcı Olur”

Bir katılımcımız; *Ruhumun aydınlandığını hissediyorum. Çok büyük bir ibadet gibi psikolojik terapi gibi oluyor.* (K9-30)

Başka bir Katılımcımız; Vaazların hayatını nasıl düzenlediğini, nefsinin istekleriyle mücadele etmesinde çok büyük katkısı olduğunu;

‘Kendimi sorgulama imkânım oluyor. Daha çok şeyler kattığını düşünüyorum. Hatalarımı ve yanlışlarımı görüp düzeltmeye çalışıyorum. Tamamen düzelmese bile gayret ediyorum. Önceden biraz kırıcı bir insandım, insanlara daha yumuşak ve güler yüzlü davranmaya çalışıyorum. Davranışlarının düzelmesi için, düşüncelerimin düzelmesin gerektiğini öğrendim’. (K13-55) sözleriyle ifade etmektedirler.

Yapılan bilimsel araştırmalarda, yetişkin kadınların artık bilinçli ve kültürlü olmaları sebebiyle, din hizmeti almak noktasında da resmi bir kurumu tercih ettikleri, kulaktan dolma yanlış bilgiyi değil, dini bilgiyi öğrenmek istedikleri sonucu çıkmıştır.²⁰¹ Bu çalışmada da aynı sonuca ulaşılması, yapılan çalışmaları doğrulamaktadır. Katılımcılarımızın tamamının Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen vaaz hizmetine güvendikleri ve dini konularla ilgili bilgilere doğru kaynaktan ulaşmanın kendileri için en önemli kazanç olduğu, vaazların belli camilerde her gün yapılması ve böylece din hizmetinden daha fazla yararlanmak istediklerini belirtmektedirler.

²⁰¹ Safiye Süngü. “Kur’an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2011), 103.

Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığınca, kurumlar arasında yapılan protokoller çerçevesinde kamuda çalışan bayanlara yönelik yapılan vaazların çok önemli olduğu, bu şekilde çalışan kadınlara yönelik de vaaz hizmetlerinin mobil din eğitimi ve din hizmeti kapsamında mobil vaazlarla sağlandığı söylenebilir.

3.2.6. Katılımcıların Vaazların Günümüzde Yaşanan Sorunların Çözümüne Katkıları ile İlgili Görüşleri

Vaazlara katılan cemaatimize, Vaazların toplum ve insanlar üzerindeki etkilerini araştırmak için; Cami vaazları, günümüzde yaşanan hangi sorunların çözümünde katkı sağlayabilir? sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.2.18’de yer almaktadır.

Tablo 3.2.18: Katılımcıların Vaazların Günümüzde Yaşanan Sorunların Çözümüne Değerlendirmeleri İle İlgili Dağılımı

Cami Vaazlarının Günümüzde Yaşanan Sorunların Çözümüne Yönelik Katkıları Nelerdir?	Bayan Cemaat Sayısı	%
Toplumun Dini Konularda Bilinçlenmesini Sağlıyor	20	%100
Vaazlar, Helal- Haram Bilinci ve Günahlardan Kaçınma Noktasında Hassasiyet Kazandırıyor	7	%35
Vaazlar, Sabırlı ve Saygılı Olmayı Öğretiyor	14	%70
Vaazlar, Davranış Değişikliği sağlayarak Sosyal İlişkilerimizde Yapıcı Davranmamıza Yardımcı Oluyor	7	%35

Tabloda yer alan verilere göre katılımcıların, vaazların günümüzde yaşanan sorunların çözümüne yönelik katkısı ile ilgili soruya tamamı, toplumun dini konularda bilinçlenmesini sağladığını, %70’i insanlara sabırlı ve karşılıklı haklarına saygılı olmayı öğrettiğini, %35’i ise, vaazların insanlarda helal-haram ve günahlardan kaçınma konusunda hassasiyet kazandırdığını, vaazların kendilerine davranış değişikliği kazandırdığını ve sosyal ilişkilerinde yapıcı davrandıklarını belirtmektedirler.

Görüşmelerden alınan sonuçlara göre şu başlıklarla ifade edebiliriz:

a-“Her konuda çözüm sunuyor, toplumun daha fazla bilinçlenmesini sağlıyor”

Katılımcılarımızdan, (K3-62, K4-45, K5-58, K9-30, K13-55)’de vaaz dinlemeye geldiklerinde, o gün anlatılan konularla ilgili, yaşamlarında ihtiyaç hissettikleri her konuda kendi adlarına pek çok bilgi ve tecrübe aldıklarını;

‘Evet, her türlü sorunun çözümüne katkı sağlıyor’, şeklinde ifade etmektedir.

‘Aslında ben kendimi düzeltmeye, kendi sorunlarıma çözümler bulmaya çalışıyorum’. (K13-55)

'Toplumun daha fazla bilinçlenmesini sağlıyor'. (K15-56)

Katılımcılarımızdan K16, K17, K18, K19, K20, vaazlarda dinlediklerini hayatlarında uygulamaya çalıştıklarını, daha fazla bilinç kazandıklarını, hayata ve olaylara bakış açılarının değiştiğini, karşılaştıkları sorunlarda vaazlarda edindikleri bilgilerin kendilerine rehberlik ettiğini;

'Katki sağlıyor. Çatışma yaşandığında imtihan nazarıyla bakmayı öğrendiğimden bakış açım değişti'. (K16-49)

'Öncelikle aile sonra toplum ilişkilerimizde karşılaştığımız sorunları aşmada bize rehberlik eden bir durumu var cami vaazlarının. Bana göre devamlı katılım ile bu katkılar daha da artar'. (K17-58)

"Helal ve Haram Bilinci Kazandırır"

Bir katılımcımız; Vaazlarda dinlediklerinin, kendi hayatına yansıtmaya çalıştığını, en çok da alışverişlerde dikkat ettiğini; (K8-47)

'En çok da alış-verişte katkı sağlıyor. Sabırlı olmayı öğretiyor bana. Bir de helal haram noktasında alışveriş yaparken hassas davranıyorum. Önceden bu kadar dikkatli değildim. Vaazlarda dinlediğim konuları hayatıma geçirmeye çalışıyorum'. Şeklinde ifade etmektedir.

Bir katılımcımız da, vaazlarda dinlediklerinin kendisinde iç kontrol sağladığını, daha dikkatli olmaya, günahlardan kaçınmaya çalıştığını; (K1-68)

'Evet, katkı sağlıyor. Eve gittiğimde daha dikkatli oluyorum. Günahlara girmeme konusunda Peygamberimizin sünnetlerini uygulamaya çalışıyorum'. Şeklinde ifade etmektedir.

'Vaazlar elbette günümüzde başta ailevi ve sosyal çevre sorunları olmak üzere ve ayrıca dinimizin yasakladığı birtakım şeyleri de (faiz, kredi vb.) bizlere öğreterek bu tür kötü durumlardan uzak kalmamızı sağlıyor'. (K19-54)

b-“Sabırlı Olmayı Öğretir”

Bir katılımcımızda, sabır konusundaki vaazı dinledikten sonra, çevresindekilere karşı daha sabırlı ve hoşgörülü olmaya çalıştığını; (K8-47) ifade etmektedir.

c-“Karşılıklı Haklara Riayet Konusunda Çözüm Sunar”

Katılımcılarımızdan (K12-45, K7-50, K10-43), aile çevresinde, sosyal çevrede ve komşuluk ilişkilerinde yaşadığı problemlerde, vaazlarda öğrendiği bilgilerin kendisine yol gösterdiğini, iç dünyasını çok etkilediğini, kul hakları konusunda artık daha hassas davrandıklarını;

'Komşumla sıkıntı yaşamıştım. Vaazda komşu hakları ile ilgili sizin anlattıklarınızdan sonra sabırlı davranmaya çalışıyorum. Öğrendiklerimi hayatıma geçirmeye çalışıyorum'. (K12-45) sözleriyle ifade etmektedir.

'Ailevi ve sosyal ilişkilerimizde katkı sağlar, yakın ve uzak çevremizdeki insan ilişkilerinde iyi gelişmeler olmasına katkı sağlar'. (K7-50)

'Komşuluk ilişkilerini kuvvetlendiriyor, daha hoşgörülü olmaya çalışıyorum'. (K10-43)

'Vaazlar, iç dünyamızı çok etkiliyor, bu da yaşantımıza yansıyor, bana yol gösterici oluyor. Komşuluk ilişkilerimde ve arkadaş çevremde çok etkili oluyor'. (K14-48)

Bir başka katılımcı; Cami vaazlarının güncel ihtiyaçlarına fazlasıyla cevap verdiğini, kul hakları konusunda, önceden bilmeden etrafındaki insanlara rahatsızlık verdiğini ancak camiye ve Kur'an kursuna gelince öğrendiğini ve etrafındaki herkesten helallik aldığını;

'Fazlasıyla cevap veriyor. Mesela ben sigara içerdim. Sigara içtiğim zamanlar çevremdekileri rahatsız edip etmediğime hiç dikkat etmiyordum. Vaazlara katıldığımda kul hakları konusunu öğrenince komşumdan, çocuklarımdan ve eşimden helallik aldım'. (K1-68) İfade etmektedir.

d- "İbadetleri öğrenme, ibadet şuru kazanma ve davranış değişikliği sağlar"

Katılımcılarımızdan (K6-53, K2-65), İlmihal konularında, tesettür konusunda bilgilendiğini ve bu konuda davranış değişikliği yaşadığını ve çocuklarına da aktardığını;

'Allah'ın emri olduğu için yapmam gereken namaz oruç ve tesettür konusunda daha dikkatli davranıyorum, çocuklarıma sürekli burada öğrendiklerimi aktarıyorum'. (K6-53)

'Vaazda öğrendiğim konuları ve Kur'an'ın emirlerine göre yaşam tarzımı ayarlamaya çalışıyorum'. (K2-65)

Bir katılımcımız; Özellikle namaz konusundaki hadislerden, vaktinde namaz kılmanın faziletini öğrendikten sonra, namazlarında daha dikkatli olduğunu;

'Evet, kesinlikle cevap veriyor. Önceden namazlarımı vaktinde kılmak konusunda hiç dikkatli değildim. Vaazda namaz konusu anlatıldığında vaktinde namaz kılmanın önemini anladım, özellikle namaz konusunda daha da bilgi sahibi oldum. Namazı vaktinde kılmak konusun da disiplin kazandım'. (K8-47)

Yapılan bilimsel çalışmalarda, camilerde yapılan din eğitimi faaliyetleri ile insanların ihtiyaçlarını karşılaması, almış oldukları dini ve ahlaki kazanımlarla hayatlarını devam ettirdikleri sonucu çıkmıştır.²⁰² Bu çalışmada da katılımcılarımızın tamamı, vaazların günlük hayatta yaşanan sorunlara katkısının; toplumun dini konularda bilinçlenmesi, saygılı ve hoşgörülü bir bakış açısı kazandırması ve davranış değişikliği sağladığı ve daha yapıcı davranmaya çalıştıkları yönünde olup, yapılan çalışmaları doğrulamaktadır.

²⁰² Şükrü Keyifli, Camilerde Din Eğitimi, *Din Eğitimi* Ed. Mustafa Köylü, Nurullah Altaş (İstanbul: Ensar Yay.2017), 353.

3.2.7. Katılımcıların Vaazların Aile İçi Sorunların Çözümüne Katkıları ile İlgili Değerlendirmeleri

Katılımcılarımıza, anne baba, eş, çocuk, kardeş, kayınvalide, kısacası aileye dair, iletişim içerisinde oldukları kişilerle olan ilişkilerinde, vaazların katkılarını öğrenmek için; Aile ve ebeveyn olarak ilişkilerinizde veya çatışma anlarınızda katkı sağlıyor mu? sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.2.19’da yer almaktadır.

Tablo 3.2.19: Katılımcıların Vaazların Aile İçi Sorunların Çözümüne Katkılarının Değerlendirmeleri İle İlgili Dağılımı

Cami Vaazları Aile ve Ebeveyn İlişkilerinizde veya Çatışmalarınızda Katkı Sağlıyor mu?	Bayan Cemaat Sayısı	%
Düzenli Olarak Vaazlara Katıldığımdan Beri Aile Hayatımda Yaşadığım Çatışmalar Sona Erdi	4	%20
Çocuklarımla İlişkilerimde Sabırlı ve Hoşgörülü Olmamı Sağladı	8	%40
Gençlerle İletişim Noktasında, Evde Yaşadığımız Çatışmaların Krize Dönüşmesini Engelliyor	4	%20
Aile İçinde Ahlaki Değerlerin Kazanılmasını ve İbadetlerde Daha Hassasiyet Gösterilmesini Sağlıyor	3	%15

Tabloda yer alan verilere göre, cami vaazlarının aile ve ebeveyn ilişkilerinizde katkısı ile ilgili soruya katılımcıların %40’ı, çocuklarına karşı daha hoşgörülü olmayı öğrendiğini, %20’si, düzenli olarak vaazlara katılmasının aile içi çatışmalarını sona erdirdiğini, genç-ergen çocuklarıyla çatışmalarında daha yapıcı davrandığını, %15’inin ise, aile içi ahlaki değerlerin kazanılmasında ve ibadet hayatlarında daha hassas olma bilinci kazandıklarını belirtmektedirler.

Görüşmelerden alınan sonuçlara göre şu başlıklarla ifade edebiliriz:

a-“Aile İçi Sorunlarda Davranış Değişikliği Yönünde Katkı Sağlıyor”

Ailesi ile çatışma yaşayan bir katılımcımız, önceki davranışları ile vaazlara düzenli olarak devam ettikten sonraki davranışlarında olan değişiklikleri;

‘Evet, aile hayatımda oğlumla, gelinimle, annemle sorunlar yaşadım. Önceleri çok sivri dilli, geçimsiz, herkesi hemen kıran, inciten, aklıma geleni hiç düşünmeden hemen söyleyen bir insandım Vaazlarda öğrendiğim dinlediğim bilgilerle çatışmalarımız da daha hoşgörülü davranıyorum. İnançla, sabırla ve hoşgörü ile problemlerimi halletmeme katkı sağladı’. (K13-55)

sözleriyle ifade etmektedir.

Katılımcılarımızdan (K16-49), (K17-58), (K19-54), (K20-57), her ailede çatışmaların yaşandığını, ancak vaazlara katılmalarının aile içi problemlerinin çözümünde katkı sağladığını;

'Tabi ki sağlıyor. Çatışmalar her ailede yaşanabiliyor. Vaazlarda öğrendiğimiz şekilde sabır ve dua ile bu zor durumları aşmaya çalışıyoruz'. (K17-58)

'Kesinlikle sağlıyor. Camide gördüğümüz ve içinde bulunduğumuz ortamı eve de yansıtmaya çalışarak aile olarak sürekli birbirimize destek olmaya çalışıyoruz. Çatışma anlarımızda da Hocalarımızın bizlere Camimizde anlattığı yollar üzerinden sıkıntısız bir şekilde çözüm sağlayabiliyoruz'. (K19-54)

Katılımcılarımızdan (K7-50), (K2-65), (K11-40), çocuklarıyla olan ilişkilerinde, daha sabırlı, daha hoşgörülü olduklarını;

'Çocuklarla olan diyaloglarımıza iyi geliyor. Daha sabırlı ve hoşgörülü davranmaya çalışıyorum. Erkeklerde vaazlara katılırsa aileler olarak sorunlarımıza daha iyi çözüm bulacağız'. (K7-50)

'Tabi ki, herhangi bir sıkıntılı süreç yaşadığımda daha sakin, hoşgörülü ve alttan almaya çalışıyorum'. (K2-65)

'Evet, biraz daha alttan alıp hoşgörülü davranabiliyorum'. (K11-40)

'Tabi ki sağlıyor. Çatışmalar her ailede yaşanabiliyor. Vaazlarda öğrendiğimiz şekilde sabır ve dua ile bu zor durumları aşmaya çalışıyoruz'. (K17-58)

sözleriyle ifade etmektedirler.

Bir diğer katılımcımız, sadece ailesiyle değil, çevremdeki her türlü canlı cansız varlığa karşı daha dikkatli ve hakkaniyetli davrandığını;

'Tabii, annem ya da eşimle konuşurken günaha girmekten korkuyorum. Çevremde benimle birlikte yaşayan her türlü canlı cansız varlığında hakkına dikkat ediyorum. Hayvanlarım haklarında bile dikkat ediyorum'. (K9-30)

söylemiştir.

Başka bir katılımcımız da, dinimize göre çocuk yetiştirme konusunu dinledikten sonra, çocuğuyla nasıl iletişimin kurması gerektiğini öğrendiğini ve bunu uyguladığını ifade etmektedir.

'Hocam biz kendi ana babamızdan nasıl gördüysek, öyle çocuk yetiştirmeye çalışıyorduk. Vaazda, çocuklarımızla nasıl iletişim kurmamız gerektiğini dinledim, kendi davranışlarımı gözden geçirdim ve dinlediklerimi hayatımda uyguladım'. (K10-43)

Özellikle ergen yaşta çocuk sahibi olan 2 katılımcımız (K12-45 ve K14-48); Gençlerle iletişim noktasında, vaazlarda dinledikleri ve öğrendikleri bilgilerden yararlandıklarını, çatışma anlarını krize dönüşmeden atlattıklarını;

'Ergen yaşta kızım var. Çatışmalar yaşıyoruz sürekli. Vaazda dinlediğim ve öğrendiklerimle ona yardımcı olmaya çalışıyorum'. (K12-45)

'Oğlum var 22 yaşında. Onunla zaman zaman sorunlar yaşıyorum. Vaazdan öğrendiklerimi ona da aktarıyorum. Sorunlarımızı krize

dönmeden çözmeye çalışıyoruz. Daha sabırlı ve anlayışlı davranmaya çalışıyorum'. (K14-48)

'Çocuklarıma ve eşime karşı görevlerimi öğreniyorum. Onlara karşı daha sakin, yumuşak ve güzel davranmaya çalışıyorum. Güzel sözlerle vaazlarda öğrendiklerimi onlara da anlatmaya çalışıyorum'. (K15-56)

sözleriyle ifade etmektedirler.

b- "Peygamber Kıssaları Çocuk Eğitimi Üzerinde Katkı Sağlıyor"

Bir katılımcımız; Vaazlarda doğru kaynaktan öğrendiği bilgileri, evde çocuklarıyla paylaştığını, onlara da aktardığını, özellikle, Peygamber kıssalarının çocuk eğitiminde kendisine yol gösterici olduğunu;

'Tabi ki; çocuklarıma da buradan öğrendiklerimi aktarmaya çalışıyorum. Bilgileri en doğru kaynaktan öğrendiğim için, onlarla paylaşıyorum. Siz bize çocuklarımızın eğitimi konusunda nasıl davranmamız gerektiğini, Hz. Lokman'ın oğluna hitap edişini ve nasihatlerini anlatmıştınız. Hemen onlar aklıma geliyor ve onlara karşı yumuşak davranmaya çalışıyorum'. (K8-47) şeklinde ifade etmektedir.

c- "Aile İçinde Ahlaki Değerlerin Kazanılmasını Sağlıyor"

Bir katılımcımız, öğrendikleri sayesinde davranışlarının değiştiğini, ibadetlerinde daha bilinçli hale geldiğini, evde eşine ve çocuklarına da vaazlarda öğrendiği bilgileri aktardığını, yanlış söz ve davranışlardan, dedikodu yapmaktan ve yanında yapılmasından hoşlanmadığını;

'Duyduğum ve öğrendiğim bilgileri hayatıma yansıtmaya çalışıyorum. Namaz kılmada oruç tutmada eşim beni, ben eşimi uyarırım, çocuklarıma da aynı şekilde. Çocuklarımda dedikodu hiç yoktur. Eşim ve ben dışarıda hiçbir konuyu eve onların yana hiç getirmeyiz'. (K1-68)

sözleriyle ifade ediyor.

Yapılan bilimsel araştırmalarda kadınların, Dinin gereklerini yerine getirebilmek, bilgi ve kültürünü arttırmak, zihnini meşgul eden problemlerini çözüme kavuşturmak amacıyla Kur'an Kurslarına ve cami vaazlarına katıldıkları sonucu çıkmıştır.²⁰³ Katılımcılarımızın çoğunluğunun vaazların kendilerine, aile içi çatışma, iletişimsizlik ile ilgili sıkıntılı durumlarda kendilerine hoşgörülü, sabırlı ve yapıcı davranış değişikliği, ahlak ve ibadet konularında da hassasiyet kazandırdığı yönündedir. Çıkan bu sonuçlar daha önce yapılan çalışmaları doğrulamaktadır.

²⁰³ Safiye Süngü. "Kur'an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2011), 110.

3.2.8. Katılımcıların Vaazlarda Tercih Ettikleri Konular ile İlgili Durumları

Vaazlara katılımı etkileyen faktörlerden biri de vaazın konusudur. Vaaz konusunun cemaatin ilgi ve ihtiyaçları düşünülerek seçilmesi bir din eğitimi olan vaazın etkisini artıracaktır. Katılımcılarımıza, ilgi ve ihtiyaçlarını tespit etmek için, vaazlarda en çok dinlemeyi istedikleri konular ile ilgili araştırma yapmak amacıyla ‘Vaazlarda öncelikli olarak hangi konuları dinlemeyi tercih edersiniz?’ sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.2.20’de yer almaktadır.

Tablo 3.2.20: Katılımcıların Vaazlarda Tercih Ettikleri Konular İle İlgili Dağılımı

Vaazlarda Öncelikli Olarak Hangi Konuları Dinlemeyi Tercih Edersiniz?	Bayan Cemaat Sayısı	%
Tefsir	16	%80
Hadis	10	%50
İlmihal	10	%50
Peygamber Kıssaları	5	%25
Ailevi Konular	10	%50

Tabloda yer alan verilere göre katılımcıların vaazlarda en çok dinlemeyi ve öğrenmeyi tercih ettikleri konuların %80’inin Tefsir, %50’sinin ilmihal, hadis ve aile ile ilgili konular, %25’inin ise peygamber kıssaları olduğunu belirtmektedirler.

Ağırlıklı olarak; Tefsir konularını tercih eden; (K5-58, K6-53, K7-50, K8-47, K10-43, K140, K12-45, K14-48, K15-56, K16-49, K17-58, K18-48, K20-57) katılımcılarımız; *‘Tefsir dersini seviyorum, daha detaylı olduğu ve daha rahat anlayabildiğim için, Çünkü her türlü konuyu kapsıyor, sözleriyle bu konudaki gerekçelerini dile getirdiler’.*

‘Tefsir başlıca konu tercihim. Vaizin seçtiği her türlü konuyu severim, ben konu ayrımı yapmam’. (K17-58)

‘Tefsiri en çok tercih ediyorum. Vaaza Mealli Kur’an götürüyorum’. (K18-48)

‘Her türlü dini konu ama özellikle Tefsir dinlemeyi daha çok seviyorum’. (K20-57)

Katılımcılarımızdan (K3-62);

‘Emekli olduktan sonra, Kur’an’ anlamaya yoğunlaşmak istedim, araştırdım ama bizim evin oralarda tefsir dersi yapan vaiz bulamadım. Bizim çok talebimiz oldu Yenimahalle Müftülüğüne;20 imzalı dilekçe ile başvurduğum müftülüğe, bize bu konuda yardımcı olmaları için. Gayretlerimizin sonunda bizim camimize bir vaiz görevlendirdiler. Şimdi her hafta aksatmadan tefsir dersine gidiyorum. Dini olan her konuya ilgiliyim. Tefsir seviyorum. Önceliğim tefsirdir. Çünkü,

Kur'an'ın okumasını öğrendiğimden anlamını da öğrenmek istiyorum'.
(K3-62)

Katılımcılarımızdan K13-55, İlmî konuları zenginlik olarak değerlendirdiğini, her konuyu severek ve ilgiyle dinlediğini; *'Hayatımızı zenginleştirecek olumlu yönde katkıda bulunacak tefsir, hadis, ilmihal konularının hepsini dinlemeyi seviyorum*'. (K13-55)

Tefsirden sonra en çok talep edilen konunun hadis dersleri olduğu söylenebilir. Katılımcılarımızdan (K5-58), (K6-53), (K7-50), (K10-43), (K15-56), (K17-58);

'Kur'an'ı daha iyi anlayabilmek için hadis derslerini çok önemsediklerini' ifade ettiler.

İki katılımcı da, (K1-68), (K10-43), (K19-54), (K20-57), Ailevi konuları daha ilgi ve istekle dinlediklerini, kendi ailelerinde olan sıkıntılara bu şekilde çözüm bulduklarını ifade ettiler.

Katılımcılarımızdan, (K2-65), (K8-47), (K11-40) da, *'Peygamber kıssalarını, din eğitimi noktasında çok etkili bulduklarından, Peygamberlerin hayatı, İslam tarihi konularını dinlemeyi tercih ettiklerini'* ifade ettiler.

Katılımcılarımızdan (K2-65), Öncelikle iman esasları ve ibadetle ilgili konuları öğrenmek istediğini, *'İslam'ın emir ve yasaklarını öğreneceği, İmani konuları, peygamberimizin hayatı ile ilgili konuları, İslam dininin emirlerini tam öğreneceğim konuların hepsini dinlemeyi tercih ediyorum*'. (K2-65)

Katılımcılarımızdan (K16-49);

'Benim için en önemli konu faiz konusu. Toplumumuzu en çok tehlikeye götüren konunun bu olduğunu düşünüyorum. Bir diğer önemli konu ise namaz konusu'. (K16-49)

Başka bir katılımcımız da K9-30, Çocukken annesiyle birlikte camiye gitmesinin kendisinde bıraktığı alışkanlığını tatmin etmek için, her türlü dini eğitime ihtiyaç duyduğunu, maneviyat il ilgili konulara ilgi duyduğunu;

'Küçükken annemle birlikte mahallemizdeki Kur'an kursuna ve camiye giderdik. Ben Kur'an kursundaki hocayı çok severdim. Camiye de annemle beraber giderdim. Şimdi evlendim ve çalışıyorum. Eskisi kadar vakit bulamıyorum camide vaazlara katılmaya. Ama iş yoğunluğum az olduğunda hemen camiye koşmak istiyorum. Çünkü camide vaaz dinlemek, özellikle manevi konulardaki vaazları çok seviyorum. Bir de daha nasıl iyi bir insan olabilmenin önemi ile ilgili konuları seviyorum'. (K9-30)

sözleriyle ifade etmektedir.

Katılımcılarımızın verdikleri cevaplardan, en çok tefsir derslerini, tüm konuları kapsamaması sebebiyle, sonra hadis derslerini, Kur'an'ı açıklayıcı rolü sebebiyle, ilmihal

konularını da ibadetlerini daha iyi yapabilmek amacıyla, aile konuları da ilgilerini çok çektiğinden dinlemeyi tercih ettikleri söylenebilir.

3.2.9. Katılımcıların Vaazların Sunumunda Tercih Ettikleri Yöntemler İle İlgili Bulgular

Vaazların konusu kadar, konunun nasıl sunulduğu da din eğitimi açısından önemlidir. Cami vaazlarında genellikle takrir yöntemi tercih edilir. Konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için farklı yöntemlerin kullanılması da, cemaatin ilgi düzeyini artırır. Katılımcılarımıza, Vaazların sunum tarzı nasıl olmalıdır, beklentileriniz nelerdir? sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.2.21’de yer almaktadır.

Tablo 3.2.21: Katılımcıların Vaazların Sunumunda Tercih Ettikleri Yöntemler İle İlgili Dağılımı

Vaazların Sunum Tarzı Nasıl Olmalıdır, Beklentileriniz Nelerdir?	Bayan Cemaat Sayısı	%
Takrir	12	%60
Soru- Cevap	6	%30
Görsel Sunum	3	%15

Tabloda yer alan verilere göre katılımcılar vaazların sunumunda, %60’ının takrir yöntemi, %30’unun soru-cevap, %15’inin sunum yoluyla anlatımı tercih ettiklerini belirtmektedirler.

Görüşmelerden alınan sonuçlara göre şu başlıklarla ifade edebiliriz:

a- “Takrir Yöntemi”

Takrir yöntemi sunumu niçin tercih ettiklerini katılımcılarımız şu şekilde ifade etmişlerdir;

“Takrir ve göz göze karşılıklı vaazlar beni daha çok etkiliyor”. (K11-40)

“Takrir yöntemini daha etkili buluyorum”. (K12-45)

“Takrir beden dili, göz teması beni daha çok etkiler”. (K13-55)

“Takrir beni çok derinden etkiliyor”. (K14-48)

“Takriri daha samimi buluyorum”. (K9-30)

“Takriri bir şekilde olursa daha yararlı olacağına inanıyorum”. (K6-53)

“Normal vaaz sunum şekli yeterlidir, görsel sunum aramam”. (K3-62)

“Vaizin bizimle göz göze anlatması daha güzel oluyor bence”. (K17-58)

“Doğal bir şekilde vaizimizin anlatması daha samimi ve güzel oluyor”. (K18-48)

“Ben doğal anlatım şartlarını seviyorum”. (K19-54)

“İrticalen olmalıdır”. (K20-57)

Takrir yöntemi ile vaazı, daha yararlı, derinden etkilemesi, samimi olması, vaizle göz temasının olması, beden dili ve göz göze daha etkili olması sebebiyle tercih ettiklerini ifade ettiler.

Katılımcılarımızdan; (K2-65), takrir yöntemini niçin tercih ettiğini;

‘Takrir yöntemini tercih ediyorum, Kitaptan okuma şeklinde ki vaazları sevmiyorum. Akıcı konuşma ve anlatımı daha etkili ve verimli oluyor bence’. (K2-65) sözleriyle ifade etmektedir.

b-“Soru- Cevap Yöntemi”

Dinleyicileri sürekli aktif tutup, konuyu daha iyi anlaşılmasını sağladığı, dikkat çekici olması sebebiyle’ katılımcılarımızdan; (K1-68), (K8-47), (K9-45), (K10-43), (K16-49), (K19-54), soru-cevap tekniğini tercih ettiklerini ifade etmektedirler.

c-“Görsel Sunum Yöntemi”

Anlatım metodunun yanında, görsel olarak da dinleyenlerin dikkatini sürekli olarak etkin tutması sebebiyle’, katılımcılarımızdan; (K1-68), (K8-47), (K10-43), görsel olarak da sunum şeklinde vaazın aktarılmasını tercih ettiklerini ifade etmektedirler.

Vaizin cemaatle yüz yüze iletişimi, vaaz süresince cemaatin tamamı tarafından takip edilmesini sağlaması sebebiyle²⁰⁴ çok önemlidir. Bir araştırmada “hangi vaazları beğeniyorsunuz? sorusuna %76’sı ayet ve hadislerle yapılan vaazlara şeklinde cevap vermişlerdir. Ayet ve hadisler ışığında yapılan vaazların imanı kuvvetlendirdiği, kuvvetli imana sahip olan kişinin de her şeyin üstesinden gelebileceği sonucu ortaya çıkmıştır.²⁰⁵ Katılımcıların 53,8’lik kısmının, vaazda daha etkili buldukları için, vaazları takrir yani anlatım yöntemi ile dinlemek istedikleri söylenebilir. Çalışmamız daha önce yapılan tespitleri doğrulamaktadır.

3.2.10. Katılımcıların Camilerde Sınıf Ortamı Şeklinde Sohbet Odası Talepleri ile İlgili Değerlendirmeleri

Katılımcılarımıza, Camilerin içinde hanımların rahatlıkla gidip vaazı dinleyebileceği, sınıf ortamı şeklinde bir sohbet odası olması, içinde masa, sandalye ve sunum yapılabilecek teknik desteğin olmasının vaazlara katılımı nasıl etkiler? sorusu yöneltmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.2.22’de yer almaktadır.

²⁰⁴ Ahmet Koç. Etkili İletişim ve Öğretim Teknikleri Açısından Vaaz, 1. Din Hizmetleri Sempozyumu, c.1(2007); 160.

²⁰⁵ Selim Arık. Cami İçi Din Hizmetleri Bağlamında Vaizlik, 1. Din Hizmetleri Sempozyumu, c.1(2007); 182.

Tablo 3.2.22: Katılımcıların Camilerde Sınıf Ortamı Şeklinde Sohbet Odası Talepleri İle İlgili Dağılımı

Camilerde Vaazın Yapılacağı Mekânın Sınıf Ortamı Şeklinde Olması Katılımı Arttırır mı?	Bayan Cemaat Sayısı	%
Camide Kadınlar İçin Daha Rahat Bir Ortam Olması Katılımı Arttırır	15	%75
Sınıf Ortamı Vaazların Daha Verimli ve Etkili Olmasını Sağlar	11	%55
Vaazın İçeriğini ve Faydalı Olmasını Önemserim, Sınıf Ortamı Olmaması Engel Değil	6	%60

Tabloda yer alan verilere göre katılımcılara; vaazın yapılacağı mekânın sınıf ortamı şeklinde olmasının %75'i katılımı arttıracığının, %60'ı kendisi için önemli olanın vaazın içeriğinin olduğunu, %55'i ise vaazların daha verimli ve etkili olmasını sağlayacağı belirtmektedir.

Katılımcılarımızdan (K8-47), kadınlara ait ayrı bir bölümün olmasının katılımı arttıracığını çünkü kendi camilerinin fiziki şartlarının müsait olması dolayısıyla daha rahat camiye gittiklerini;

'Rahat bir dinleme ortamının olması elbette insanların daha fazla vaazlara katılmasında sağlıyor. Bizim camimizin kadınlar bölümü ve kapıları caminin asıl giriş kısmından tamamen ayrı olduğu için ben çok rahat geliyorum'. (K8-47) sözleriyle ifade etmiştir.

Katılımcılarımızdan (K16-49) ve (K18-48);

'Arttırır. Çünkü rahatsızlıkları sebebiyle yerde oturamayan hanımlar oluyor. Bizim camimizde ayrı bir şark köşesi var. Vaaz dinleyeceğim ortam önemli. Zihnen ve bedenen rahat bir ortam olunca vaazdan da o derece verimli ayrılıyorum'. (K16-49), (K18-48) sözleriyle ifade etmişlerdir.

Katılımcılarımızdan; (K1-68), (K3-62), (K4-45), (K5-58), (K7-50), (K6-53), (K10-43), (K11-40), (K14-48), (K15-56), (K16-49), (K17-58), *katılımı arttırır, güzel ve verimli olur*, sözleriyle bu konunun acil olarak çözülmesi gerektiği konusundaki fikirlerini ifade etmektedirler.

Katılımcılarımızdan, K12-45, ise, *kadınların rahatına düşkünlükleri sebebiyle*, konfor arayışında olduklarını, ilim öğrenme noktasında bu konuların mazeret teşkil etmediği sözlerine ilave olarak, (K13-55), (K2-65);

'Vaazın bana bir şeyler kattığını düşünürsem benim için masa, sandalye önemli değil'. sözleriyle ifade ettiler.

Katılımcılarımızdan kurum mescidinde vaaza katılanlar ise;

'Ortamın rahatlığının elbette etkili olur. Ancak bizim için mevcut şartlar yeterli. Önemli olan ilim öğrenmek bizim için. Zaten öğle arası bu imkânımız var yalnızca. O yüzden rahat bir ortam olmaması hiç önemli değil. Biz her şartta vaaza geliriz'. (K17-58), (K18-48), (K19-54), (K20-57) sözleriyle ifade etmişlerdir.

Yapılan araştırmalarda sınıf ortamının, öğrenme ve kalıcı davranış değişikliğini oluşturmak için çok daha uygun olduğu, zira gözlerin aynı seviyede bulunduğu yatay iletişim ve bir yöne odaklanmış sistemli oturma düzeni, dikey iletişim ve dağınık oturma düzeninin aksine konsantrasyonu kolaylaştırdığı, dinleyiciyi konuşmacıya daha uzun süre odakladığı tespit edilmiştir. Sınıf ortamının hedef kitleyi düşünme, sorgulama ve soru sorma konusunda da daha istekli kıldığı sonucu çıkmıştır.²⁰⁶ Katılımcıların %75'inin düşüncesinin, vaaz edilecek yerin sınıf ortamı şeklinde olmasının hem katılımı he de verimin arttıracacağı yönünde olduğu söylenebilir. Yaptığımız çalışma da çıkan sonuçları doğrulamaktadır.

3.2.11. Katılımcıların Camilerin Fiziki Şartlarının Vaazlara Katılıma Etkileri İle İlgili Değerlendirmeleri

Camilerde bayanlar için ayrılan bölümlerin, genelde kışın soğuk, yazın havasız, cami müştemilatında bir kenarda karanlık, çoğu zaman da tozlu olması, vaaz için camiye gelmek isteyenler için, engel teşkil edip etmeme durumu ile ilgili katılımcılarımıza;

Caminin ısı, ışık ve ses ile ilgili problemleri vaaza katılmanıza engel teşkil ediyor mu? Sıralamanızı istersek; ısı, ışık, ses, hangisi? sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.2.23'de yer almaktadır.

Tablo 3.2.23: Katılımcıların Camilerin Fiziki Şartlarının Vaazlar Üzerindeki Etkilerini Değerlendirmeleri İle İlgili Dağılımı

Caminin Isı, Işık ve Ses İle İlgili Problemleri Vaaza Katılmanıza Engel Teşkil Ediyor mu?	Bayan Cemaat Sayısı	%
Camide Kadınlar İçin Ayrılan Bölümlerin Soğuk Ve Karanlık Olması Vaaza Katılmama Engel Oluyor, Bu Durumun Düzeltilmesini İstiyorum	13	%65
Camini Soğuk Olması caydırıcı Oluyor, Ama Yinede Geliyorum	4	20
Mahalle Camimiz Kadınların Rahat Edebileceği Şekilde Planlandığı İçin Rahat Geliyorum	6	%30

Tabloda yer alan verilere göre, katılımcılarımızın %65'i, caminin soğuk ve karanlık olması vaaza katılımını engellediğini, %30'u, kendi semtlerindeki camilerinin fiziki şartları uygun olduğu için burada vaaz dinlemeyi tercih ettiklerini, %20'si ise soğuk olmasının caydırıcı olduğu ama yine de bunların kendisi için bir mazeret olmadığını belirtmektedir.

Öncelikle bu konuları vaaza katılmada engel olarak gören katılımcılarımızdan;

²⁰⁶ Ayten Erol Vahapoğlu. Bayanlara Yönelik Din Hizmetleri, I. Din Hizmetleri Sempozyumu, c.2(2007); 651.

Caminin soğuk olmasını problem olarak gören katılımcıların büyük çoğunluğu; *'Elbette etkiler. Kadınlar soğuk olunca gelmek istemiyorlar, (K168), (K2-65), (K5-58), (K-47), (K12-45), (K13-55), (K14-48);*

'Tabi ki fiziki şartlar iyi olmalı. İyi bir ısı ışık ses ortamı olmadan verimli olmaz vaazlar'. (K20-57), sözleriyle bu durumun düzeltilmesini beklemektedirler.

Caminin soğuk olmasının, kendileri için vaaza gelmeye bir engel teşkil etmediğini; *'Ses ve soğuk bir problem oluyor. Evet, kesinlikle engel teşkil ediyor. Ancak Benim için engel teşkil etmez, camide olmam yeterlidir'. (K3-62)*

'Hocanın anlatımı ve gelenlerin beklentileri çok daha önemli'. (K16-49) (K9-54)

Bir başka katılımcı; *'Elbette etkiler. Çok soğuk olursa hastalanma korkusundan yüzünden kimse gelmiyor. Ama ben her şartta gelirim, çünkü vaazı seviyorum'.*

(K15-56), sözleriyle, vaaza her şart ve durumda gideceklerini, bu konuların kendileri için mazeret olamayacağını ifade ettiler.

Camilerinin fizik koşulları rahat olan katılımcılarımız da; bu durumun vaaza katılmaları noktasında kendileri için bir imkân olduğunu;

'Bizim camimiz yeni ve hanımlara ayrı bir bölüm var onun için rahat gidiyorum'. (K4-45)

'Bizim camimizin fiziki şartları bu konuda gayet iyi'. (K11-40) sözleriyle ifade ettiler.

'Bizim böyle bir sıkıntımız yok kurum camisi olduğundan'. (K17-58)

'Bizim kurum camisi olduğundan böyle sıkıntılarımız olmadı'. (K18-48)

Katılımcılardan kurum mescidinde vaaz dinlemeye gelen hanımlar, kendileri için bu konunun sıkıntı olmadığını, zaten kurum içinde bu imkânın var olduğunu ve yeterli olduğunu ifade etmektedirler.

Yapılan bilimsel araştırmalarda, camide hanımların tali unsur olarak görüldüğü, seste, ısıda, ışıkta, darlıkta ve genişlikte mekânların sıkıntılı olduğu sonucu çıkmıştır.²⁰⁷ Katılımcılardan %65'i için en büyük sorunun caminin soğuk olması konusu olduğu söylenebilir. Çıkan sonuçlar çalışmamızın doğruluğunu göstermektedir.

3.2.12. Katılımcıların, Camiye Giriş ve Çıkışların Erkek Cemaatle Aynı Kapıdan Olması İle İlgili Değerlendirmeleri

Camiler kadın-erkek herkes için ibadet ve eğitim yeridir. Camiler inşa edilirken hep erkek cemaatin ihtiyaçları düşünülerek inşa edilmiş, kadınların camiye girişlerini rahatlatacak tedbirler, 'son yıllarda yeni inşa edilen camiler hariç' düşünülmemiştir.

²⁰⁷ Akyürek. *Türkiye'de Din Hizmetlerini Yürütenlerin Sorunları ve Çözümleri*, 326.

Hal böyle olunca, özellikle yoğunluğun yaşandığı teravîh namazlarında aynı anda tek kapıdan giriş-çıkışlar, kadın cemaat için, camiye gelmeye engel bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konu ile ilgili katılımcılarımıza;

Camiye giriş-çıkışların erkek cemaatle aynı kapıdan olmasını, erkek cemaatin aceleci davranıp, bayanlar camiye boşaltmadan içeriye girmek istemelerini nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusu yöneltiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.2.24’de yer almaktadır.

Tablo 3.2.24: Katılımcıların Camiye Giriş ve Çıkışların Erkek Cemaatle Aynı Kapıdan Olması Değerlendirmelerinin Dağılımı

Camiye Giriş- Çıkışların Erkek Cemaatle Aynı Kapıdan Olması, Erkek Cemaatin Aceleci Davranması, Bayanlar Camiye Boşaltmadan Camiye Girmek İstemelerini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?	Bayan Cemaat Sayısı	%
Camiye Erkek Cemaatle Aynı Kapıdan Giriş- Çıkış Rahatsız Edici Buluyorum	20	% 100
Vaazlara Katılmam Konusunda Engel Teşkil ediyor	3	%15
Erkek Cemaatin Sabırsız Davranışları, Camiye Rahatça Gelme Konusunda Engel Teşkil Ediyor	7	%35
Mahalle Camimizde Kadınların Giriş Kapısı Ayrı Olduğu İçin Rahat Geliyorum	7	%35

Tabloda yer alan verilere göre katılımcıların tamamı, camiye giriş-çıkışların erkek cemaatle aynı kapıdan olmasının rahatsız edici olduğunu, %35’inin erkek cemaatin kadınların cami içinde programları devam ederken ve camiden çıkarken sergiledikleri aceleci ve sabırsız tavırlarından, %15’i bu durumun kendisi için vaaza gelmeye engel olduğunu belirtmektedirler.

Katılımcılarımızdan (K15-56);

‘Aynı kapıdan giriş- çıkış çok rahatsız edici. Kadınların giriş kapısı ayrı olursa daha güzel olur. Biraz erkeklerin bakış açısından yani’ ne işi var kadınların camide, ibadetlerini evlerinde yaparlar ‘şeklinde düşünenler yüzünden’. (K15-56)

‘Bu çok önemli bir konu. Kadın olarak biz erkeklerden camiye geliş ve gidişlerde rahatsız oluyoruz, ayakkabı giymek için eğilmek beni rahatsız ediyor. Camiler erkeklerin yeri gibi bir algı var. (K16-49)

Bir başka katılımcımız; (K1-68) *‘Camiye giriş çıkışın erkekler ile aynı kapıdan olması rahatsız ediyor ve bu durum camiye gelmemimize sebep olabiliyor. Erkekler cami kapısı girişinde oturarak bizi rahatsız ediyor’.* (K1-68), (K2-65)

Başka katılımcımız da sırf bu sebepten camiye gelmek istemediğini;

‘Kadın ve erkeklerin aynı kapıdan giriş çıkışı beni rahatsız ediyor. Erkekler karışmamak için uğraşıyorum’. (K2-65), (K3-62)

‘Kesinlikle ayrı kapılardan giriş çıkış olması gerekli. Mukabelelerde bile, kadınların içeride olduğunu bile bil camiye giriyorlar’. (K12-45)

'Evet, ne zaman gitsek sıkıntı oluyor. Erkeklerimiz maalesef çok kaba ve sabırsız, kapıdan çıkarken kadınlara biraz müsadde etmeliler'. (K13-55), (K7-50)

'Çok rahatsız edici buluyorum, çekinerek giriyoruz camiye'. (K14-48), (K5-58)

'Tüm camilerde aynı kapıdan giriş-çıkış yapılması rahatsız edici'. (K17-58), (K20-57), (K18-48), (K19-54)

Başka bir katılımcımız ise;

'Aynı yerden giriş-çıkışlar çok rahatsız ettiği için vaaza gelemiyorum, Teravihe hiç gelmek istemiyorum'. (K6-53) ifadeleriyle, kadınlar için oldukça rahatsız edici olan bu duruma, çözüm önerileri beklemektedirler. (K11-40)

Katılımcılarımızın hepsi bu konuda aynı cevapları verdiler, aynı duyguları ifade ettiler.

Bayanların rahat ibadetlerini yapmalarına uygun olarak, yeni yapılan camilerde, vaaza ve namaza katılan bayanlar;

'Bizim camimizin fiziki şartların her bakımdan iyi olduğu için biz bu sıkıntıyı yaşamıyoruz'. (K8-47)

'Beni giriş- çıkış rahatsız ediyordu yeni caminin bayan erkek giriş kapılarını zıt yöne yaptıkları için şu an iyi'. (K4-45)

'Aynı yerden girmek çok sıkıntı, ayrı olması daha iyi'. (K10-43)

Sözleriyle camiye giriş çıkışlarda rahat oldukları için camiye daha sık geldiklerini ifade ettiler.

Camilerdeki ana ibadet alanının genellikle erkek cemaat tarafından kullanılması, kadınlara ise son cemaat yeri, kuytu, örtülü yerlerin ayrılması, erkek cemaati, caminin tek sahibi konumunda hissettirdiği için, kadınları cami ve müştemilat kısmında görmekten rahatsız olmakta ve bu durumu da kadın cemaate hissettirmektedirler.²⁰⁸ Katılımcıların tamamı camilere erkek cemaatle aynı kapıdan giriş-çıkışı ve erkek cemaatin bayan cemaate tavrını rahatsız edici bulduklarını söyleyebiliriz. Çalışmamızda ulaştığımız sonuçlar da daha önce yapılmış tespitleri doğrulamaktadır.

3.2.13. Katılımcıların, Vaazlara Katılımın Az Olmasının Sebepleri İle İlgili Değerlendirmeleri

Camilerde yapılan vaaz ve irşad programlarına katılımın azalmasının farklı sebeplerini araştırmak için, katılımcılarımıza yönelttiğimiz; **Kadınlara cami**

²⁰⁸ Fatma, Asiye Şenat. "Ramazan Misafirliğinden Düzenli Devama; Camide Kadın Cemaat", *ESOGU İlahiyat Fakültesi, Diyanet İlmi Dergi*, sy:4 (2017); 179-189.

vaazlarına katılımının az olmasının sebepleri sizce neler olabilir? Sorusu yöneltilmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.2.25’de yer almaktadır.

Tablo 3.2.25: Katılımcıların Vaazlara Katılımın Az Olmasının Sebeplerini Değerlendirmeleri ile İlgili Dağılımı

Kadınların Cami Vaazlarına Katılımının Az Olmasının Sebepleri Sizce Neler Olabilir?	Bayan Cemaat Sayısı	%
Medya ve İnternette Kolay Dini Bilgiye Ulaşma	2	% 10
Kadınların Cami Vaazlarına Karşı İlgisiz ve İhmalkâr Davranması	10	%50
Kadınların, Cami Vaazlarının Önemi Konusunda Yeterli Bilinç Düzeyine Sahip Olmaması	6	%30
Evlerde Mesnetsiz Kişilerin Yaptığı Yiyecekli Toplantılar	2	% 10
Duyuruların Yetersizliği	4	%20
Resmiyete Karşı Önyargı Besleyen Grupların Diyanet İşleri Başkanlığına Karşı Tutumları ve -Cemaati Kendi Taraflarına Çekme Gayretleri	2	% 10

Tabloda yer alan verilere göre katılımcılar, cami vaazlarına kadınların katılımının az olmasını; %50’si kadınların cami vaazlarına karşı ilgisiz ve ihmalkâr davranması, %30’u vaazların önemi ile ilgili bilince sahip olunmaması, %20’si, duyuruların yetersizliği, %10’unun da televizyon ya da internette kolay dini bilgiye ulaşma düşüncesi ve resmiyete karşı önyargı besleyen grupların kendilerine taraf bulmak için Diyanet İşleri Başkanlığının hizmetlerine karşı gösterdikleri tutum ve davranışlar olarak belirtmektedirler.

Görüşmelerden alınan sonuçlara göre şu başlıklarla ifade edebiliriz:

a- “Medya Kaynaklı”

Bir katılımcımız; ‘Artık insanlar internette her şeyi öğrenme yöntemine gittiği için az oluyor bence’. (K3-62)

Başka bir katılımcımız da aynı düşüncüyü destekliyor; ‘Kolaya kaçıyorlar. Nasıl olsa internette öğrenirim diye düşünüyorlar’. (K12-45)

Sözleriyle, aslında dini bilgiye erişimde de insanların medyanın imkânlarını tercih etmesi ilk sıralarda gelmektedir.

Medya bağlamında din eğitimi sorunları, toplumun neredeyse tamamına ulaşan ve yoğun bir kullanıma sahip olan, televizyon ve internette kaynaklanmaktadır. Televizyonlar, dini konularda bilgilendirme, dini tartışma programları, sinema ve dizi filmler, reklamlar, haber ve yarışma programları gibi farklı türde programlarla dinin alanına giren meseleleri doğrudan veya dolaylı olarak işlemektedirler. Dolayısıyla televizyonda yanlış öğrenilen bir bilgi, din eğitimcilerinin işini zorlaştırmaktadır. Okulda

veya camide öğretilen doğru bilgi ile televizyondan öğrenilen yanlış bilgi birbirine zıt düştüğünde, medyanın ve görselin gücünü kullanan televizyon, duygu ve düşünceleri yönlendirmede baskın çıkmaktadır. Dinsel mesajlar gerçek dini bilgiler perdelenerek sunulur. Dini sohbet programları, medya vaizlerinin şovu haline getirilip, dini ticarete alet eden programlara dönüştürülmektedir. Televizyon ve internet aracılığı ile yanlış bilgilere ulaştığının farkında olamayan insanlar, maalesef öğrendikleri bilgiler ile fetva hattına, vaizlere ve din görevlilerine sormaya gerek duymadan ve bilginin sahilliğini araştırmadan amel edebilmektedirler.²⁰⁹

b- “ Kadınların İlgisizliği ”

Katılımcılarımızdan; (K8-47), (K9-30), (K4-45), (K13-55), (K14-48);

Kadınların ilgisiz ve üşengeç davrandıklarını, her hafta vaaza gelirken çevresindeki komşularını davet ettiği halde, vaaza gelmeye üşendiklerini, ihmalkâr davrandıklarını;

‘Ben bu konuda insanların ihmalkâr davrandığını düşünüyorum. Biz çevremize sürekli duyuruyoruz. Ancak üşengeç davrandıkları için gelmiyorlar. Bir de herkes her şeyi bildiğini savunuyor, hoca olma merakı var herkeste. Yalan yanlış bilgileri öğrenip bir de başkalarına anlatmaya, hocalık taslamaya kalkıyorlar. Her yerde herkes sohbet veriyor, insanlar da doğru bilgiye gitmeye üşenip, onlara gidiyorlar’. (K8-47)

‘Üşengeçlik olduğundan doğru bilgiyi araştırmadıklarından’. (K9-30)
‘Bence herkes işine nasıl geliyorsa öyle davranıyor, bilip duymadıklarından değil istemediklerinden katılım az oluyor’. (K4-45)
‘Kadınların vaaza gitme konusunda her zaman bahaneleri olur. Yeni bir şeyler öğrenmenin sorumluluğundan korkuyorlar. Bildiklerimiz bize yeter diye düşünüyorlar’. (K13-55)

‘Önemsemediklerini düşünüyorum’. (K14-48)
‘Sorumluluklarının çokluğundan bahsederken vakitlerini lafla geçirip vaaza zaman ayırma konusunda sıkıntı yaşıyorlar. Bir de biz anlatılanları biliyoruz önyargısı var’. (K16-49)
‘Bizimki kurum mescidi olduğu ve zaman kısıtlı olduğu için gelmiyorlar. Dışardaki camilerde de istek meselesi diye düşünüyorum. İhtiyacı olan vaazları bulur bence’. (K20-57) sözleriyle ifade etmektedirler.

c- “Vaazların Önemi Konusunda Bilinç Eksikliğinden Kaynaklı”

Katılımcılarımızdan; *‘Bilinçli değiller. Bilmedikleri için. Evlerdeki yapılan sohbet daha cazip geliyor’.* (K5-58)
‘İstek herkesin kendi içinden olmalı, biz çevremize haber veriyoruz ancak katılmayanlar oluyor elbet. Aile bireylerinde hoca olduğunda

²⁰⁹ Bilal Yorulmaz, Medyadaki dini faaliyetler ve sorunlar, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları* (Ed. Mustafa Köylü (İstanbul: dem Yay, 2018), 445-474.

söyleyerek" Benim kalbim temiz" vb. söylenerek kendilerini avutuyorlar'. (K6-53)

Katılımcılarımızdan; (K1-40) "Tembellik ve bilgisizlik. Öğrenmekten korkuyorlar çünkü öğrenmek sorumluluk getireceği için". cevabı ile bu konuda önemli bir tespit yapmıştır; "İnsanların sorumluluklarından kaçmak için mazeret ürettikleri, sürekli bahanelere sığınmaları". (K1-40)

'Kadınlarımızda toplum olarak vaaz bilinci yerleşmediği için'. (K18-48)

'Sorumlulukların çokluğundan dolayı vaazlara katılım konusunda sıkıntı çekiyorlar'. (K19-54)

'İnsanların nefesine yenilmesi. Gelmek isteyip çocuk küçük olmasından dolayı gelmeyenler var. Binada beni oyalayacak hiç komşum olmadığı için kursa ve vaaza yöneliyorum'. (K7-50)

d-"Evlerde Mesnetsiz Kişiler Tarafından Yapılan Sohbetler"

Katılımcılarımızdan; (K15-56), '

'Bugün maalesef, Müslümanlar arasındaki gruplaşmalar ve bölünmeler neticesinde, her sitede, her binada, mukabele, bir hoca sohbet veriyor. Hanımlar, camiye gelmektense hemen yanı başındaki daireye sohbe gitmeyi tercih ediyor, sohbetin çaylı ve ikramlı olması da katılımı cazip hale getiriyor'. (K15-56)

'Her yerde nerdeyse herkes tarafından sohbetler yapılıyor. İnsanlar çok bölünüyor. Yakınlık ve konfor açısından çaylı ve ikramlı ev sohbetlerine rağbet daha fazla oluyor' (K15-56)

e-"Duyuruların Yetersizliğinden Kaynaklı"

Bir katılımcımız, komşuları ile yaşadığı bir durumu şöyle ifade ediyor.

'Duyuru eksikliğinden, önyargıdan, bizim davetlerimiz yeterli olmuyor. Ben vaaza gidiyorum, hadi sen de gel diyorum, O da sosyete pazarına gzmeye gideceğim diyor'. (K10-43)

'Vaazların tadını bilmedikleri için ilgi duymuyorlar. Bir de duyurular az olduğundan katılım da az oluyor'. (K2-65), (K20-57)

f-"Resmiyete Karşı Önyargı Besleyenler"

Özellikle Diyanet karşıtı fikre sahip olanların, çevrelerindeki insanları, kendi yanlarına çekebilmek için Diyanet İşleri Başkanlığının çalışmalarını ve görevlilerini kötülemeye çalıştığını;

'İnsanların önyargıları etkili oluyor'. Zaten biliyorsun niçin hala gidiyorsun' diye sataşanlar, diğer dini cemaat guruplarının yanlış yönlendirmesine maruz kalarak cami vaazı konusunda 'beynin yıkanyor' gibi sözlere inanma sonucu önyargı oluşuyor'. (K1-68), sözleriyle, insanları yanlış yönlendirdiklerini ifade ettiler.

'Duyuru eksikliğinden, önyargıdan, bizim davetlerimiz yeterli olmuyor'. (K10-43)

Konu ile ilgili yapılan diğer araştırmalarda da aynı sonuçlar tespit edilmiştir.²¹⁰

Katılımcıların %50'si, kadınların vaazlara karşı ilgisiz davrandığını, eğitim seviyeleri ve

²¹⁰ Hasan Dam. Camilerde Din Eğitimi ve Sorunları, Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları Ed. Mustafa Köylü (İstanbul: dem Yay. 2018), 292-315.

vaaz konusunda bilinçli olmadıkları, her zaman bir mazerete sığınmalarının sebebi olarak da cami vaazlarının toplum ve birey için önemini anlayamama ve bu konuda bilinçli davranamama olarak söylenebilir.

3.2.14. Katılımcıların Vaazlara Katılımı Arttırma Konusundaki Değerlendirmeleri

Bir önceki konu başlığımızda, kadınların cami vaazlarına ilgisinin az olmasının sebepleri, mülakat sorularına verilen cevaplardan tespit edildi. Şimdi de son olarak katılımcılarımıza; Cami vaazlarına katılımı arttırmak için neler yapılmalıdır? sorusu yöneltmiştir. Soruya, verilen cevaplar ile ilgili dağılımlar tablo 3.2.26’da yer almaktadır.

Tablo 3.2.26: Katılımcıların Vaazlara Katılımı Arttırma Konusundaki Değerlendirmelerinin Dağılımı

Kadınların Cami Vaazlarına Katılımı Arttırmak İçin Neler Yapılabilir?	Bayan Cemaat Sayısı	%
Duyurular Etkin ve İyi Yapılmalı; Din Görevlileri, Afiş, Işıklı Pano, Broşür, Medya vs.	14	%70
Dini Gruplaşmaların Önüne Geçilmeli, Halk Doğru Dini Bilgiye Yönlendirilmeli	3	%15
Kadınlara Cami ve Cemaat Bilinci ve Ruhu Kazandırılmalı	1	%5
Vaizin Cemaatle İletişimi İyi Olmalı	3	%15

Tabloda yer alan verilere göre, cami vaazlarına katılımı arttırmak için katılımcıların %70’i, duyuruların etkin ve iyi yapılması, %15’i, dini gruplaşmaların önüne geçilip, halkın resmi statüdeki doğru dini bilgiye yönlendirilmesi ve vaizin cemaatle iletişiminin etkili olması, %5’i ise kadınlara cami ve cemaat bilinci kazandırılması gerektiği olarak belirtmektedirler.

Görüşmelerden alınan sonuçlara göre şu başlıklarla ifade edebiliriz:

a- “Camilerde Duyurular İyi Yapılmalı”

Bir katılımcımız; ‘Duyuruların iyi yapılması, özellikle cami vaazlarına katılan bizler burada güzel şeyler öğrendiğimizi duyurmamız çok önemli, bu sayede camiye olan ilgi artacaktır. Kişilerin yaşadığı çevre çok önemli bu konuda’. (K1-68)

‘Düzenli olarak vaaz gün sayısının duyurulması Vaaz sayısının artması ve her camide her gün şeklinde olması katılımı arttırabilir’. (K16-49)

‘Vaazların herkese duyurulması çok önemli. Vaaz sayısı arttırılabilir’.K17-58

‘Vaazların sık sık duyuru ile etrafa bildirilmeli. Vaaz sayısında artış yapılabilir’. (K18-48)

‘Düzenli olarak gün sayısının duyurulması, vaaz sayısını arttırır. Her camide vaaz olmasını istiyorum’. (K19-54)

‘İçinden gelen katılır, tamamen istek meselesi. İsteyen gelir. Duyuru artırılmalı’. (K20-57)

Bir başka katılımcımız; ‘Haberleşme organları ile bu vaazlar duyurulmalı,

İlanlar, broşürler, Tv’lerden duyurulabilir. Vaazların önemi daha fazla halka anlatılmalı, bu konuda bilinçlendirilmeli’. (K2- 65)

Cami görevlilerinin duyuruları daha sık yapması gerektiğini;

Cami görevlisi ve cemaat ile duyurular daha sık sık yapılırsa cami vaazına ilgi ve sayı artacaktır’. (K4-45) şeklinde ifade etmektedir.

‘Duyurular iyi ve etkin yapılmalı’. (K5-58)

‘Bizim gibi vaaza katılan insanların duyurması ilgiyi arttırır. Tabi herkesin gelmemek için farklı sebepleri var’. (K7-50)

‘Aslında her bayanın yakın çevresinden arkadaşlarını teşvik edip vaaza getirmesi gerekir. Duyuruların daha geniş çaplı yapılması faydalı olur’. (K14- 48)

Başka bir katılımcımız da; *‘Afiş, sosyal medyadan duyurular’. (K10-43)* sözlerine ilaveten,

Başka bir katılımcımız;

Afiş ve sitelere duyurular asılabilir. Camide yapılan vaazın resmi bir program olduğu anlatılmalı. Camide yapılan vaazlara sıkıntı olmaksızın gelebilecekleri konusunda bilgilendirilmeli’. (K11- 40)

Bir diğer katılımcımız; Işıklı panolardaki duyuruların daha dikkat çekici olduğunu;

‘Duyurular daha iyi yapılmalı. Camilerin dışında bulunan ışıklı puntolar benim çok dikkatimi çekiyor. Vaazların ilanı, yeri ve saati buralardan yazılarak da duyurulabilir’. (K13- 55) sözleriyle ifade etmektedir.

b-“ Referanssız Bilgi Verenler Uyarılmalı, Dini Sapmaların Önüne Geçilmeli”

Bir katılımcımız, davet edildiği bir ev toplantısında gözlemlediği olayı şöyle anlatıyor;

‘Yeğenim evinde Kur’an okutacağını söyleyip beni de davet etti. Hoca olduğunu söyleyen ve okumaya başlayan kişiler son derece yanlış okuyordu, giyim kuşamları da hiç hocaya benzemiyordu. Ben daha fazla bu yanlışların halk arasında yayılmasına, referanssız kişilerin hoca adı altında, din tacirliği yapmasına dayanamayıp, kendilerine hata ve yanlışlarını söyledim, vebaldir, dedim. Özellikle halk arasında ‘hocayım’ diye sohbet eden veya din adına bilgisizliğine rağmen Kur’an ‘öğretmeye kalkan ve yanlış bilgilerle insanların dinden sapmalarına sebep olan, kimselerin yanlışlarını cemaate anlatmak gerekiyor. Uyaralım. Ben yapıyorum’. (K6-53)

c-“Cami ve Cemaat Ruhu Bilinci Kazandırılmalı”

Kişilerin kendi ihtiyacından kaynaklanan bir durum, hangi konuda bilgiye ihtiyacı varsa kişinin ona göre arayışa giriyor. Mazeretlerimizi biraz geri plana alırsak insanlar olarak cami ve vaaza olan ilginin artacağını düşünüyorum. Dini bilgi ihtiyacımıza kulak verirsek cami ve vaaz katılımlarımız artacaktır’. (K3-62)

Başka bir katılımcımız da evlerde yapılan toplantıların camiye yönlendirilmesi, birlik ve beraberlik ruhunun camide kazanılacağını;

‘Evlerde yapılan sohbetlere katılanlar camiye yönlendirilmeli, İnsanlara vaazın önemi konusunda bilinç kazandırılmalı, Duyurular daha etkili yapılmalı’. (K15- 5) şeklinde ifade etmektedir.

d- “ Doğru Bilgi Doğru Kaynaktan Alınmalı ”

Özellikle merdiven altı denilen, referanssız bilgi sunan, hiçbir resmiyeti olmayan, hurafe ve yanlış bilgiler anlatarak, insanlara yanlış din eğitimi veren kimselerin engellenmesi gerekiyor. Doğru bilgiyi, doğru kaynaktan almaları konusunda kadın cemaate de bilinç kazandırmak gerekiyor’. (K8-47)

Vaizin cemaatle olan iletişiminin de önemini katılımcılarımız;

e- “Vaizin Cemaatle İletişimi İyi Olmalı”

‘Hocanın önemli olduğunu düşünüyorum’. (K9- 30)

‘Vaazlara devamlı katılan cemaat olarak bizlerin çevremize duyurmamız gerekiyor. Vaizin anlatımının katılımı arttıracığını düşünüyorum. Vaizle iletişim çok önemli ve cemaatin katılımın arttıran bir faktör’. (K12- 45) sözleriyle ifade temtmektedirler.

Yapılan bilimsel araştırmalarda, duyuruların müftülük onayı ile camilere vaaz ilanlarının asılması ve din görevlilerinin gerekli hassasiyeti göstermesinin vaazlarda verimliliği arttıracığı sonucu çıkmıştır. Yöneltilen sorulara verilen cevapların da bu yönde çıkması çalışmamızı doğrulamaktadır. Katılımcıların %70’i, “Duyuruların Müftülükler, cami görevlileri tarafından daha düzenli ve sık yapılmasının” vaazlara katılımı arttıracığını düşünmektedirler. “Vaaza katılan cemaatin doğru dini bilgi ve davranış değişikliği konusundaki memnuniyet ifadeleri ile bir komşu veya akrabasını teşvik etmesi ve vaizin cemaatle iletişiminin iyi olması ile katılımın artacağı söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ

Bu araştırmada, günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığınca, Yaygın Din Eğitimi faaliyetleri kapsamında yürütölen vaazların niteliği ve kadınların cami vaazlarına ilgisi, sahada görev yapan vaizler ve vaazlara devam eden bayan cemaatin görüşleriyle araştırılmıştır.

Bu çerçevede Yenimahalle Müftölüğünde görev yapan vaizlerle görüşölüp, mevcut durumdaki vaaz uygulamaları, vaiz gözöyle değerlendirilmiştir. Vaaz dinleyicileri katılımcılar, genelde orta öğretim düzeyinde olup, çoğunluğu ev hanımıdır. Görüşme yaptığımız katılımcılarımız, vaaza her hafta düzenli devam eden ve ara sıra devam eden farklı hanım cemaatten oluşmaktadır. Yenimahalle örneğini daha iyi yansıtması için farklı semtlerde vaazlara devam eden, farklı vaizlerin vaazına katılan yetişkinler üzerinde yapılmıştır.

Vaizlerle yapılan görüşmelerin sonucunda; elde edilen bilgilerden ulaşılan sonuçları şöyle sıralamak mümkündür:

- 1- Katılımcıların eğitim durumlarının ve görevdeki sürelerinin, hizmet kalitesini arttırdığı, mesleki tecrübenin, muhatap kitlenin ilgi ve ihtiyacını algılamada, güncel sorunların tespitinde ve çözümünde etkili olduğu, sahaya daha hâkim olduğu anlaşılmaktadır.
- 2- Katılımcıların vaazlarında anlatacakları konuları; hedef kitlenin güncel problemlerine, ilgi ve ihtiyacına göre belirledikleri tespit edilmiştir. Vaizlerin, il müftölüklerinin vaaz irşad programlarında belirlediği konuları da esneklik çerçevesinde, cemaatin seviyesine, özel zaman ve mekânlara göre sundukları anlaşılmaktadır.
- 3- Tüm katılımcıların vaazlara hazırlanırken, kaynak olarak Diyanet İşleri Başkanlığının basılı, sesli ve görüntölü yayınlarından yararlandıkları, farklı yayınlardan faydalanırken de temel kaynakları tercih ettikleri ve sahih kaynaklara müracaat ettikleri anlaşılmaktadır.
- 4- Katılımcıların vaazlarını; telkin yapmaya daha müsait ve cami vaazlarında en çok tercih edilen bir yöntem olduğu için taktır yöntemi ile sundukları tespit edilmiştir. Yine dikkatleri toplamada etkin bir yöntem olarak soru-cevap

teknîğini, zaman ve mekânın imkânlarına göre de sunum, drama, hikâyelendirme, şiir ve diğler metotlardan yararlandıkları anlaşılmaktadır.

- 5- Katılımcıların vaazlarının, hedef kitle tarafından daha iyi anlaşılır olması ve daha kalıcı bir öğrenme sağlayabilmesi amacıyla, konuyu günlük hayattan örnekler vererek, pekiştirerek anlattıkları tespit edilmiştir. Konu ile ilgili kıssalardan yararlandıkları, anlatımlarında sade ve anlaşılır bir dil kullanmaya özen gösterdikleri, hedef kitleye sorular yönelterek onları düşünmeye sevk ettikleri, ayrıca vaazın sonunda da konunun öne çıkan bölümlerini özet olarak tekrar ettikleri anlaşılmaktadır.
- 6- Katılımcıların verdikleri cevaplardan, cemaatin dinlemeyi en çok tercih ettikleri konuların, günlük hayatta ihtiyaç hissettikleri, problemlerine çözüm aradıkları konular olduğu anlaşılmaktadır. İbadetlerini en düzgün şekilde yapabilmelerine yardımcı olacak ilmihal bilgilerini önceledikleri, peygamberlerin hayatlarına dair konuların, ahiret konularının, aile ile ilgili konuların cemaat tarafından tercih edildiği tespit edilmiştir.
- 7- Katılımcılardan, cami vaazlarını tercih etme sebepleri ile ilgili aldığımız cevaplardan; Hem müslümanların ortak mekânı, hem de din hizmetinin ve din eğitiminin merkezi olma özelliğine sahip camilerin manevi atmosferinde, öğrenme ve öğretme işini en güzel şekilde yerine getirmiş olmak, toplumun gelişmesinde, nesillerin eğitiminde çok önemli bir rolü olan kadının eğitimine katkı sağlamak istedikleri için tercih ettikleri tespit edilmiştir. Camiye gönüllü ve istekli olarak gelen bir cemaate vaaz etmenin de motivasyonlarını arttırdığı anlaşılmaktadır.
- 8- Katılımcıların verdikleri cevaplardan, vaaz konularının cemaatin ilgi ve ihtiyacına göre seçilmesinin, vaizin performansının, cemaatle iletişiminin, vaaza katılımı arttırdığı tespit edilmiştir. Cemaatle gönül bağı kurmanın, özel günlerinde, hastalık ve taziyelerinde vaizin cemaatini yakından takip etmesinin de katılımı arttırdığı anlaşılmaktadır.
- 9- Camilerin bayan bölümlerindeki fiziki şartlarından kaynaklanan olumsuzlukların, bilgiye ulaşımı kolaylaştıran medyanın ve internetin olumsuz etkilerinin, camiye ulaşım sıkıntısı, erkek cemaatin tutum ve davranışlarının etkisi, çocuklarının okula giriş çıkış saatleriyle vaaz saatinin

çakışması ve büyük şehirlerde kadınların çalışıyor olması gibi etkenlerin de katılımı azalttığı tespit edilmiştir.

10- Katılımcıların verdikleri cevaplardan, camilerin bayanlara ait bölümlerinin soğuk ve karanlık olmasının, kadın cemaatin camiye giriş-çıkışlarda erkek cemaatle aynı kapıyı kullanmak durumunda kalmaları ve karşılaşmalarının, erkek cemaat tarafından namaz vakti gelmeden camiye boşaltmalarının istenmesinin vaazlara katılımı olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca caminin bayanlar bölümünün temiz olmamasının ve sınıf ortamının olmayışının da katılımı azalttığı anlaşılmaktadır.

11- Katılımcıların verdikleri cevaplardan; cemaatin bilgi, eğitim ve kültür seviyesinin yüksek olmasının vaazın etkili olmasında önemli olduğu tespit edilmiştir. Eğitim ve kültür seviyesinin, cemaatin vaaza aktif bir şekilde katılımını sağlamasında, vaazı ilgi ile dinlemesinde, konuyu anlamak için sorular yöneltmesine, vaazda anlatılan konuları kaynaklarından ve detayı ile öğrenmek istemesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca cemaatin seviyesinin yüksek olmasının, din eğitiminin de etkin ve kaliteli bir şekilde aktarılmasını sağladığı, vaizlerin kendilerini daha iyi yetiştirmeye ve geliştirmeye yardımcı olduğu anlaşılmaktadır.

12- Katılımcıların verdikleri cevaplardan, yukarıda sayılan olumsuz etkilere karşı, vaaz konularının tespitinde bölgenin ihtiyaçlarını dikkate alarak, konuyu sunmadaki performanslarıyla, hedef kitle ile iletişimlerini güçlü tuttukları tespit edilmiştir. Diyanet personeli olarak, sahih kaynaklardan Kur'an ve sünnet merkezli konuları, hayattan alıntılarla güncelleyerek anlattıkları anlaşılmaktadır.

13- Katılımcıların, vaaz cemaatini arttırmak için yapılması gerekenler ile ilgili verdikleri cevaplardan;

Vaizlerin tamamının cami vaazlarına katılımı artırmak için öncelikle fiziki şartların düzeltilmesini ve kadınların camiye rahat girecekleri şekilde planlanmasını istedikleri,

Vaaz duyurularının, müftülük, cami görevlileri ve cemaat tarafından etkin bir şekilde yapılmasını istedikleri,

Bölgesel olarak bayan cemaatin güncel ihtiyaçlarının belirlenerek, bu çerçevede vaaz hizmetinin planlanması istedikleri,

Camilerin müstemilatında kütüphane, kültür merkezi tarzında işlevsel alanların olması gerektiği,

Bayan cemaatin cami vaazlarının önemi konusunda bilinçlendirilmesi gerektiği, Merkezi camilerde dönüşümlü vaaz sistemi kurulması halinde, kadınların kendileri için uygun günlerde vaazlara iştirak etmesinin daha kolay olacağı ve vaazlara rağbeti arttıracığı kanaatinde oldukları tespit edilmiştir

Vaazlara iştirak eden katılımcılarla yapılan görüşmelerin sonucunda; elde edilen bilgilerden ulaşılan sonuçları şöyle sıralamak mümkündür;

- 14- Katılımcıların, en fazla katılımcının lise mezunu gurupta bulunduğu, dini bilinçlerinin eğitim seviyeleri ile orantılı olduğu, bilinçli ve isteyerek vaazlara düzenli olarak katıldıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların orta eğitim seviyesinde yetişkinlerden oluştuğu, eğitilmiş olmaları sebebiyle din eğitimi ihtiyaçlarının daha fazla farkında oldukları anlaşılmaktadır.
- 15- Katılımcı gurubumuzun yaş durumları araştırıldığında çoğunluğunun, 46-60 yaş yetişkinlerden oluştuğu ve yaşla birlikte dindarlığın da arttığı tespit edilmiştir.
- 16- Katılımcıların, genellikle ev hanımlarından oluştuğu, çalışan bayanların cami vaazlarından ev hanımlarına göre daha az faydalandıkları tespit edilmiştir.
- 17- Katılımcıların, doğru bilgileri doğru kaynaktan almayı, Kur'an'ın mesajını en iyi şekilde anlamayı, Allah'ın emir ve yasaklarını öğrenmeyi, öğrendiklerini hayata geçirmeyi, manen rahatlamak ve huzur bulmayı istediği tespit edilmiştir. Cami vaazlarını hayatlarının merkezi olarak düşündükleri, manevi olarak dua ortamında olmak istedikleri için vaazlara katıldıkları anlaşılmaktadır.
- 18- Katılımcıların, vaazların kendilerine kattığı kazanımlarla ilgili verdikleri cevaplardan tamamının, dinimizin esaslarını resmi kaynaktan, güvenilir bilgi olarak aldıkları, ibadetleri en doğru şekilde öğrendikleri, ibadet şuuru ile hareket etmeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Vaazların, karşılaştıkları problemlerine çözüm bulabilmelerinde yardımcı olduğu, toplumun bilinçlenmesini sağladığı, bir müslüman olarak helal-haram bilinci kazandırdığı, sabırlı olmayı ve karşılıklı haklara saygı duymayı, hoşgörülü olmayı öğrettiği ve toplumsal barışa katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

- 19- Katılımcıların, eşleriyle ve çocuklarıyla yaşadıkları aile içi çatışmalarda vaazların katkıları ile ilgili verdikleri cevaplarda; çocuklarına karşı daha hoşgörülü olmayı öğrendikleri, aile içi çatışmalarını krize dönüştürmeden çözebildikleri, aile içi ahlaki değerleri kazanılmasında yardımcı olduğu ve ibadet hayatlarında daha hassas olma bilinci kazandıkları için katıldıkları tespit edilmiştir.
- 20- Katılımcıların, vaazlarda en çok Kur'an'ı Kerim'i daha iyi anlamak için tefsir dersini, sonra sırasıyla hadis sohbetlerini, aile konularını, peygamber kıssalarını ve ilmihal konularını, dinlemek istedikleri tespit edilmiştir. Vaazları; daha yararlı bulmaları, derinden etkilemesi, samimi olması sebebiyle takrir yöntemiyle, konunun farklı yönlerinin daha iyi anlaşıldığını düşündükleri için de soru- cevap tekniği ile dinlemeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır.
- 21- Katılımcıların verdikleri cevaplardan, sınıf ortamının öğrenme ve kalıcı davranış değişikliğini oluşturmak için çok daha uygun olması, oturma düzeninin olmasının rahat dinlemeyi sağlaması sebebiyle, camilerin uygun bir bölümünde kendileri için ayrı bir sınıf veya sohbet odası yapılmasını istedikleri tespit edilmiştir. Vaazların daha verimli ve etkili hale getirilmesi için, sınıf ortamı veya kadınlar için özel bir alanın olmasının faydalı olacağı anlaşılmaktadır.
- 22- Katılımcıların çoğunluğunun, caminin soğuk olması sebebiyle vaazlara katılmadığı tespit edilmiştir. Cemaatin vaaz dinlemek için fiziki şartları iyi olan camileri tercih ettikleri anlaşılmaktadır.
- 23- Katılımcıların tamamının, camiye giriş-çıkışların erkek cemaatle aynı kapıdan olmasını rahatsız edici bulduğu, erkek cemaatin kadınların cami içinde programları devam ederken ve camiden çıkarken sergiledikleri aceleci ve sabırsız tavırlarından rahatsız oldukları tespit edilmiştir.
- 24- Katılımcıların vaazlarda, ana- baba hakkı, çocuk eğitimi, peygamberlerin evlatlarıyla imtihanları ile ilgili anlatılanlardan etkilendikleri, daha anlayışlı, sabırlı ve hoşgörülü davrandıkları tespit edilmiştir.
- 25- Katılımcıların, cami vaazlarına talebin az olmasının sebepleri ile ilgili olarak verdikleri cevaplardan; kadınların cami vaazlarına karşı ilgisiz ve ihmalkâr davrandığı, vaazların önemi ile ilgili bilince sahip olunmadığı, duyuruların

yetersizliği, televizyon ya da internetten kolay dini bilgiye ulaşma düşüncesi ve resmiyete karşı önyargı besleyen grupların kendilerine taraf bulmak için Diyanet İşleri Başkanlığının hizmetlerine karşı gösterdikleri tutum ve davranışlar olduğu tespit edilmiştir.

- 26- Cami vaazlarına katılımı arttırmak için katılımcıların çoğunluğunun verdikleri cevaplardan; duyuruların etkin ve iyi yapılmasını istedikleri, dini gruplaşmaların önüne geçilmesini, halkın resmi statüdeki doğru dini bilgiye yönlendirilmesini, vaizin cemaatle iletişiminin güçlü olmasını ve kadınlara cami ve cemaat bilinci kazandırılmasını istedikleri tespit edilmiştir.

Bu sonuçlar doğrultusunda vaazların niteliği ve vaazlara katılımın artması için tespit edilen önerilere aşağıda maddeler halinde değinilmiştir.

ÖNERİLER

Camilerde yürütölen eğitim faaliyetlerinin amacı, Allah inancını doğru bir şekilde Müslümanların tümünü kapsayacak şekilde öğretmektir. Kadın cemaatin cami eğitimlerinden en iyi şekilde faydalanabilmesi için, bazı yapılandırmalara ihtiyaç vardır.

- 1- Araştırmamızda vaizlerin vaazların kalitesini arttırmak ve vaazlara katılımı arttırmak için, konu seçimi ve sunumu noktalarında bireysel farklılıkları dikkate alarak, farklı yöntem ve teknikleri kullanmaları, anlattıkları konuları güncel hayattan örneklerle pekiştirmeleri önerilebilir.
- 2- Vaizlerin, cemaatin ilgi ve ihtiyaçlarını ön plana almaları ve onlarla gönöl bağı kurmaları, hastalık, ölüm, doğum, düğün gibi özel günlerini takip ederek, cemaat ile iletişimi kuvvetli tutmaları önerilebilir.
- 3- Araştırmamızda, cami vaazlarına katılımı etkileyen en önemli faktörün, fiziki şartlar ve soğuk olduğu ile ilgili bir sonuç çıkmıştır. Çıkan bu sonuca göre, camilerin fiziki şartlarının, özellikle proje aşamasında iken kadın cemaatin de cami eğitimlerinden daha fazla faydalanabilmesi için, ısı, ışık, camiye giriş-çıkış ile ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması önerilebilir.
- 4- Araştırmamızda, camilerin sadece erkek cemaate ait mekânlar gibi algılanması sonucunda, kadınların camide istenmeyen tutumlarla karşılaştıkları sonucu çıkmıştır. Bu sonuca göre, erkek cemaatin bu tutumlarını değiştirmeleri yönünde bilinç kazandırılması, din görevlileri tarafından sıkça hatırlatılması, cemaatin bilinçlendirilmesi önerilebilir.

- 5- Kadınların ibadet mahallerinin, abdest alma yerlerinin fiziki olarak uygun olmadığı, soğuk, rutubetli ve karanlık yerler olduğu sonucu otaya çıkmıştır. Bu sonuca göre fiziki olarak abdest alma yerleri de, kadınların rahat edebileceği şekilde iyileştirilmelidir.
- 6- Araştırmamızda, camilerde kadınların rahat din eğitimi alacakları ayrı mekânın, sohbet odasının olmamasının vaazlara katılımı etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Din eğitiminin amacı, kalıcı davranış değişikliği sağlamaktır. Kalıcı davranış değişikliğinin gerçekleşmesi için sınıf ortamı önemlidir. Çıkan bu sonuca göre, camilerin eğitiminin kapsamı genişletilmesi, camilerde sohbet odaları, camilerin yanına kadınlara has kültürel faaliyet yapan bürolar yapılması, büroda kitaplık olması, camilerimizin bir kültür merkezi haline getirilmesi önerilebilir.
- 7- Kadınların Cuma ve vakit namazlarına katılmalarını kolaylaştırmak için, din eğitimi açısından, özellikle Cuma namazı için daha çok camide yer tahsis edilmeli vaaz ve hutbe dinleme imkânı verilmelidir. Kadınların rahat girip çıkabilecekleri kapıların yapılması önerilmektedir.
- 8- Bölgelerde bayan cemaatin ne istediği araştırılması, ilgi ve ihtiyaçlara göre kadınlara yönelik projeler, konferanslar düzenlenerek cami eğitiminin önemi anlatılması önerilebilir.
- 9- Araştırmamızda, cami vaazlarına katılan cemaatin genellikle ev hanımlarından oluştuğu, çalışan bayanların ise cami eğitiminden yeterince faydalanamadıkları, dolayısıyla din eğitimi alamadıkları için çocuklarını bu konuda yeterince eğitemedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre, çalışan bayanların da katılabileceği şekilde mobil vaaz hizmetleri ivedilikle arttırılması, akşam veya öğle arası vaaz programları ile çalışan bayanlara mobil din hizmeti götürülmesi önerilebilir.
- 10- Araştırmamızda, vaazlara katılımı etkileyen faktörlerden birinin de duyuruların etkin yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çıkan bu sonuca göre camilerde yapılan vaaz ve faaliyetlerin duyurularının, müftülük, cami görevlileri, cemaat ve dernek tarafından etkin yapılması, bu konuda duyarlı olunması, camilerin duyuru sistemleri olması, SMS gönderilebilmesi, ışıklı panolarda duyuruların verilmesi önerilebilir.

- 11- Müftülüğün internet sayfasında vaizlerin nerde ne zaman vaaz ettiği, 3 aylık vaaz programı ilan edilmeli ve sürekli güncellenmelidir. Aynı zamanda camilere de vaizlerin programı afiş şeklinde duyuru panosuna asılmalı, camiye gele cemaat kendisi için hangi semtte, hangi camide vaaz programının olduğundan haberdar edilmelidir.
- 12- Son yıllarda ilahiyat alanında yapılan araştırmalarda, dindarlık seviyesi yüksek olanların, düşük olanlara göre psikolojik açıdan daha sağlıklı oldukları, din eğitiminin insanların ruh dünyasını olumlu etkilediği görülmektedir. Araştırmamızda da, vaaza devamlı katılan hanımlarımızın rahatladıkları ve huzur buldukları, aile ilişkilerinde değişim ve düzelmeye yaşadıkları, problemlerine çözüm buldukları, vaazların topluma olumlu yönde katkı sağladığı şeklinde benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Çıkan bu sonuçlara göre, vaaza katılımı etkileyen faktörler ile ilgili olarak, Diyanet İşleri Başkanlığının, kadınları tekrar cami merkezli eğitim ile buluşturma noktasında tespit edilen konularda iyileştirmeye gitmesi önerilebilir.
- 13- Araştırmamızda, kadınlara daha fazla ulaşabilmek noktasında merkezi camilerde her gün dönüşümlü vaaz sisteminin kurulması gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır. Çıkan bu sonuca göre, haftanın her günü farklı vaiz ve farklı konu ile o camide her gün vaazın olduğunu bilen bayan cemaat kendisine uygun olan günde mutlak vaaza katılmasının sağlanması önerilebilir.
- 14- Araştırmamızda özellikle farklı alanlarda çalışan bayanlardan çok az kısmının mobil din hizmetleri çerçevesinde hizmet alabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Son yıllarda kadınların bulunduğu pek çok kuruma; hastanelere, yurtlara, okullara, kadın sığınma evlerine, Aile Sosyal Politikalar müdürlüğüne bağlı çocuk evlerine, belediyenin hanımlar lokallerine, kamu kurumlarının mescitlerine, kamu lojmanlarının toplantı salonların, cezaevlerine, mobil vaaz hizmeti götürülmekle birlikte araştırmamız, din hizmeti almak isteyen kadınların yalnızca %35'lik bir kısmına ulaşabildiğimizi göstermektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından uygulanan bu projelerin kapsamı çerçevesinde kadın-cami ilişkisini kuvvetlendirmek, vaazları hedef kitlenin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda daha nitelikli hale getirmek için, araştırmamız neticesindeki değerlendirmelerimizin bir an evvel hayata geçirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağırman, Mustafa. *H. Peygamber'in Mescidde Yaptığı Sohbetler 1*. Din Hizmetleri Sempozyumu. 3-4 Kasım 2007.
- Akyürek, Süleyman. *Türkiye'de Din Hizmetini Yürütenlerin Sorunları ve Çözümleri* (Vaizlik Örneği). Kayseri: 2013.
- Altaş, Nurullah ve İsmail Arıcı. *Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci* (Ed; Mustafa Köylü, Nurullah Altaş) Din Eğitimi. İstanbul: Ensar Yay. 2017.
- Altıkardeş, İsmet. *Din ve Sosyal Bütünleşme*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Ankara Müftülüğü, *Din Hizmetleri ve Eğitimi Şube Müdürlüğü Arşiv*.
- Arık, Selim. Cami İçi Din Hizmetleri Bağlamında Vaizlik, 1. Din Hizmetleri Sempozyumu, c.1, Ankara, 2007.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler*. Ankara: Nobel Yay. 3. Baskı. 2007.
- Aydın, Mustafa. *İslam Toplumunun Şekillenışı*. İstanbul: Pınar Yay. 1991.
- Bağlamında Kadınların ve Çocukların Camiye Gitmeleri ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi, Uludağ İlahiyat Fakültesi, sayı; 9, Cilt; 9. (2000):253-276.
- Başaran İbrahim Ethem. *Türkiye Eğitim Sistemi*. Ankara: Yargıcı Matbaası. 1996.
- Bayraklı, Bayraktar. *İslam ve Eğitim*. İstanbul: Düşün Yay. 1. Baskı. 2015.
- Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yay. 2001.
- Buhari, İmam. *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Çeviri: Kamil Miras Ankara: Emel Matbaacılık, 1983.
- Bulut, Mehmet "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi", Diyanet İlmi Dergi, 35/ 4, Ekim-Kasım-Aralık 1999.
- Bütün, Mesut. *Araştırma Yaklaşımının Seçimi*. (Çeviri Ed; Selçuk Beşir Demir, John W. Creswell,) Araştırma Deseni. Ankara: Eğiten Kitap Yay.3. Baskı, 2017.
- Canan, İbrahim. *Vaizliğin Dünü-Bugünü ve Yarını I*. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri. Ankara: DİB Yayınları, 1995.
- Cevizci, Ahmet. *Eğitim Sözlüğü*. Ankara: Say yayınları, 2010.
- Cilacı, Osman. Vaaz. Şamil İslam Ansiklopedisi. Erişim (28 Şubat 2014). <http://samil.ihya.org/ansiklopedi/vaaz.html>
- Cirit, Hasan. "Vaaz Maddesi". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. c.42, Ankara: TDV Yay.
- Coşkun, Ali. *Sosyal Değişme Kadın ve Din*. İstanbul: Rağbet Yay. 2011.
- Coşkun, Selçuk. *Yetişkin Eğitimi Bağlamında Hz. Peygamber'in Kadınları Eğitim Siyaseti*. Erzurum: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:26, (2006):75-93.
- Creswell, John W. Çev. Selçuk Beşir Demir. *Araştırma Deseni. Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Ankara: 3.Baskı, 2017.

- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 13. Baskı, 2004.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Dini Hitabet Çeşitleri- İlkeleri- Örnekleri*. İstanbul: İfav Yay. 7. Baskı, 2009.
- Çelik, Abbas. *Din Eğitimimize Tarihsel Bir Yaklaşım*. Erzurum: Ekev Yay. 2001.
- Çelikkaya, Hasan. *Din Eğitimi İhtiyacı*. Nobel Yay.2014.
- Çiftçi, Gülbahar. “Okul Çağı Çocuklarına Yönelik Yaygın Din Eğitimi Etkinlikleri (Çocuk Vaazları)”. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Çilenti, Kamuran. *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*. Ankara: Gül Yay. 1984.
- Dam, Hasan. *Camilerde Din Eğitimi ve Sorunları* (Ed; Mustafa Köylü, Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları) İstanbul: Dem Yay. 2018.
- Davudoğlu, Ahmed. *Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi*. Cilt 5. İstanbul: 2017.
- Demirbaş, Mustafa, Vaaz ve irşada Verimli ve Etkili Olmanın Unsurları, I. Din Hizmetleri Sempozyumu, c.2, Ankara, 2007.
- DİB, *Görev ve Çalışma Yönetmeliği*. Ankara: Resmi Gazete, 29033,17 Haziran 2014.
- DİB, *Vaaz Kılavuzu*. Ankara: DİB Yayınları. 2012.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Görev ve Çalışma Yönergesi*. DİB 2007 Genelgesi; Madde 12.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Hadislerle İslam*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yay-915, Kaynak Eserler-63, c.4, Ankara, 2013.
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Din Eğitiminde İlkeler ve Yöntemler*. İstanbul: Marmara Üniv. İlah. Fak. Yay. 1999.
- Doğan, Recai ve Ege, Remziye. *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*. Ankara: Grafiker Yay. 2016.
- Doğan, Recai. *Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler* Cilt:39, Sayı:1, 1999.
- Doğan, Recai. *Yaygın Din Eğitimi Açısından İkinci Meşrutiyet Dönemine Kadar Vaaz ve Vaizliğin Gelişimine Tarihi Bir Bakış Dini Araştırmalar*. Ocak-Nisan 1999.
- Doğan, Recai. *Yaygın Din Eğitiminin Niteliği* (Ed; Recai Doğan, Remziye Ege) Din Eğitimi El Kitabı. Ankara: Grafiker Yay. 2012.
- Doğan, Recai. *Yaygın Din Eğitiminin Niteliği* (Ed; Recai Doğan, Remziye Ege). Din Eğitimi El Kitabı. Ankara: Grafiker Yay. 2012.
- Erdemli, Avcı, Kadriye, “Vaizelerin Cemaat, Vaaz Materyali, Kişisel Donanım ve kadın sorunları Açısından Karşılaştıkları problemler.” 1. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007).
- Eskicumalı, Ahmet. *Eğitimin Temel Kavramları*. (Ed; Yüksel Özden, Selahattin Turan). Eğitim Bilimine Giriş. Pegem Akademi. 1.Baskı. 2011.
- G. Yiğit, Ayşegül. “Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadının Eğitimi”.Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Görmez, Mehmet. *Vaaz Kılavuzu*. Ankara: DİB Yay.1. Baskı, 2012.

- Gözütok, Şakir, Resulullah Döneminde Kadın ve Kadın Eğitimi, Dini Araştırmalar, Kadın Özel sayısı, (2016):175-196.
- Hakim, Müstedrek. 3, 326.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. İstanbul: Beyan Yay. 2009.
- Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007), Mehmet Bulut (Ed), Cilt, 1, Ankara: DİB Yayınları, 2008.
- Kalem, Mehmet Ruhi. “Yaşlıların eğitim ve öğretimi açısından Problem ve Beklentileri”. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Kaplan, Hasan. “Değişen Dünyada Din Hizmetleri: Bir Kimlik Sorgulaması”, I.Din
- Karacabey, Salih. Hadislerin Metin Tenkidinde Fiili Sünnete Müracaatın Önemi
- Karacoşkun, M. Doğan. “Din Hizmetlerinde Psikolojik Formasyon Yeterliliğinin Önemi Ve İlahiyat Fakültelerindeki Psikoloji Eğitimi Üzerine Görüş ve Öneriler” Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu (Bildiriler, Müzakereler), Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2004, s. 83-103.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Nobel Yay.27.Basım.
- Kazıcı, Ziya ve Ayhan Halis. “Talim ve Terbiye maddesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39: Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Keyifli, Şükrü. *Camilerde Din Eğitimi*. (Ed; Mustafa Köylü, Nurullah Altaş). İstanbul: Ensar Yay. 2017.
- Kılavuz, Mehmet Akif. *Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi*. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/2, 2002.
- Koç, Ahmet. “Etkili İletişim ve Öğretim Teknikleri Açısından Vaaz” “1. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007).
- Korkmaz, Mehmet. *Hitabet Türleri*. (Ed; Süleyman Akyürek) Hitabet ve Mesleki Uygulama. Bilay Yay. 2018.
- Köylü, Mustafa. *Psiko-Sosyal açıdan Dini İletişim*. Ankara: Ankara Okulu Yay. 2011.
- Köylü, Mustafa. *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*, İstanbul: Dem Yay. 2018.
- Köylü, Mustafa. *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*. Samsun: Etüt Yay. 2000.
- Köylü, Mustafa. *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, İstanbul: Dem Yay. 2004.
- Kur’an Yolu Meali. Ankara: DİB Yay. 2007.
- Kuş, Elif. *Nitel- Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Anı Yay. 2003.
- Martı, Huriye. “Peygamber Mescidinde Kadınlar”. *Cami Yazıları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. 2012.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *Klasik Kuramlar ve Modern Araştırmalar Bağlamında Dindarlık ve Kişilik. Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. (Ed. Ünver Günay), Adana: Karahan Kitabevi, 2006.
- Mehmedoğlu, Yurdağül. *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001.

- Miser, Rıfat. Küreselleşen Dünyada Yetişkin Eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt:35, 2002.
- Oktay, Ayla. *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitimi Sistemi*. İstanbul: Sedar Yayıncılık, 2001.
- Okumuşlar, Muhittin ve Fatih Genç. *Din Eğitimi'nin Bilimselleşmesi/Niteliği* (Ed; Recai Doğan, Remziye Ege,) Din Eğitimi El Kitabı. Ankara: Grafiker Yay. 2012.
- Osmanoğlu, Cemil. Hitabet ve Mesleki Uygulama, (Ed; Süleyman Akyürek) *Hitabete Giriş*, Bilay Yay. 2018.
- Öcal, Mustafa, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, Dergâh Yay. 2017.
- Özalp, Ahmet. "Din Eğitimi Açısından Dâvûd El-Kayserî'de İnsan Kavrayışı". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Özbek, Abdullah. *Bir Eğitimci Olarak Hz.Muhammed*, Konya: Esra Yay. 1991.
- Peynirci, Gülşah. "Yetişkin Eğitimi Kurslarının Yetişkin Eğitimi Ve Yetişkin Öğrenen İlke ve Özelliklerine Göre İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.
- Süngü, Safiye. "Kur'an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Şanver, Mehmet. Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi. İstanbul: Pınar Yay. 2004.
- Şavran, Temmuz Gönenç. *Nitel ve Nicel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri, Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açık öğretim Fakültesi Yay. 2012.
- Şenat, Asiye. "Ramazan Misafirlüğinden Düzenli Devama; Camide Kadın Cemaat". *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt;53, Sayı;4, (2017):180-189.
- Şişman, Nazife. Küresel Dinamikler Bağlamında Aile ve Kadın. *Günümüzde Aile*, (Ed.; Ömer Çaha) İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Topaloğlu, Bekir. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 22. Cilt
- Topçu, Nurettin. *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergâh Yay. 2011.
- Tosun, Cemal, İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,1997.
- Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Pegem A Yay. Geliştirilmiş 2. Baskı.
- Tosun, Cemal. *Din ve Kimlik*. Ankara: TDV Yay. 2005.
- Turan, Hasibe. Kadın Dindarlığı. *Diyanet Aylık Dergi Eki: Gelenek ve Hakikat Arasında Kadın*. Sy. 195, Mart 2007.
- Turgut, Bahattin, Etkin Bir İletişim Aracı Olarak Vaaz, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Cilt:2, Sayı.1:67-85.Tümer, Günay. *Din Md. DİA*. c. 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Turhanoğlu, Ayşin Koçak. Bilim, Yöntem ve Toplumsal Araştırma (Ed; Temmuz Gönenç Şavran,) *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yay. 2012.
- Tümer, Günay. Dinin Toplum Hayatındaki Yeri ve Önemi. *Tartışılan Değerler Açısından Türkiye*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

- Uludağ, Süleyman. *İslam'da İrşad*, İstanbul: Dergâh Yay. 2014.
- Uysal, Mehmet Kaya. *Türkiye Adalet Akademisi Eğiticilerin Eğitimi Temel Eğitim Programı Ders Notları*. Ankara: A.Ü. Sürekli Eğitim Merkezi, 2004.
- Vahapoğlu Erol, Ayten, Bayanlara Yönelik Din Hizmetleri, I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)cilt:2, Ankara 2008.
- Variş, Fatma. *Eğitim Bilimine Giriş*, Alkım Yay.y.y.1981.
- Yalnız, Abdurrahman. “Bir Yaygın Din Eğitimi Türü Olarak Vaazlardan Cemaatin Beklentileri. (Bursa Örneği)”. Yüksek Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Eğitimi, 2015.
- Yaşar, Metin. Ölçme ve Değerlendirmenin Önemi. (Ed; Satılmış Tekindal, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*). Ankara: Pegem Akademi Yay. 2010.
- Yavuz, Kerim. Günümüzde Din Eğitimi. Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1998.
- Yaygın din eğitimi ve uygulamaları Yecder1. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu 2010.
- Yılmaz, Hüseyin. “Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi” Değerler Eğitimi Dergisi. (2007): 107-130.
- Yılmaz, Hüseyin. Cami Eksenli Din Eğitimi (Ed; Recai Doğan, Remziye Ege) *Din Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yay. 2012.
- Yılmaz, Hüseyin. *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*. İstanbul: Dem Yay. 2005.
- Yılmaz, Hüseyin. Yaygın Din Eğitimi Kurumlan ve Toplumsal Barış. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V/ 2, 2001.
- Yorulmaz, Bilal. Medyadaki Dini Faaliyetler ve Sorunlar. (Ed; Mustafa Köylü, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*). İstanbul: Dem Yay. 2018.

EKLER

EK 1. GÖRÜŞME FORMU

KADINLARA YÖNELİK CAMİ VAAZLARI-YENİMAHALLE ÖRNEĞİ
KAPSAMINDA VAİZLERE YÖNELİK YARI YAPILANDIRILMIŞ
DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU

Bu çalışma, Yenimahalle müftülüğünde görev yapan bayan vaizler ve vaazlara katılan bayan cemaatin vaazlara katılımını, cami vaazlarının kadınların eğitimi üzerindeki etkisini, dini öğrenme, anlama ve yaşam noktasında önemini ve bunun ailesi ve topluma yansımalarını incelemeye yöneliktir.

Siz değerli katılımcılarımızın, aşağıda verilen sorularla ilgili düşünceleriniz, bilimsel bir çalışmada veri olarak kullanılacağı için bizim açımızdan önemlidir.

Görüşmeye geçmeden önce, sizlere görüşmede isminiz ve kimliğinizin geçmeyeceğini, görüşmenin gizli olduğunu, isim yerine kodların ve şifrelerin geçeceğini belirtmek isterim.

İzniniz olursa kayıt cihazı ile daha ayrıntılı not tutabileceğim için, zamanı verimli kullanmak adına, görüşmeyi kayıt altına almak istiyorum. Görüşme süremiz otuz dakika olacaktır. Çalışmama zaman ayırdığınız ve düşüncelerinizi paylaştığınız için katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

HABİBE YAVAŞ

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Din Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi

Vaizlerle Yapılan Mülakat Soruları

- 1- Göreviniz
- 2- Meslekte kaçınıcı yılınız?
- 3- Eğitim durumunuz
- 4- Vaaz konularını seçerken nelere dikkat ediyorsunuz?
- 5- Vaazlara hazırlanırken en çok başvurduğunuz kaynaklar nelerdir?
-Başkanlık yayınları
-Farklı yayınlar
- 6- Vaazınızı hangi yöntemlerle sunmayı tercih ediyorsunuz?
- 7- Vaazlarınızın cemaat tarafından anlaşılır ve etkili olması için nasıl bir yöntem izliyorsunuz?
- 8- Vaazlarda güncel meseleleri takip ediyor musunuz?
- 9- Cemaatin en çok ilgiyle dinlediği konular nelerdir?
- 10- Vaazlara katılım azaldığı veya düzenli gelen cemaatten eksilmeler olduğunda bunların sebeplerini araştırıyor musunuz?
- 11- Cami vaazını tercih etme sebepleriniz nelerdir?
- 12- Dinleyicilerin vaazlara ilgisini etkileyen faktörler nelerdir?
- 13- Caminin fiziki şartları cemaatin vaaza katılımını etkiliyor mu?- Sizce en çok etkileyenden başlayarak bir sıralama yapar mısınız? (mekânın soğukluğu, ısı ve ışık sorunu, ses sistemi sorunları, Erkek cemaatle aynı kapıdan giriş-çıkış)
- 14- Cemaatin bilgi, eğitim ve kültür düzeyi vaazınızı etkiliyor mu?
- 15- Cemaatin cami vaazlarına katılımını artırmak için neler yapılabilir?

KADINLARA YÖNELİK CAMİ VAAZLARI-YENİMAHALLE ÖRNEĞİ
KAPSAMINDA BAYAN CEMAATE YÖNELİK YARI YAPILANDIRILMIŞ
DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU

- 1- Yaşınız;
- 2- Medeni durumunuz;
- 3- Eğitim durumunuz;
- 4- Çalışma/meslek durumunuz;
- 5- Cami vaazlarına hangi sıklıkla katılıyorsunuz? Sizin yaşamınızda ne derece önemlidir?
- 6- Cami vaazlarının size katkıları nelerdir?
- 7- Cami vaazları, günümüzde yaşanan hangi sorunların çözümünde katkı sağlayabilir?
- 8- Aile ve ebeveyn olarak ilişkilerinizde veya çatışma anlarınızda katkı sağlıyor mu?
- 9- Vaazlarda öncelikli olarak hangi konuları dinlemeyi tercih edersiniz?
- 10- Vaazların sunum tarzı nasıl olmalıdır, beklentileriniz nelerdir?
- 11- Camide kadınlara ait sohbet odası, masa, sandalye gibi uygun ortamlar vaaza katılımı artırır mı?
- 12- Caminin ısı, ışık ve ses ile ilgili problemleri vaaza katılmanıza engel teşkil ediyor mu?
-Sıralamanızı istersek; ısı, ışık, ses
- 13- Camiye giriş-çıkışların erkek cemaatle aynı kapıdan olmasını, erkek cemaatin aceleci davranıp, bayanlar camiye boşaltmadan içeriye girmek istemelerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 14- Kadınların cami vaazlarına katılımının az olmasının sebepleri sizce neler olabilir?
- 15- Kadınların cami vaazlarına ilgisinin artması yönünde neler yapılabilir?

ÇALIŞMANIN KÜNYESİ

Bu başlık altında, çalışmamızda mülakatlara katılıp değerli düşünceleri ile katkı sağlayan katılımcılarımıza ait demografik bilgiler verilecektir.

Vaizlerimizin; görev unvanları, görev süreleri ve eğitimleri,

Bayan cemaatin; yaş, eğitim, medeni durum, çalışan ya da ev hanımı olma durumlarına ait bilgiler kodlamada kullandığımız sıra ile verilecektir.

Vaiz Katılımcılarla İlgili Demografik Bilgiler

K1;

Görevi; İlçe Müftüsü

Görev Süresi; 25 Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi+ İhtisas

K2;

Görevi; Şube Müdürü

Görev Süresi; 33 Yıl

Eğitim Durumu; Üniversite- Kamu Yönetimi

K3;

Görevi; Uzman Vaiz

Görev Süresi; 18Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat+İhtisas+Y. Lisans+Doktora Öğrencisi

K4;

Görevi; Uzman Vaiz

Görev Süresi; 26Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi+İhtisas

K5;

Görevi; Vaiz

Görev Süresi; 7Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi

K6;

Görevi; Vaiz

Görev Süresi; 13Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi

K7;

Görevi; Vaiz

Görev Süresi; 6Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi

K8;

Görevi; Vaiz

Görev Süresi; 10Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi

K9;

Görevi; ADRB Vaizi

Görev Süresi; 23Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi

K10;

Görevi; ADRB Vaizi

Görev Süresi; 19Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi+Y.Lisans+Doktora Öğrencisi

K11;

Görevi; Vaiz

Görev Süresi; 5 Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi+Y.Lisans+Doktora Öğrencisi

K12;

Görevi; Kur'an Kursu Öğreticisi

Görev Süresi; 11Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi

K13;

Görevi; Din Hizmetleri Uzmanı

Görev Süresi; 11Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi+Y. Lisans

K14;

Görevi; Kur'an Kursu Öğreticisi

Görev Süresi; 13Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi+Y.Lisans+Doktora Tez Dönemi

K15;

Görevi; Uzman Vaiz

Görev Süresi; 30Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi

K16;

Görevi; Vaiz

Görev Süresi; 13Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi+Y.Lisans+Doktora Öğrencisi

K17;

Görevi; ADRB Vaizi

Görev Süresi; 9Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi+Y.Lisans+Doktora Öğrencisi

K18;

Görevi; Uzman Vaiz

Görev Süresi; 15Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi+İhtisas

K19;

Görevi; Vaiz

Görev Süresi; 23Yıl

Eğitim Durumu; İlahiyat Fakültesi

K20;

Görevi; Vaiz

Görev Süresi; 28 Yıl

Eğitim Durumu; Üniversite

Katılımcılarla İlgili Demografik Bilgiler

K1;

Yaşı; 68

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; Ortaokul

Çalışan ya da Ev Hanımı; Ev Hanımı

K2;

Yaşı; 65

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; Üniversite

Çalışan ya da Ev Hanımı; Emekli Öğretmen

K3;

Yaşı; 62

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; Üniversite

Çalışan ya da Ev Hanımı; Emekli Eczacı

K4;

Yaşı; 45

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; Lise

Çalışan ya da Ev Hanımı; Ev Hanımı

K5;

Yaşı; 58

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; Okur- Yazar

Çalışan ya da Ev Hanımı; Ev Hanımı

K6;

Yaşı; 53

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; İlkokul

Çalışan ya da Ev Hanımı; Ev Hanımı

K7;

Yaşı; 50

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; Lise

Çalışan ya da Ev Hanımı; Ev Hanımı

K8;

Yaşı; 47

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; Lise

Çalışan ya da Ev Hanımı; Ev Hanımı

K9;

Yaşı; 30

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; Üniversite+ Y. Lisans

Çalışan ya da Ev Hanımı; Kamu Çalışanı

K10;

Yaşı; 43

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; İlkokul

Çalışan ya da Ev Hanımı; Ev Hanımı

K11;

Yaşı; 40

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; Ortaokul

Çalışan ya da Ev Hanımı; Ev Hanımı

K12;

Yaşı; 45

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; Lise

Çalışan ya da Ev Hanımı; Ev Hanımı

K13;

Yaşı; 55

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; İlahiyat Önlisans

Çalışan ya da Ev Hanımı; Ev Hanımı

K14;

Yaşı; 48

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; Ortaokul

Çalışan ya da Ev Hanımı; Ev Hanımı

K15;

Yaşı; 56

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; İlkokul

Çalışan ya da Ev Hanımı; Ev Hanımı

K16;

Yaşı; 49

Medeni Durumu; Bekâr

Eğitim Durumu; Lise

Çalışan ya da Ev Hanımı; Çalışan – Özel sektör

K17;

Yaşı; 58

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; Lise

Çalışan ya da Ev Hanımı; Çalışan – Kamu Kurumu

K18;

Yaşı; 48

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; Lise

Çalışan ya da Ev Hanımı; Çalışan – Kamu Kurumu

K19;

Yaşı; 54

Medeni Durumu; Bekâr

Eğitim Durumu; Yüksek Okul

Çalışan ya da Ev Hanımı; Çalışan – Kamu Kurumu

K20;

Yaşı; 57

Medeni Durumu; Evli

Eğitim Durumu; Üniversite

Çalışan ya da Ev Hanımı; Çalışan – Kamu Kurumu

EK 2. YÜKSEK LİSANS TEZİ İÇİN MÜLAKAT İZİNİ

T.C.

YENİMAHALLE KAYMAKAMLIĞI

İlçe Müftülüğü

Sayı :23307150-400-E.214627

21.05.2019

Konu :Yüksek Lisans Tezi İçin Mülakat İzni

KAYMAKAMLIK MAKAMINA

İlgi : Habibe YAVAŞ'ın 07.05.2019 tarihli başvurusu.

İlçemiz Müftülüğünde Vaiz olarak görev yapan Habibe YAVAŞ ilgi dilekçesinde Hitit Üniversitesinde yüksek lisans yaptığını ve tez aşamasında olduğunu belirterek, tez yazımında mülakat aşaması için Yenimahalle İlçesi sınırları içerisinde bulunan cami ve kur'an kurslarında vaaz eden ve vaaza gelen kişilerle mülakat yapmak istemektedir.

Bu itibarla ilgili kişinin cami ve kuran kurslarında vaaz eden ve vaaza gelen kişilerle mülakat yapması için gereken iznin verilmesi hususunu olurlarınıza arz ederim.

 e-imzalıdır

Sinan KAZANCI

İlçe Müftüsü

OLUR

22/05/2019

 e-imzalıdır

Selda DURAL

Kaymakam

